T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE VE IRAK KÜRT ULUSAL HAREKETLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ (1958-1999)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Mehmet Fatih ÇİÇEK

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Hayriye ÖZEN

Ankara – 2013

GCRIS

GCRIS

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE VE IRAK KÜRT ULUSAL HAREKETLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ (1958-1999)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Mehmet Fatih ÇİÇEK

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Hayriye ÖZEN

Ankara – 2013

GCRIS

ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mehmet Fatih ÇİÇEK tarafından hazırlanan **"Türkiye ve Irak Kürt Ulusal Hareketlerinin Karşılaştırmalı Analizi (1958-1999)"** başlıklı bu çalışma, [11/09/2013] tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından (Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim) dalında [Yüksek Lisans] tezi olarak kabul edilmiştir.

[İmza]

Doç Dr. Zafer Şahin (Başkan)

[İmza]

Doç. Dr. Hayriye ÖZEN

[İmza]

Yrd. Doç. Dr. M.Gürsen ŞENALP

ÖNSÖZ

Birçok çalışma gibi bu çalışma da kolektif bir çabanın sonucu ortaya çıkmıştır. Çalışma sırasında çok sayıda kişinin katkısı olmuştur. Öncellikle tez çalışmasının oluşmasında, başından itibaren çok değerli katkılar sunan tez danışmanım Doç. Dr. Hayriye Özen'e şükranlarımı sunuyorum.

Tezin oluşmasında deneyimlerini benimle paylaşan görüş bildiren ve görüş alış verişinde bulunduğum bütün arkadaşlara teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca çalışmayı titizlikle okuyup görüşlerini benimle paylaşan, Eylem Sezgin, Fatih Mehmet Atasever, Serdar Kılıç, Sedat Yaşa, Teyfik Tavlar ve Ayetullah Karabeyser ile birlikte yoğun çalışma süresinde kendilerini ihmal ettiğime inandığım ve bu ihmalimi anlayış ile karşılayan sevgili kardeşlerim Nahide Çiçek ve Hacer Çiçek'e teşekkür ediyorum.

GCRIS

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **i**

İÇİNDEKİLER ..... **ii**

SİMGELER VE KISALTMALAR ..... **v**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM **2**

MİLLİYETÇİLİK TARTIŞMASI **2**

1. MİLLİYETÇİLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ *2*

1.1 Milli Bilincin Kaynakları 6

1.2 Milliyetçilik 7

1.3 Milliyetçilik Yaklaşımları 9

1.3.1 Milliyetçilikten Önce Milletler: İlkçi Yaklaşım 10

1.3.2 Milletlerden Önce Milliyetçilik: Modernistler-Modernist Yaklaşım 12

1.3.2 Ara Yol: Etno-Sembolcü Yaklaşım 17

İKİNCİ BÖLÜM **22**

KÜRT ULUSAL HAREKETİ **22**

1. KÜRT ULUSAL HAREKETİNİN TARİHSEL MİRASI (1879-1958) *22*

1.1 Osmanlı Dönemi'nde Kürt Ulusal Hareketi 22

1.2 Şeyh Ubeydullah ve Kürt Birliği 23

1.4 Cumhuriyet Öncesinde Irak'ta Kürt Ulusal Hareketi ve Şeyh Mahmud Berzenci 24

1.5 Molla Mustafa Barzani Hareketleri (1931-1945) 25

2. Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Kürt Ulusal Hareketi (1923-1958) *26*

2.1 Şeyh Said Hareketi 26

2.2 Ağrı Dağı Hareketi ve Xoybun 27

2.3 Dersim Hareketi 28

A-TÜRKİYE'DE KÜRT ULUSAL HAREKETİ **30**

1. TÜRKİYE'NİN ÇOK PARTİLİ SİYASETLE TANIŞMASI VE KÜRT ULUSAL HAREKETİ *30*

2.1 "Traktör Etkisi" ile Kürt Milliyetçilik Bilincinin Artması 31

2.2 Kürt Sorunun Türkiye'ye Yayılması 32

2.3 Göç ve Asimilasyon 32

2.4 İleri Yurt Gazetesi ve Yeni Kürt Entelijansiyası 33

2.5 Kürt Ulusal Hareketi'nde Önemli Bir Süreç: 49'lar Olayı 34

2.6 27 Mayıs Darbesi'nin Kürt Ulusal Hareketine Etkisi ve Türkiye'de Sol Örgütlenmesi 35

3. Kürtlerin Örgütlenme Dönemi *38*

3.1 Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler 39

3.2 Doğu Mitingleri ve Yankıları 40

3.3 Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) 41

3.4 12 Mart 1971 Askeri Darbesi: Temel Hak ve Hürriyetlerin Yeniden Kısıtlanması 42

3.5 1974 Affı ve Kürt Ulusal Hareketi'nin Yeniden Örgütlenmesi 43

4. 1980 Darbesi: Kürt Ulusal Hareketi'nin (PKK) Gelişim Süreci *46*

4.1 Kürdistan İşçi partisi-Partiya Karkerên Kurdistan (PKK): İdeolojisi ve Yeni Kürt Kişiliği 47

4.2 PKK'nın Stratejisi 50
4.3 PKK'nın Avrupa'da Örgütlenmesi 52
4.4 Halk Ayaklanması (Serhıldan) Denemeleri ve Çağdaş Direniş Mitleri 54

5. PKK'nın İdeolojik değişimi ve Yasal Kürt partilerin Kurulması 58
5.1 PKK'nın Göç ile Toplumsal Tabanda Karşılık Bulanması 59
5.2 Halkın Emek Partisi (HEP) 60
5.3 Özgürlük ve Eşitlik Partisi (ÖZEP) 62
5.4 Özgürlük ve Demokrasi Patisi (ÖZDEP) 62
5.5 Demokrasi Partisi (DEP) 63
5.6 Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) 63
5.7 Demokratik Halk Partisi (DEHAP) 64
5.8 Demokratik Toplum Partisi (DTP) 64
5.9 Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) 66

6. Öcalan'ın Teslim Edilmesi ve PKK'nin İdeolojik Değişimi 66

B- IRAK'TA KÜRT ULUSAL HAREKETİ 71

1. ÖZGÜR SUBAYLARIN DARBESİ VE BARZAN'NİN GERİ DÖNÜŞÜ 73

2. 1958 DARBESİ VE KÜRT SORUNUNUN ÇÖZÜMÜ İÇİN YENİ BİR UMUT 74

3. ARAP MİLLİYETÇİLERİN TAVRI VE KÜRT ULUSAL HAREKETİ'NİN YENİDEN BAŞLAMASI 75

4. MOLLA MUSTAFA BARZANİ VE YENİDEN HAREKETİ (1961-1963) 78
4.1 İsyan; Toprak Reformu ve Çelişkiler 78
4.2 Molla Mustafa Barzani ve KDP Çatışması 81
4.3 Tartışmasız Liderlik Dönemi: Yeni KDP 83
4.4 11 Mart 1970 Özerklik Anlaşması 85
4.5 1974 Özerklik Yasası 87

5. MOLLA MUSTAFA BARZANİ'NİN SON HAREKETİ (1974-1975) 89
5.1 Cezayir Antlaşması (1974-1975) 89

6. 1975 SAVAŞI'NIN SONUÇLARI 90
6.1 Politik Eylemler Dönemi ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) 91
6.2 Enfal Operasyonları: Halepçe Olayı 94

7. KÖRFEZ SAVAŞI VE IRAK KÜRTLERİ 97
7.1 ABD'nin Türklere vermiş olduğu sözün sonucu: Kürtlerin Erken Sevinci ve Kitlesel Göç .. 98
7.2 Tarihi Bir Dönem: Irak Kürdistan'ında Seçim 99
7.3 Kürtlerin Yeni İmtihanı: Ekonomik Savaş 101
7.4 Çelişkili Milliyetçilik; KDP ve KYB'nin PKK ile Savaşması 101
7.5 Aşiretçiliğin ve Modernliğin Çatışması'nın Sonucu; Modern Aşiretçilik 102
7.6 Toplumsal Bağımlılık; Sosyal ve Ekonomik Temel İhtiyaçların Karşılanamaması 104

8. IRAK KÜRT ULUSAL HAREKETİ'NİN SONUÇLARINA İLİŞKİN GENEL BİR DEĞERLENDİRME 104

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 107

C- IRAK VE TÜRKİYE'DEKİ KÜRT ULUSAL HAREKETLERİ'NİN KARŞILAŞTIRILMASI 107

1 Kürt Ulusal Hareketleri'nin Temel Özellikleri Açısından Karşılaştırılması 107
1.1 Amacı Açısından Kürt Ulusal Hareketleri 107
1.2 Aktörleri Açısından Kürt Ulusal Hareketleri 108
1.3 Devlet ile İlişkisi Açısından Kürt Ulusal Hareketleri 109
1.4 Örgütlenmeleri Açısından Kürt Ulusal Hareketleri 111

1.5 Devlet Politikaları Bağlamında Kürt Ulusal Hareketleri 112
1.6 Tarihi Gelişimleri Bakımından Kürt Ulusal Hareketleri 113
1.7 Uluslararası Niteliği ve Yarattığı Etkileri Açısından Kürt Ulusal Hareketleri 114
1.8 Liderlik Özelliği Açısından Kürt Ulusal Hareketleri 116
1.9 İdeolojileri Açısından Kürt Ulusal Hareketleri 117

KAYNAKÇA 122

KAYNAK KİŞİLER 132

ÖZET 133

ABSTRACT 134

GCRIS

SİMGELER VE KISALTMALAR

ABD **:** Amerikan Birleşik Devletleri

AKT : Aktaran

AYÖD : Ankara Yüksek Öğrenim Derneği

AZADİ : Kürt İstiklal Komitesi

BDP : Barış ve Demokrasi Partisi

DDKD **:** Devrimci Doğu Kültür Derneği

DDKO **:** Devrimci Doğu Kültür Ocakları

DEHAP : Demokratik Halk Partisi

DEV-GENÇ : Devrimci Gençlik

DHKD **:** Devrimci Halk Kültür Derneği

DİSK : Devrimci İşçi Sendikası Konfederasyonu

DP **:** Demokrat Parti

DTP : Demokratik Toplum Partisi

HEP : Halkın Emek Partisi

KDP **:** Kürdistan Demokrat Partisi

KOM-KAR : Kürdistan İşçi Kültür Dernekleri

KUK : Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları

KYB **:** Kürdistan Yurtseverler Birliği

MBK **:** Milli Birlik Komitesi

ÖZEP : Özgürlük ve Eşitlik Partisi

ÖZDEP : Özgürlük ve Demokrasi Partisi

PKK **:** Partîya Karkerên Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)

PPPK-KÖİP : Partîya Pêşenga Karkerên Kurdistan

PSK **:** Partîya Sosyalîsta Kurdistan (Kürdistan Sosyalist Partisi)

PŞK **:** Partîya Şoreşa Kurdistan (Kürdistan Devrim Partisi

TİP **:** Türkiye İşçi Partisi

TKDP **:** Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi

TKF **:** Fikir Kulüpleri Federasyonu

TSK **:** Tevgerîya Sosyalîsta Kurdistan (Kürdistan Sosyalist Hareketi)

XOYBUN : Kürt Ulusal Birliği

YEKBUN : Partîya Yekbuyîya Gelê Kurdistan (Kürdistan Halkının Birlik Partisi)

GİRİŞ

Bu çalışma 1958 ve 1999 tarihleri arasında Irak ve Türkiye'deki Kürt ulusal hareketlerini karşılaştırmalı bir şekilde incelemektedir. Çalışmanın kavramsal çerçevesini milliyetçilik yaklaşımlarından 'etno-sembolcü' yaklaşım oluşturmaktadır. Etno-sembolcü yaklaşım, "milletlerin yoktan var edilemeyeceğini, milli kimliklerin geçmişten kalan mitler, değerler ve sembollerin etkisi altında şekillendiklerini savunan, dolayısıyla ilkçilik ile araçsalcılık arasındaki kutuplaşmayı aşmaya çalışan yaklaşım" olarak tanımlanabilir (Özkırımlı, 2009: 209). Türkiye'deki Kürt ulusal hareketi 1950'li yıllardan itibaren yeniden toparlanma sürecine girerek 1980'li yıllardan itibaren hızlı bir yükselişe geçmiştir. Söz konusu bu yeni dönemde özellikle PKK'nın kurulması ile birlikte Kürt ulusal hareketi modern ulusal harekete doğru önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Kürt ulusal hareketinde bu dönüşümü yaşarken, Kürtlerin tarihsel değerlerini vurgulayan sembolleri çağdaş Kürt hareketiyle bağdaştırmayı da ihmal etmemiştir.

Benzer bir durum Irak Kürtleri için de söz konusudur. 14 Temmuz 1958'de Abdülkerim Kasım tarafından yapılan darbe sonrası, Rusya'da bulunan Barzani'ye Irak'a dönme çağrısı yapılmıştır. Yapılan bu çağrı üzerine Molla Mustafa Barzani'nin Rusya'dan Irak'a dönmesiyle 1945 yılında yaşanan ağır yenilgiden sonra sessiz bir dönem yaşayan Irak'taki Kürt ulusal hareketinin yeniden başlamıştır. Irak'taki Kürt ulusal hareketi, Kürtlerin tarihsel değerlerini vurgulayan sembollerin yansıra Molla Mustafa Barzani'yi Iraktaki mücadelesinden dolayı bir sembole dönüştürmüş, ulusal hareketin toparlanması, mücadelesi ve gelişimi için kullanılmıştır.

Çalışmanın verilerinin toplanmasında nitel araştırma yöntemi ve bu yöntemin bileşenlerinden olan gevşek yapılandırılmış mülakat tekniğini kullanılmıştır. Bu bağlamda, 1950'lerdeki durumu anlamak adına bu tarihlerden itibaren Türkiye'de yeni oluşan Kürt entelijansiyasından. Naci Kutlay, Kürt siyasal hayatından önemli bir yere sahip Ahmet Türk, Kürt siyasetinde muhafazakâr kesimi temsil eden Altan Tan ve ayrıca Fehmi Demir ile mülakat yapılmıştır. Irak'taki Kürt Ulusal Hareketi için ise Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) Türkiye temsilcilerinden Salar Abdulkareem ve Bahros Galali ile söyleşi yapılmıştır. Bu bağlamda tümevarımcı bir analiz mantığıyla tanımlayıcı ve ayrıntılı verilerden yola çıkarak veriler incelenmiş, probleme ilişkin ana temalar ortaya çıkarılarak toplanan veriler anlamlı bir yapıya kavuşturulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİYETÇİLİK TARTIŞMASI

Kürt ulusal hareketini anlamak için öncelikle milliyetçilik nedir, millet ve milliyetçilik gibi tanımlamaları ile bunların tarihsel sürecini kısa bir şekilde ortaya koymak gerekiyor. Bu sorulara verdiğimiz yanıtlar bizi milliyetçiliğin soy kütüğünü tartışmaya ve tartışmanın devamında çıkacak soruların cevaplarına götürecektir.

Milliyetçilik tanımlaması, onu açıklamaya çalışan yaklaşımlar ile farklılık göstermektedir. İlkçiler, milliyetçiliğin kökenini ilk çağlara kadar götürürken Modernistler, milliyetçiliğin endüstri devrimi ile başladığını kabul etmektedir. Etno-sembolcü yaklaşım ise her iki yaklaşımı doğru ama eksik kabul etmektedir. Etno-sembolcüler, milliyetçiliğin oluşumunda modern çağın katkısını kabul ediyor, ama milliyetçiliğin tam olarak anlaşılması için insanlığın var oluşundan itibaren süregelen etnik geçmişinin de bilinmesi gerektiği belirtiliyor. Milliyetçiliğin tarihsel gelişimi aşağıda kısaca ele alınmaktadır.

1. MİLLİYETÇİLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMI

Günümüzde millet ve milliyetçilik tartışması üzerinde tam olarak mutabakat sağlanmamış konuların başında gelmektedir. Bu konuda yapılan tanımlamalar modernist veya ilkçi bakış açısına göre farklılık göstermektedir. Milletin oluşum sürecini Sanayi Devriminden alan modernist bakış açısının aksine ilkçi yaklaşım, milletin köklerini insanın varoluş süreciyle eşdeğer kabul etmektedir. Etno-sembolcü yaklaşım ise her iki yaklaşımın yetersizliğinden şikâyet ederek, orta bir yol olarak milletlerin geçmişten var olduğunu ancak sanayi devrimi ile modern bir hale geldiklerini ifade ediyor.

Modernistler millet ve devamındaki milliyetçilik olgusunun sanayi devrimi ve ardından Fransız İhtilali ile ortaya çıktığı tezini savunurlar. Ancak buna karşı ilkçiler, milletleri insanlığın varoluş hikâyesi ile özdeş olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda sorulan masum ama gerçekçi birkaç soru ile modernist bakış açısının yanılgısına eleştiriler getirmektedirler: Modern öncesi dönemlerdeki "Sümer kent-devletlerine ya da ilk İsveç kanton milletlerine ne diyeceğiz? Kitleler siyasi faaliyet ya da temsilden hariç tutuldular diye eski Mısır ve Asurluları millet tanımından mahrum mu bırakacağız?" (Smith, 2010: 77).

"Milletlerin bugün olduğu gibi geçmişte de var oldukları ancak bugünkü tanımlamanın farkındalığına sahip olmadıkları" şeklinde bir tanımlama daha yerinde olacaktır. Bundan dolayı milletler kendilerini 'millet olarak' tanımlamamışlardır. Bu gibi tanımların temelinde yatan yanlış anlamaların nedeni günümüzdeki çoklu okumaların Batı üzerinden yani oryantalist bakış açısı ile yapılmasıdır. Amerika'nın keşfinden sonra millet üzerinde yapılan tanımlamadaki gerçek bunun en güzel örneğidir. Oysa Amerika keşfedilmeden önce orada yaşayan bir millet veya halklar vardı.

Milletlerin oluşum şekli incelenirken ilk olarak etnisite ve kimliklere bakılmaktadır. Etnisite ve kimliklerin yatay ve dikey olmak üzere iki şekilde oluştuğu bilinmektedir. Örneğin, Normandiya'daki Norman dükalığı gibi daha çok askeri, bürokrat ve zengin tüccarların oluşturduğu aristokratlar sınıfı ile yüksek din adamları sınıflarından oluşan yatay bir etnisiteydi. Bu sınıflar arasında bağlar daha çok statüye bağlıydı. Bu statü yüksek bir tabakaya veya yüksek bir yönetici sınıfı üyeliğine bağlıydı. Dikey etni tipinde ise etnik bir bağ ile bağlılık esastır. "Burada ortak bir miras ve gelenekler etrafında bir araya getiren ayırt edici tarihi bir kültür vardır. Özellikle de dışarıdan gelebilecek bir tehdit söz konusu olduğunda" (Smith, 2010: 90). Dolayısıyla farklı kültürlere karşı dışlayıcı bir tutum mevcuttur. Yatay etni, aristokratik sınıfların toplumun diğer tabakalarını kendi yörüngelerine katabilmelerine bağlıdır. Yatay etni gruplar, kültürlerini toplumun alt gruplarına yayma çabası içinde değildir. Bu nedenle kendi kültürlerini yaşatmaları çok uzun bir süre almamıştır. Hititler ve Filistinliler kendi seçkin kültürlerini ancak birkaç yüzyıl ayakta tutmayı başarmışlardır. Ancak Mısır ve İran gibi toplumlar kendi öz kimliklerinin yerine karşılaştıkları yeni din ve gelenekleri benimseyerek ayakta kalmayı başarmışlardır. İngiltere, Fransa ve Rusya gibi ülkelerin hâkim bürokratik yatay etnisi, seçkin gruplar dışındaki orta tabakaları, tedrici de olsa kendilerine katmayı başarmışlardır. Bu da sahip oldukları askeri, idari, mali ve hukuki yapılarının güçlü olduğu bürokratik devlet mirasının ve sembollerin etkisiyle olmuştur (Smith, 2010). Yatay etninin sınıflandırması kısaca şu şekilde yapılmaktadır: "Yatay etni topluluklar - bürokratik dâhil etme - toprağa bağlı milletler - toprağa bağlı milliyetçilik (yukarıdan aşağıya; aristokratlar önderliğinde)" (Özkırımlı, 2009: 228). Yatay etni topluluğun izlediği yolun aksine dikey etni topluklar dışa karşı dışlayıcı, ama kendi bütünlüğü içerisinde kapsayıcı olma yolunu izlemiştir. Buradaki ortak harç din ile yoğrulmuştur. Bizans Yunanlıları, erken dönem Ortodoks Ruslar gibi dini yaşamın bütününe yansıtabilen topluluklardır.

> Daha popüler olan ikinci rota etno-dini, ben kavramlaştırmaları daha eylemci ve siyasi olanlar ile değiştirilmesi gereken daha küçük, demotik topluluklarda başlamıştı. (…)

> Eğitmen-entelektüel topluluğun iddia olunan etnik geçmişlerine seslenmek suretiyle halkı arındırmak ve harekete geçirmekti. Bunu yapmak için bugünkü kuşakların önüne, topluluğun geçmişindeki altın çağlardan ve şiirsel mekânlarından çıkartılmış bilişsel haritalar ile tarihsel törellikler çıkarmaları gerekmişti. Bu yolla geri kalmış geleneksel etnik topluluğu, dinamik ama yerli bir siyasi millete dönüştürmeyi umuyorlardı (Smith, 2010: 113).

Özkırımlı (2009:228), dikey etniyi şöyle sınıflandırmaktadır: "Dikey etnik topluluklar-yerli olanın seferber edilmesi etnik/şecereci milletler-etnik milliyetçilik (aşağıdan yukarıya; entelijensiya ve orta sınıfların bir bölümü önderliğinde)". 19.yüzyıl boyunca yatay ve dikey etni olmak üzere her iki topluluktaki milliyetçiler, sanayi çağın oluşumu ile birlikte geçmişi kadim olarak görmeye başladılar. Bu düşünceyi benimseyenlere göre millet hem modern hem de doğal bir şeydi.

Her iki topluluktaki milliyetçilere göre milletler:

1. Milletler bağımsız olduğu yerde yurttaşlık haklarıyla birlikte ortak hak ve ödevlere dair birleşik bir yasal kod gerekliliği,
2. Tek bir işbölümüne sahip birleşik bir ekonomiye, milli toprağın/ülkenin her yanında mal ve kişilerin serbest hareketliliğine dayanmaları,
3. Benzer bir tümleşik milletler dünyasında, tercihen savunmaya müsait doğal sınırları olan oldukça tümleşik bir toprağa/ülkeye ihtiyaç duydukları,
4. Gelecek kuşakları yeni milletin yurttaşları olarak toplumsallaştırmak için tek bir siyasi kültür, kamu, kitle eğitimi ve medya sistemi gerektiğidir (Smith, 2010:114).

Milliyetçiliği, tamamen milletlerin modern yapıları üzerinden kurgulamanın ne kadar sağlıklı bir sonuç doğurduğunun irdelenmesi gerekir. Milletlerin tarihini görmeye çalışırken onların derin köklerini tam olarak görememek, milliyetçiler için büyük bir handikap oluşturabilir. Milletlerin olmazsa olmaz şartı sahip oldukları etnik ayırt edici özellikleridir. Milletlerin soy mitleri ve ortak tarihi bellekleri bir farklılık duygusu oluşturmaktadır. Bu farklılık onların seçilmişlikleri anlamına gelmemelidir. Bütün bu tartışmalar sonucunda ortaya çıkan şey, millet ve buna paralel olarak gelişen milliyetçilik tartışmalarının kökeninin çok eskiye dayanmış olmasıdır**.** Bununla birlikte Modern anlamda millet kavramının Fransız İhtilalı'ndan üç yıl sonra Prusya ve Fransızlar arasında gerçekleşen Valmy savaşında ortaya atılmıştır. General Kellemerman'ın yaşasın millet diye Fransız saflarında tekrarlanması, Fransızların büyük ve disiplinli Prusya ordusu karşısında savaşı kazanması ile popüler hale gelmiştir.

Milletler çağı olarak kabul edilen bu zafere tanıklık eden ve bu savaşta Prusya ordusunda teğmen rütbesi ile savaşan ünlü Alman şairi Goethe, "Tam olarak bu yerde ve o gün dünya tarihinde yeni bir dönem başladı. Sizler o doğum anında orada olduğunuzu söyleyebilirsiniz" (Akt. Türköne, 2012: 16). Bu anlayışta milletler ve milliyetçilerin tarihinin başlangıcını özetlemiştir. Bu tarihten itibaren "yaşasın millet", milletler mücadelesinin temel sloganı haline gelmiştir 1792 yılındaki Valmy Savaşı ile insanların kendilerini, uğrunda feda edebilecekleri yeni bir şey ortaya çıkmıştır. İnsanlar önceleri din, kral kraliçe veya antik Yunan kültüründe var olan düşünce kahramanlık uğruna ölebilmek gibi değerlerin yerine millet adına canlarını feda etme düşüncesini benimsemişleridir. Bununla birlikte imparatorluklar zamanla yerlerini milli devletlere bırakmışlardır. Buradan anlaşılacağı gibi, bugün bizim içinde boğulduğumuz milli bayramlar, marşlar gibi milli ile başlayan bütün sembollerin ve ritüellerin başlangıcı 19.yüzyıl olmuştur. Bu aynı zamanda milliyetçiliğin kendini kurumsal olarak tanımladığı bir dönemi de beraberinde getirmiştir. Özü itibariyle milliyetçilik olan vatanseverlik; ortak bir vatanı paylaşmak, üzerinde ortak yaşanılan toprak anlamına gelmektedir. Bu anlam 19.yüzyıldan itibaren formüle edilen ulus-devlet anlayışının temel formülasyonu olmuş, aynı vatanda yaşayanların millet olarak kabul edilmesiyle kurumsallaşmıştır.

Fransızlar ihtilaldan sonra Fransızlar birliklerini oluşturmak için vatan, vatandaşlık kavramları etrafında birleşirler. Kraliçe'nin varlığı İngiltere'de yaşayan dört milletin temsiline yetiyordu. Ancak Fransa'da Frank diye bir milletin olmayışı Fransızları birlikte yaşamayı güçlü kılacak ve aynı vatanda yaşayanları ortak bir bağla bağlayacak bir şeye ihtiyaçları vardı. Böyle bir ihtiyacın hissedildiği bir dönemde vatandaşlık kavramı Fransızlar için birleştirici hukuki bir tanım olmuştur (Türköne, 2012). Vatandaşlık kavramı aynı zamanda insanların kendini özel hissetmesine yol açan bir kavramdır. Geçmişte Monark veya Lord'a itaat veya "Yaşasın Kral", "Padişahım çok yaşa" olgusu geçerliyken, artık bu olgu yerini insanların kendilerini de içerisinde daha özel ve anlamlı hissettiği "yaşasın millet" söylemine bıraktı. Bu aynı zamanda halkın tebaa olma düşüncesinden millet olma düşüncesini benimsediği anlamına geliyordu. Bu aynı zamanda Fransız ihtilalı ile ortaya çıkan "Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletlerindir" anlayışı ile yeni bir dönemin başlangıcına örnek oluşturmaktadır.

Fransız İhtilalı ile halkın kendini yönetmesi temel doktrin haline gelmiş, Kralın tebaalarını, Fransız vatandaşlığına dönüştüren birleştirici unsur gelecekte milliyetçiliği oluşturan temel tutkal görevi halini alacaktı. Fransız İhtilali ile birlikte Aydınlanmanın hızla yayılması tanrısal veya kutsal olguların sorgulanmasını yaygın hale getirdi. Bütün bu hızlı gelişmeler yüzyıllardır tanrıların temsilciliğini yapan imparatorlukların sorgulanmasına yol

açıyordu. Kilise gibi önemli bir kutsal tabuyu yıkan Fransız İhtilali karşısında imparatorlukların etkilenmemesi imkânsızdı. Fransız İhtilali'nin tartışmaya açtığı egemenlik kavramı yüzyıllardır egemenliğin bayraktarlığını yapan ve gücünü tanrıdan alan prenslikler ve imparatorlukları zor bir sürece sürüklemişti (Türköne, 2012). Çünkü Fransız İhtilali, egemenliği kraldan alıp halka devretmiş, her vatandaşı eşit, özgür ve kardeş ilan etmişti. Bu söylem bütün Avrupa ile birlikte Osmanlı'nın da içinde bulunduğu imparatorlukları milliyetçi akımların doğmasını ve bu akımların ayaklanmalarına sebep olmuştu. Milletin kendi kaderini belirleme hakkı (self-determinasyon), yeni dönemin meşru ve temel fikrini oluşturmaktadır.

1.1 Milli Bilincin Kaynakları

Milli bilinç yalnızca millet ve vatandaşlık kavramlarının ortaya çıkması ile şekillenmemiştir. Ulusal bilincin gelişmesi, kapitalizmin gelişmesi ile birlikte matbaaların 16.yüzyılında halk dilinde yayım yapması ile başlamıştır. Siyaset bilimci Benedict Anderson, Hayali Cemaatler adlı çalışmasında, kapitalizmin halk dillerinin yaygınlaşması ile yarattığı üç temel etkiyi şöyle ifade etmektedir:

- Birincisi, Latincenin dışındaki dillerin yani halk dilleri üzerinde iletişim alanının yaratılması. Bu aynı zamanda hümanistlerin kilisenin dilinden uzaklaşarak yeni bir iletişim ağı oluşturmasıyla da oldu. Halk dilinin gelişmesi ile milyonlarca insanın kendisinin ve kendileriyle aynı olanların farkına varmış olmalarının yolunu açtı.
- İkincisi, kapitalist yayıncılık dile sabitliği kazandırmış oldu. Dilin sabit hale gelmesi öznel millet kavramının inşa edilmesinin yolunu açtı.
- Üçüncüsü, kapitalist yayıncılık eski idari dillerden farklı yeni bir iktidar dili yaratmış oldu. Yayın diline yatkın olan diller diğer diller üzerinde bir egemenlik kurdu. Bu süreç 20. yüzyıl Avrupa'sında ortaya çıkacak alt milletlerin statü mücadelesini doğurmuş oluyordu (Anderson, 2011).

Matbaa, reformist gelişimin etkisiyle daha çok kar elde etme arzunun yarattığı heyecanla Latince bilmeyen tüccar ve köylüye yönelik yayınlar yapmaya başladı. Aynı zaman da Protestanlığın reformist saldırısı da bu gelişimi hızlandırıyordu. Halk dillerinde yazımın yaygınlaşması, beraberinde Monarkların idari merkezlerde halk dillerini kullanmasını zorunlu hale getirdi. Monarklar geleceği yönetmek ve geleceği kaybetmemek adına zorunlu

da olsa bu adımları atmaya başladı. 1220-1230'larda Norman Fransızcasının Latincenin yerini alması sonrasında erken İngilizcenin doğmasına sebep oldu. İngilizcenin gelişimi 1362'de saray dili ve sonrasında parlamentoda kullanılmasına kadar devam etti. 1382'de Wycliffe'in Kitab-ı Mukaddes çevirisi bu süreci taçlandıran gelişme oldu (Anderson, 2011). Halk dillerinin resmi dil haline gelmesi yayıncılığın gelişimini artırdığı gibi bunun tersi bir okuma da yapabiliriz. Yani halk dillerinin gelişimi bu dillerin resmi diller haline gelmesini zorunlu hale getirmiş oldu. Halk dillerinin resmi dil haline gelmesi aynı zamanda 16. yüzyılda meydana gelen büyük dini ayaklanmaları da kolay hale getirdi. Halk dillerinin bu gelişimi aynı zamanda ön milliyetçiliği de ortaya çıkmasına yol açmıştır.

1.2 Milliyetçilik

Milliyetçilik tartışmasına "Millet nedir?" sorusu ile başlamak kavrama ilişkin çözümlerde yararlı olacaktır. Millet, Arapça bir kelimedir Latince bir kelime olan "nation"ın karşılığı olarak kullanılmaktadır. Millet temel olarak toplumun sahip olduğu homojen özellikleri tanımlamak için kullanılmaktadır. "Nation" kelimesi Latincede "nasci" anlamına gelen doğum kelimesi ile aynı kökten gelmektedir. Burada doğumdan gelen türdeşlik anlamını ifade ediyor. Roma imparatorluğunda ayrı ayrı yabancıları tanımlayan "nation" aynı zamanda dışlayıcı bir anlam ifade ediyor. Zamanla ortak paydaları ifade etmek için kullanılmaya başlanan "nation" kelimesi Orta Çağ üniversitelerinde aynı bölgelerden gelen öğrencilerin tanımlanması için kullanılıyor. Homojenlikle özdeş hale gelen bu kelime zaman içerisinde aynı kökenden gelenler ve aynı ortak görüşleri paylaşan topluluklar için kullanılmaya başlanıyor. 18.yüzyıldan itibaren "naiton" kelimesi siyasi bir anlam kazanmıştır. "Nation" kelimesi ile eş anlamlı olan millet kelimesi Arapçada "imla" kökeninden gelmektedir. Etimolojik olarak doğrulanmış, düzetilmiş anlamına gelmektedir. Osmanlı döneminde millet kelimesi aynı dine inanan anlamında kullanılmıştır (Türköne, 2012).

Millet nedir sorusuna farklı cevaplar bulmak mümkün, Anthony D. Smith milleti; "Tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan insan topluluğudur" (Smith, 2010: 75) şeklinde ifade etmektedir. John Stuart Mill (1806-1873) milliyeti; "aralarında benzerlik ve yakınlık bulunan insan topluluğu" olarak tarif ediyordu (Akt. Türköne, 2012: 29). Yine Alman Filozof Johann Gottfried Herder (1744-1803) milleti dil üzerinden tanımlamaktadır. "İnsan diliyle insandır. Dil olmadan düşünce olmaz. Ortak bir dili konuşan insanlar bir

ortaklık olarak milletin en basit halini oluşturur" (Akt. Türköne, 2012: 28). Son olarak Ernest Renan ise millet nedir? sorusuna verilecek tek doğru cevap, "kendisini millet olarak hisseden topluluk, birlikte yaşama iradesidir" (Akt. Türköne, 2012: 29).

Söylemde farklı olarak ifade ediliyor gibi görünse de millet, bir toplumun sahip olduğu dil, din, toprak gibi ortak değerler ile siyasi bir birliktelik amacı taşıyan topluluk olarak tarif edilebilir. Entelijansiyanın tartışmalarından öne çıkan bir diğer soru ise "Milleti var eden milliyetçilik midir?" yoksa "Milliyetçiliği var eden millet midir?" tartışmasıdır. Elbette bu tartışmada net bir uzlaşı sağlamak mümkün değildir. Ancak herkes her iki unsurun birbirinin yaşamsal kaynakları oldukları konuda hemfikirdir. Milliyetçilik ile ilgili yapılan tartışmalarda ön plana çıkan önemli argümanlar; milli kimlik, milli birlik ve milli özerkliktir. Her cemaat kendi özel şartları gereği milliyetçiliğe yeni motifler eklese bile bu üç argüman milliyetçilik doktrinin olmazsa olmazını temsil eder. Buradan üç olgudan hareket ederek milliyetçilik; cemaat üyelerinin halk adına bir millet kurmak gayesiyle milli kimlik, milli birlik ve özerklik elde etmek ve bunları korumak için etrafından birleştikleri bir ideolojidir. Millet, milliyetçilik tarafında yaratılan semboller ve mitler aracılığıyla kurulur ve yüceltilir. Milliyetçiliğin milli kimliğe, milli iradeye ve doğal sınırlar konusunda özel bir ölçüte veya kurama sahip olmaması dolayısıyla milliyetçilik, liberalizmden komünizme ve ırkçılığa kadar birçok ideolojiyle işbirliği içindedir. Milliyetçiliğin bu esnekliği halkın duygularının kanalize edilmesini kolaylaştırır.

Milliyetçiliğin insan haklarını göz ardı ettiği, homojen kültürel kaygılarından dolayı azınlıkları tedirgin ettikleri, bireylerin bağımsızlıklarını ve çeşitliklerini göz ardı ettiğine dair yoğun bir eleştiriye maruz kalmaktadır. Bununla birlikte milliyetçilikle ilgili yapılan bir diğer önemli eleştiri; milliyetçiliğin istikrarsızlığı ve bölücülüğüdür. Yapılan eleştiriye dair Sovyetler Birliği, Yugoslavya, Kürdistan ve Etiyopya gibi bölünme örnekleri verilmektedir. Anthony D.Smith, bu örneklerde yaşandığı gibi söz konusu devletlerde bu çöküşünde asıl etkenin bizatihi milliyetçilik değildir. Milliyetçilik artık ayakta kalmayacak hale gelmiş bu devletlerin küllerinden var olmasıdır. Devletler çeşitli nedenlerden dolayı çöküş noktasına geldiklerinde milliyetçilik, bu istikrarsız statükoya karşı halkın arasında yaşama şansı bulabildiği gibi onlara alternatif bir yol sunabilmektedir (Türköne, 2012). Anthony D.Smith, milliyetçiliğin yakın zamanda aşılamayacağını ifade etmektedir. Bunu ifade ederken de üç argüman öne sürmektedir. Bunlar; Milliyetçilik siyasal olarak gereklidir; milli kimlik toplumsal açıdan işlevseldir ve millet tarihsel olarak yerleşiktir. Milliyetçiliğin siyasal gerekliliği; Monarkın güçlerini yitirmesi ile yeni düzende egemenliğin halkın iradesi üzerine kurgulanması gerektiğini ifade etmektedir. Milliyetçilere göre halkın aynı vatan üzerindeki

bağlılığını, tarihsel ve kültürel kolektifliğin ancak milliyetçilik ile sağlanabileceğine inanmaktadırlar.

Milliyetçiliğe göre milli kimlik modern çağ için önemli bir olgudur. Milliyetçiliğin işlevselliği, etkin bir okuryazarlık ordusuna ihtiyaç duyan sanayi devrimi değildir. Toplumsal ihtiyacın işlevselliği, milliyetçiliğin ortaya çıkardığı mitler, anılar ve sembollerdir. Milliyetçilik herkesi toprağı temel alan bir ideoloji ile tüm yurttaşların sınırları belirlenmiş olan ve kendilerinin de ait olduğu 'anavatana' yönlendirir. Siyasal topluluğun anavatandaki kardeşlik ayinlerini belirli aralıklarla tekrarlamak suretiyle millet, cemaat halini alır ve kendine tapınır ve böylelikle yurttaşlarının kolektif kimliklerinin gücü ve sıcaklığını hissetmelerini sağlar; onlara artan bir öz farkındalık ve toplumsal düşünümsellik sunar (Türköne, 2012). Sonuç olarak milliyetçilik 19.yüzyıldan itibaren toplum hayatında büyük tahribatlar yaratmasına rağmen milli kimlik olarak daha çok yaygınlaşarak etkinliğini devam ettirmektedir. Bu etkinliğiyle birçok kişinin birlikte yaşamak için kültürel tatminini sağlamaya devam ediyor. Dolayısıyla milliyetçiliğin yok olacağı veya etkinliğinin azalacağını beklemek yanıltıcı olur. Yeni oluşan küresel etki bir yandan bütün dünyayı bir köy yapma sloganını dillendirse de diğer taraftan bu etki ile aynı cemaat duyguları ile beslenenler arasında küresel iletişim sayesinde bağlarını güçlendirmektedir. Ayrıca bu küresel etkiye karşı bir milli korumacılık kültürü de hızlı bir şekilde gelişmektedir. Yukarıda kadar milliyetçililiğin kısa bir tarihçesini aktardıktan sonra şimdi de milliyetçilik tartışmalarının hangi yaklaşımlar ile yapıldığını kısaca açıklamak yararlı olacaktır.

1.3 Milliyetçilik Yaklaşımları

Milliyetçilik olgusu modern anlamda yeni bir siyasal söylem olmak ile birlikte, 20.yüzyıl öncesinde kuramsal çerçeveden ziyade, ahlaki ve felsefi açıdan tartılmıştır. 1920'li yıllarda başlayan akademik çalışmaların, 1940'lı yıllardan sonra yoğunluk kazanmıştır. 1970'li yıllar milliyetçilik tartışmalarının zirve yapmasına rağmen bu çekingenlik ancak 1990'lı yıllardan itibaren yerini ciddi akademik araştırmalara bırakmıştır. Umut Özkırımlı, Milliyetçilik Kuramları (2009) adlı çalışmasında, Kronolojik olarak milliyetçilik evrelerini 4 döneme ayırmaktadır:

1. Milliyetçilik düşüncesinin doğduğu on sekiz ve on dokuzuncu yüzyıllar.
2. Milliyetçilik akademik araştırmalara konu olduğu ilk dönem (1918-1945).
3. Milliyetçilik tartışmasının geliştiği ikinci dönem (1945-1990).

4. Milliyetçilik tartışmasının yeni boyutlara taşındığı üçüncü dönem (1990'dan bugüne)

Milliyetçilik kuramlarının son 30 yıldaki tartışmalarının temelini oluşturan sorular, milletlerin ve milliyetçiliğin kökenleriyle ilgili olmakla beraber bu sorular beraberinde birçok alt soruları gündeme getirmektedir. Bu soruları cevaplamak adına ortaya çıkan kuramlar, genel anlamda 3'e ayrılmaktadır.

Bunlar;

1. İlkçi veya Özcü (primordialist) yaklaşımlar,
2. Modernist (araçsalcı, yapılanmacı) yaklaşımlar,
3. Etno-sembolcüler yaklaşımlardır.

1.3.1 Milliyetçilikten Önce Milletler: İlkçi Yaklaşım

İlkçi (özcü) yaklaşımı adından anlaşılacağı üzere genel bir ifade ile milletleri doğal ya da eskiçağlardan beri var olan yapılar olarak tanımlıyorlar. İlkçi yaklaşım başlangıçtan beri var olan, ilk yaratılan ya da geliştirilen anlamına gelen kelimeyi ilk olarak İngiliz tarihçi Edward Shils olduğu sanılıyor. İlkçiler diğer yaklaşımları benimseyen araştırmacılara nazaran daha bütünsel veya türdeş olduklarını ifade edebiliriz (Özkırımlı, 2009). Shils'e göre bağ ilk olma (birincil) niteliği taşır, yani her şeyden önce yaratılmış, dolayısıyla hep varmış gibi algılanır (Akt. Özkırımlı, 2009: 33). Amerikalı sosyolog/antropolog Clifford Geertz, "İlkçi bağdan kastedilenin toplumsal yaşamın verili (given), daha doğrusu verili olduğu varsayılan, öğelerinden kaynaklanan bağlar olduğunu belirtir ve bunlar arasında kan bağı, din, dil ve belirli toplumsal alışkanlıkları sayar. Bu bağlara kişisel çıkarlar öyle gerektirdiği için değil, bağın kendisi önemli sayıldığı için uyulur. Önemli olan 'doğal' yakınlıktır, toplumsal etkileşimdir değil" (Akt. Özkırımlı, 2009: 33). Millet ve milliyetçilik tanımlamalarına ilişkin Minogue'nin "uyuyan güzel benzetmesi" durumu en iyi şekilde ifade etmektedir. Minogue "Millet uyuyan prensestir, milliyetçilerse öpücüğüyle prensesi uyandıracak olan prens" (Özkırımlı, 2009: 88). Yine bu bağlamda Almanya'nın ulusal ruhu olduğuna inanan Herder (Carleton H.Hayes'in ifadesiyle) şöyle diyordu:

> İnsan yığınlarının biri diğerinden, ilk önce coğrafya ve iklimin özgürlükleriyle ayrılır. Daha sonra kendine özgü tarihsel gelenekler-uygun bir dil, edebiyat, eğitim, davranışlar ve adalet-geliştirir. Bu şekilde folk niteliğine, ulusal bir ruha ve tam

anlamıyla ulusal bir kültüre sahip olan olgunlaşmış bir milliyet haline gelir (Akt. Özoğlu, 2005: 11).

İtalyan milliyetçisi ve siyaset eylemcisi Giuseppe Mazini ise (1805-72) daha güçlü bir ifade ile: Ulus, Tanrı tarafından insan soyunun refahı için tayin edilmiş bir araçtır ve ahlaki özü yalnız burada yatar… Anayurtlar insanlığın atölyesinden başka bir şey değildir. (ve) Tanrı'nın insanlık meşgalesi içinde bir halka buyurduğu şeydir (Akt. Özoğlu, 2005).

İlkçi yaklaşım kendi içinde:

- Doğalcı
- Biyolojik
- Kültürel olmak üzere üç ayrı kategoriye ayrılmaktadır.

Doğalcı Bakış, her insan toplumunun farklı etnik gruplara ayrılması doğal düzenin bir sonucudur. Bu doğal düzen içinde var olan insanlar önceden var olan etnik topluluk içinde doğmuştur. Etnik kimlik, konuşma, görme ve cinsiyet gibi insanın doğal bir parçasıdır. Bu temel yaklaşımıyla doğalcı bakış, ilkçi yaklaşımın en aşırı bakış açısıdır. Milliyetçiliği her dönemde insanlığın temel niteliği olarak kabul eden bu görüş, milletlerin doğal sınırlara sahip olduklarını kabul ederler. Bu doğal yapılar, milletlerin kendilerine özgü yaşam biçimleri ve toprağa olan bağlılıklarıyla kendilerini ifade etmeleriyle belirginleşir. 19.yüzyıldan itibaren toplumlar için milli bir geçmiş yaratma arayışında olan milliyetçilik anlayışının temelinde doğalcı bakış açısı bulunmaktadır.

Doğalcı bakış açısı da kendi aralarında farklı bakış açılarına sahiptirler. Bu bakış açılarından eskilciler, bugünün milletlerin var oluş hikâyesini eski çağlara kadar götürmektedirler. Bu süreç içerisinde değişen yalnızca milletlerin büründükleri şekillerdir diye ifade eder. Dolayısıyla milleti oluşturan milli öz hiç değişmemiştir tezini savunmaktadırlar. Eskilcilere göre milleti yöneten araçlar değişse de milleti oluşturan temel öz değişmemektedir. Eksiciler, ulusların tarihte çok uzak bir dönemde öteberi gibi var olduklarına inanırlar. Ulusların doğal olarak farklı dil, tarih ve kültürlere ayrıldığını ve bütün ulusların kendine has özellikleri diğer uluslardan ayrıştığını ve her ulusun birbirinden faklı benzerliklere sahip olduklarını savunurlar. Bu bağlamda eskilcilere göre milletlerin ve milliyetçiliğin kökenleri modernleşme sürecinin ötesine yanı eski çağlara kadar uzanmaktadır. Milletler tarih içerisinde kendi doğal sınırlarını koruyarak yolculuk ederek bugüne gelmişler.

Biyolojik bakış, biyolojik bakış açısı etnik kökenleri genetik özelliklerde aramaktadır. Sosyo-biyolojik kuramların temelinde üreme ile çoğalma kuramı yatmaktadır. Genetik olguda kan bağı ve akrabalık bu yaklaşımda önem arz etmektedir. Dolayısıyla genetik mekanizma bu yaklaşımda temel kıstas halini almaktadır. Biyolojik bakış açısının önemli temsilcilerinden

Van den Berghe, İnsan ilişkilerinde üç güdünün etkin olduğunu ifade etmektedir. Bunlardan ilki kan bağıdır. İnsanlar kan bağı olanlarla yakınlaşmaya ve eşleşmeye yönelirler. Kan bağından sonra itici güç üremede başarılı olma arzusudur. Üçüncü güç olarak insan ilişkilerini etkileyen güç ise tek taraflı yarar sağlamak için güç kullanmalarıdır. Etnik toplulukları 'süper aile' olarak tanımlayan Berghe, son konusu güdülerin etkisi etnik gruplar içinde geçerlidir. Çünkü etnik gruplarda geniş akrabalık ilişkilerin dönüşülmesiyle oluşmaktadır.

Kültürel bakış, Clifford Geert ve Edward Shils çalışmalarıyla kültürel bakışa öncülük etmişlerdir. Milleti oluşturan dil, din, kan bağı gibi olguların "doğal"lığı savunmak adına yetersiz kalınca, araştırmacılar doğallığı söz konusu olgulara olan bağlılıkta buldular. Kısacası milleti oluşturan ortak geçmiş değil, ortak geçmişe duyulan inançtır. Walker Connor'un ifadesi bu yaklaşımı açık bir şekilde ifade etmektedir. Cornor milleti; aynı soydan geldiğine ve ortak bir geçmişi paylaştığına inanan insan topluluğu olarak tanımlar.

1.3.2 Milletlerden Önce Milliyetçilik: Modernistler-Modernist Yaklaşım

Modernist yaklaşımın ilk öncülerini Karl Deutsch ve Elie Kedourie'yi kabul etmek mümkündür (Özkırımlı, 2005). Bu yaklaşımın ortak paydası milletler ve milliyetçiliğin modern çağa (son birkaç yüzyıla) ait yapılar olduğu görüşü oluşturuyor. Bu görüşe göre, milletler ve milliyetçilik kapitalizm sanayileşme, merkezi devletlerin kurulması, kentleşme, laikleşme gibi modern süreçlerle birlikte ya da bu süreçlerin ürünü olarak ortaya çıkar. Milliyetçiliği bu süreçten bağımsız düşünmek mümkün değil. Eski çağlarda milliyetçiliğin ortaya çımasını sağlayacak toplumsal, siyasal ve ekonomik koşullar yoktur. "Bu koşullar modern çağda oluşup başka bir değişle, milletler ancak milliyetçilik çağında sosyolojik bir gereklilik haline gelebilir. Milliyetçilik milletleri yaratır, milletler milliyetçiliği değil" (Özkırımlı, 2005: 106). Birbirlerini eleştirmekten çekinmeyen modernistler farklı etkenlere vurgu yaparlar. Farklı yaklaşımlar izleyen modernistler kuramların da üç kategori ön plana çıkıyor.

- Ekonomik Dönüşüm
- Siyasal Dönüşüm
- Toplumsal-Kültürel Dönüşüm

Ekonomik Dönüşüm; 1960 -1970'lı yıllarda Marksizmin gelişme göstermesi, Üçüncü Dünya ülkelerindeki milli mücadelenin Ortodoks Marksist inanışların sorgulandığı dönemdir. Solcu entelektüellerin bu akıma karşı sempatilerinin artması sonucu, neo-

emperyalizm, ekonomik emperyalizm ya da "uluslar arası sermayeye milli bir mücadele" şeklinde bir nitelik kazanmıştır. Bu dönem aynı zamanda Batı Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde etnik akımların belirgin bir şekilde ortaya çıkmış olmasıdır.

Tom Nairm, "Dengesiz Kalkınma" kuramı ile milliyetçiliği Fransız ve Sanayi devrimlerinden itibaren egemen olan politik ekonominin belirlediğini ifade eder. Nairm'e göre milliyetçiliğin kökenleri 18.yüzyıldaki kapitalist ekonominin eşitsiz dengesiz gelişimidir. Bu dengesizliğin temelinde olan temel olgu, Batı Avrupa'da modern kapitalist gelişme sürecini başlatan bazı devletler bu gelişmelerini destekleyecek sermayelerini biriktirmişlerdi. Buna karşı diğer ülkelere de bu ülkeleri kopya yöntemiyle gelişmelerini tamamlayacaklardı. Ancak dengeli bir şekilde yaşanmayan kalkınma ortaya eşit olmayan dengesiz bir ekonomik gelişim çıkardı. Ortaya çıkan manzara; sanayileşmiş merkez ülkeler ve geri kalmış çevre ülkeler şeklinde oldu.

Bu durumun farkına varan çevre ülkelerin haklarını beklentilerini engellemiyordu. Maddi ilerlemenin beklentilerin gerisinde kalması seçkinlerin sorumlulukları üzerlerine almalarını kaçınılmaz kılıyordu. Ama seçkinler, halklarını kısa yoldan sonuca gitmeye ikna etmesi gerekiyordu:

> Fabrikalar, okulları, parlamentoları istiyorlardı; bu yüzden gelişmiş ülkeleri taklit etmeliydiler. Ama bunu o ülkelerin, yabancıların doğrudan müdahalesini reddederek yapmalıydılar. Bunun yolu militan, sınıflar arası farklılıkları aşmış ve baskıyı simgeleyen dış güçlere karşı kendi kimliğinin bilincine varmış bir topluluk yaratmaktan geçiyordu. Bu topluluk ancak elde olanlara dayanarak yaratılabilirdi. Asıl sorun da buydu; Elde hiçbir şey yoktu. Daha doğrusu elde olan şey halkın kendisiydi; Etnik kökeni, dili, derisinin rengiyle halk, seçkinlerin elindeki tek kozdu. Bu koşullar altında milliyetçiliğin yeni orta sınıf entelijensiyası halk kitlelerini tarihe davet etmeliydi ve davetiye anlayabilecekleri bir dille yazılmalıydı (Özkırımlı, 2009: 113).

Kapitalizm dünyayı hızla etkisini alırken bir bedeli olmalıydı. Bu da hiç şüphesiz milliyetçilikti. Burada bir diyalektik söz konusudur. Merkez ülkenin yarattığı bu baskı sonucu çevre ülkelerde bir tepki olarak milliyetçilik ortaya çıkmaktadır. Bu etki merkez ülkelerini de etki alanına alana kadar devam etmekteydi. Yani İngiltere, Fransa ve Amerika milliyetçiliği icat etmediler. Çünkü söz konusu ülkeler milliyetçiliğe etki edebilecek her şeye sahiptiler. Ancak çevre ülkeler bir milli devlet ideolojisine sahip olunca ve milliyetçilik dünya sisteminin gerçeği haline gelince bunlarda milliyetçi olmak zorunda kaldılar. Buradaki dengesiz kalkınma sonucu olarak taraflar diyalektik olarak birbirini etkilemekteydi. Çevre ülkenin etkisiyle milliyetçi olmak zorunda olmak kalan merkez ülkeler, kendi

milliyetçilikleriyle aynı şekilde çevre ülkeleri etkiliyordu. Nairn milliyetçiliği iyi veya kötü olarak ayırmanın doğru olmadığını ifade ederken Roma Tanrısı Janus'un örneğini veriyordu. Şatoların kapılarındaki ikiyüzlü Janus heykeli, bir yüzü geçmişi temsil ederken diğer yüzü ile geleceği temsil ediyordu. Tıpkı janus'un heykeli gibi milliyetçilik de bağrında gericiliği ve ilericiliği birlikte barındırıyordu. Toplumlar milliyetçiliğin ilerici yönünü kullanarak sanayileşme ve kalkınma gibi hedeflerini gerçekleştirirken, gerici yönünü kullanarak geçmiş kahramanlıklarını ve mitlerini canlandırıyorlardı. Aslında milliyetçilikte bu iki yüzü ile Janus'un heykeli gibi modern çağında kapısında duruyordu.

Siyasal Dönüşüm; İngiliz tarihçi John Breuilly, 'Nationalizm and the State' adlı çalışmasında milliyetçiliği; devletin gücünü ele geçirmek için izlenen yolun meşruiyetini sağlamak için kullanılan hareketler olarak tanımlamaktadır. Milliyetçiliği siyaset ile ilişkilendiren ve siyaseti de güç ile ilişkilendiren Breully, siyasi doktrin olarak üç temel iddiası;

- Kolaylıkla belirlenebilecek kendine özgü bir karakteri olan bir millet vardır.
- Bu milletin çıkarları ve değerleri diğer tüm çıkar ve değerlerden üstündür.

Millet olabildiğince bağımsız olmalıdır. Ben genellikle en azından siyasi egemenlik anlamına gelir (Özkırımlı, 2009). Bereuilly, temel olarak sorgulanması gereken şeyin modern siyasette milliyetçiliği bu kadar vazgeçilmez hale getiren olgunun ne olduğudur. Ancak bundan sonra milliyetçiliği etkileyen kültür, ideoloji gibi etkenlerin sorgulanmasıdır. Milliyetçilik siyaset biçimi olarak kabul edildiği vakit bu siyasi hareketin toplumda nasıl bir etki veya ne kadar destek aldığının tespit edilmesi çok daha kolay olacaktır.

Bu yaklaşımda ön plana çıkan bir diğer husus iş bölümüdür. Geçmişte belirli gruplar toplumda temsil edilen bütün grupları kontrol ediyorlardı. Yani birleşik iş bölümünden işlevsel iş bölümüne geçilerek belli başlı işlevlerin ayrı kurumlarda toplanmasını öngörüyordu. Bu aynı zamanda serbest piyasa sistemini ifade ediyordu. Araçsalcılık; Modernist yaklaşımları inceler Araçsalcılardan söz etmemek mümkün değil. Amerikalı siyaset bilimci Paul R. Brass'ın önemli temsilerinden olan Araçsalcılara göre seçkinler; siyasi iktidarı ele geçirmek veya mevcut iktidarlarını korumak gayesiyle etnik kimlikleri ve milliyetçiliği bir araç olarak kullanmaktadır. Seçkinler etnik kimlikleri veya bu kimliklerin başka özeliklerini koşullar gereği ön plana çıkartarak veya bu kimliklere yeni anlamlar yükleyerek süreci yönetirler. Milliyetçilik bazen etnik kimlik üzerinden ön plana çıkartılırken bir başka yerde dini kimlik ön plana çıkartılarak yapılabiliyor. Hindistan'daki Hindu ve Müslümanların bölünerek ayrı devlet oluşturması milliyetçiliğin değişkenliği veya seçkinlerin

süreci yönetmek ve yönlendirmek adına hangi unsuru araçsallaştırdıklarına en çarpıcı örnektir.

Etnik kimliklerin değişkenliği, etnik kimliklerin milliyetçiliğe dönüşmesini kaçınılmaz hale getiriyor. Bu kaçınılmazlığı belirleyen aslında etnik kimliğin kendi özelliğinden öte seçkinlerin siyasi ve ekonomik rekabetinden kaynaklanıyor. Seçkinlerin rekabetçiliği, toplumların kültür ve değerlerin siyasal bir güç için kaynak olmasıdır. Bireylerin siyasi kimliklerinin ve etik unsurlarının sembolize edilerek yönetilmesinin koşulları daha kolaydır. Brass özellikle etnik kimliklerin önem kazandığı dönemlerde seçkinlerin yerel topluluğu veya etnik grubun kontrolünü ele geçirme mücadelesinin dört şekilde ortaya çıkabileceğini ifade ediyor.

Bu rekabet;

- Yerel toprak sahipleriyle yabancı otoriteler arasında,
- Farklı dine mensup olan gruplar arasında,
- Yerel dini seçkinlerle işbirlikçi yerli aristokrasiler arasında,
- Yerel dini seçkinlerle yabancı aristokrasiler arasında yaşanabilir.

Seçkinler arasındaki rekabet, farklı etnik grup liderlerinin toplumun gelişmesi ile ortaya çıkan fırsatlardan yararlanma, ortaya çıkan fırsatları kendi kontrollerine alma gibi sınıfsal bir mücadeleye dönüşebiliyor. Bunu etkileyen en önemli olgu ise bu modernleşme sürecinin her yerde eşit bir şekilde yaşanmamasıdır. Burada Tom Nairn'in 'Dengesiz Kalkınma' yaklaşımı ile ifade ettiği bir süreç söz konusudur. Bu eşitsiz modernleşme süreci sonucu olarak toplumsal hareketlilik gelişmekte olan toplumlarda sanayi, bürokrasi ve diğer iş olanaklarına yönelik bir mücadeleye dönüşür. Toplumsal-Kültürel Dönüşüm; Çek asıllı sosyal bilimci Ernest Gellner, Toplumsal-Kültürel Dönüşüm yaklaşımı ile milliyetçiliği büyük anlamda açıklayacak bir kuram iddiasındadır. Bu sebeple Gellner kuramını açıklarken öncelikle gerçekçi bulmadığı kurumlara reddiyeler sunarak hareket etmiştir. Milletleri doğal kabul eden kuram, Elie Kedouire'nin kuramı, Marksistlerin Yanlış Adres kuramı ve Karanlık Tanrılar Kuramı gibi dört önemli kuramın reddinden hareket eder.

Gellner, milliyetçiliği "Siyasi ve milli birimin birbiriyle uyumlu olması gerektiğini savunan ilkelerdir ve modern çağa özgü bir olgu" şeklinde tarif eder. Şehir devletlerinde, feodal yapılarda ve imparatorluklarda siyasi örgütlenmenin milliyetçi ilkelere göre düzenlenmediğini ifade eder. Gellner insanlık tarihini;

- Avcı-toplayıcı
- Tarımsal

- Modern-endüstriyel toplumlar şeklinde üçe ayırmaktadır.

Avcı-toplayıcı toplumlarda merkezi bir siyasi olmadığı için millet ve milliyetçilik mümkün değildir. Tarım toplumlarında statüye (askerler, aristokratlar, bürokratlar) sahip olan seçkinlerin kültür aracılığıyla güç dağılımı yapılıyordu. Modern-endüstri toplumlarında, modern öncesi birbirleriyle kesin çizgiler ile ayrılan toplumsal roller yerine birbiriyle iç içe geçmiş, sınıflar arası geçişler artmıştı. Bundan dolayı milletler ve milliyetçiliğe gereksinim vardı.

Modern toplumda kültür, yapıyı pekiştirmemiş aksine yapının yerine geçmişti. Modern toplum akışkan bir yapıya bürünmüş, üretim değişken bir iş bölümüne dönüşmüştü. Yeni dönemde herkes işçiydi. İşçinin ise toplumda bireysel olarak saygınlık kazanması için uzmanlaşması ve nitelik kazanması gerekiyordu. Bu uzmanlaşmayı sağlamak için iyi bir eğitime ihtiyacı vardı. İşçi toplumda güveni, statüyü belli bir dilde ve kültürde eğitim alarak sağlayabilirdi. Yani bireysel kimlik ancak eğitim ile yapılabilirdi. Gellner bunu kısaca; "Modern insan bir krala, toprağa ya da inanca sadakat beslemiyordu, bir kültüre sadakat besliyordu" (Özkırımlı, 2009: 166) şeklinde ifade ediyordu. Milliyetçilik, endüstriyel bir toplumun ürünüydü. Milliyetçilik hem zayıf hem de güçlüydü. Milliyetçilik zayıftı çünkü bütün millet olma potansiyeline sahip olan çok az toplum bunu başarabiliyordu. Bu zayıf kültürler gelişemiyordu, dolayısıyla kendiliğinden yönetilemeyen kültürlerdi. Bu zayıf kültürler modern çağın bir ürünü olan bahçe kültürleriydi. Bu kültürler devlet tarafından özenle beslenip korunuyorlardı. Diğer taraftan milliyetçilik güçlüydü çünkü modern çağda devlet meşruiyetini ancak milletçilikle sağlayabilirdi.

Bu itibarla Gellnerin, "yalnızca milliyetçilik çağında milliyetçilikten söz edilebilir" (Akt. Özkırımlı, 2009: 167) ifadesi ile öne sürdüğü iddiasına göre milletler, ancak genel toplumsal koşullar, yalnız seçkinlere değil tüm nüfusa egemen olan standart, türdeş ve tek bir merkez tarafından kontrol edilen yüksek kültürleri gerektirdiğinde ortaya çıkabilirdi. "Dolayısıyla "milliyetçilik milletleri doğurabilir, milletler milliyetçiliği değil". (Akt. Özkırımlı, 2009: 167). Özkırımlı Gellner'in bu ifadesini şu şekilde açıklamaktadır:

> Milliyetçilik özünde, bir yüksek kültürün daha önce pek çok alt kültüre sahip olan bir topluma empoze edilmesiydi. Milliyetçilik, birbirlerinin yerine geçebilir bireylerden oluşan anonim bir toplum oluşturulmasıydı. Bu toplumu bir arada tutan da herkesin paylaştığı bir yüksek kültürdü (Özkırımlı, 2009: 167).

1.3.2 Ara Yol: Etno-Sembolcü Yaklaşım

Etno-sembolcü, milliyetçilik çözümlemelerinde etnik geçmişe (ve kültüre) ağırlık veren kuramcıları nitelemek için kullanılır. John Armstrong, Anthony D. Smith ve John Hutchinson gibi kuramın öncüleri İlkçiliği reddedip, modernist açıklamaları ise yetersiz buluyorlar. Bu iki yaklaşımdan hareketle bir senteze ulaşmaya, bir orta yol bulmaya çalışıyorlar. Etno-sembolcüler, "milletlerin yoktan var edilemeyeceğini, milli kimliklerin geçmişten kalan mitler, değerler ve sembollerin etkisi altında şekillendiklerini savunan, dolayısıyla ilkçilikle araçsalcılık arasındaki kutuplaşmayı aşmaya çalışan yaklaşım olarak tanımlanır" (Özkırımlı, 2009: 209). Özkırımlı ayrıca milletlerin gelişim sürecinin belli bir tarihsel aralık içinde kısır bir döngü şeklinde ele alınmayacağını ifade ederek bunun nedenini ortaya koymuştur.

> Milletlerin gelişim ve süreci geniş bir zaman dilimi içinde ele alınmalıdır çünkü modern milletlerin doğuşunu etnik geçmişlerini dikkate almadan açıklamak mümkün değildir. Bugünün milletleri modern öncesi dönemin etnik toplulukların devamıdır… Modern dönemin milletleri, yıllanmış etnik kültürlerin gölgesi altında şekillenir. Geçmişten gelen mitler, semboller, töreler bugünün milliyetçilerinin içeriğini belirler, söylemlerin ana dolgu maddesini oluşturur (Özkırımlı, 2009: 210).

Etno sembolcüler, milliyetçiliği endüstri çağın bir ürünü olduğunu kabul ederken ilkçilerden ayrılmaktadırlar. Aynı zamanda milliyetçiliğin anlaşılması için modernist yaklaşımların yeterli olmadığını savunmaktadır. Çünkü bugünkü milletin tam olarak anlaşılması için uzun bir tarihsel süreçteki etnik bağlılıklarında değerlendirilmesi gerektiğini savunurlar. Milliyetçilik literatürün de ismi etno-sembolcülükle özdeşleşmiş olan Anthony D.Smith, etno-sembolcü yaklaşımın üç yönden avantajlı olduğunu söyler:

- Birincisi, hangi halkların yeterli koşullar oluştuğunda bir milliyetçi hareket başlatacağını ve bu hareketin hangi biçime bürüneceğini belirlememize yardımcı olacaktır.
- İkincisi, yaklaşım anıların, törelerin, mit ve sembollerin milliyetçiliğin şekillenmesindeki rolünü anlamamızı sağlayacaktır. Milliyetçilik çoğu zaman belirli bir dilde eğitim, kendi dilinde televizyon kanalı, kutsal anıtların korunması gibi sembolik hedeflerin peşinde koşar. Materyalist ya da modernist kuramlar bu konuları yeterince açıklayamaz; kolektif anıların gücünü kavrayamaz.
- Üçüncüsü, etno-sembolcü yaklaşım milliyetçiliğin nasıl bu kadar geniş bir halk desteğine sahip olabildiğini açıklar. Entelijensiya halk kitlelerini tarihe davet edebilir.

> Ama onlar neden bu çağrıyı kabul ederler? Yalnızca maddi çıkarlar uğruna mı? Yanıt bu kadar basit olamaz. Etnik kültürlere ağırlık veren yaklaşımlar bu süreci aydınlatmaya çalışır (Özkırımlı, 2009: 221).

Amerikalı siyaset bilimci John Armstrong ve Tarihsel Bakış Açısı, etnik kimliklerin var oluş hikâyesini antik çağa kadar götürerek, etnik bilincin uzun bir tarihsel geçmişe sahip olduğunu ifade eder. Mezopotamya ve eski Mısır örneklerinden yola çıkarak milliyetçiliğin yüzyıllardan beri gelişen etnik bir bilinç olduğunu belirtir. Bu etnik bilinç insanlığın var olduğu bütün dönemlerde tüm siyasi ve toplumsal hareketlere yön vermiştir. Bu etnik bilincin en önemli özelliği devamlılık ve kalıcılıktır.

Anthony D. Smith, milliyetçilik literatürün de etno-sembolcülükle özdeşleşmiştir. Smith, tezinde temel olarak geçmişin etnik toplulukları ve onların bağlılıklarını dikkate almadan modern milliyetçiliğin anlaşılamayacağını savunur. Modern milletlerin zengin bir geçmişe ve mirasa sahip olduğu ancak derinlere inilerek milletlerin temel bileşeni olan etnik unsurları daha net olarak görebileceğimizi ifade eder. Dolayısıyla milletlerin oluşum süreci modernistlerin ifade ettiği gibi Endüstri çağında başlamamıştır. Milletlerin oluşum süreci geniş yüzyılları kapsayan bir geçmişe sahiptir. Bu nedenle milletlerle ilgili yapılan çalışmalara geniş bir zaman süreci temel alınarak incelenme yapılmalıdır. Anthony D. Smith milleti; "tarihi bir toprağı paylaşan, ortak mitleri ve tarihsel anıları, kitlesel bir kamu kültürü, ortak ekonomisi, tüm üyeleri için geçerli hak ve ödevleri ve belirli bir ismi olan insan topluluğu" (Smith, 2010: 75) şeklinde tarif eder. Karmaşık olan milletlerin kökenlerini belirlemek içinde üç temel ile çözmeye çalışır.

Şöyle ki:

1. Millet kimdir? Modern milletlerin etnik temelleri nelerdir?
2. Millet neden ve nasıl doğar? Başka bir değişle, millet oluşum sürecini başlatan genel etken ve mekanizmalar hangileridir?
3. Millet nerede ve ne zaman doğmuştur.

Smith millet kimdir sorusunun cevabının milletlerin etnik kökenlerinde saklı olduğunu belirtmektedir (Smith, 2010). Çünkü bugün var olan milletler geçmişte var olmuş milletlerin devamıdır. Milletlerin incelemesinde temel öğe olan "etnik" kelimesinin kökeni Fransızca "ethnie" kelimesidir. Ethnie kelimesi, kolektif bir isim, bir ortak soy miti, paylaşılan tarihsel anılar, ortak kültürün ayırt edici öğeleri, belirli bir anavatana duyulan bağ ve topluluğun önemli bir bölümü için geçerli olan bir dayanışma duygusu gibi altı temel anlamı içermektedir.

Smith etnik toplulukların da birleşme veya bölünme yoluyla meydana geldiğini belirtir (Smith, 2010). Burada birleşmeden kastedilen, şehir devleti örneğinde olduğu gibi birçok topluluğun bir araya gelmesi veya kavimlerin bir araya gelmesiyle yeni etnik toplulukların oluşmasıdır. Bölünmeden kast edilen ise Pakistan ve Bangladeş örneklerinde olduğu gibi toplumların siyasi ve dini nedenlerden dolayı bölünmelerden yeni toplumların oluşmasıdır. Smith, etnik kimliklerin dayanıklı ancak tarihsel gelişim evresinde istila, sürgün, kölelik, göç ve din değişimleri yoluyla değişime uğradıklarını ifade eder. Bu değişimin yarattığı etki geçmiş ve bugünkü kuşakları bir birine bağlayan kültürel bağlılık ölçüsüne bağlıdır. Bu tarihsel süreçte etnik kimlikler, dini reformlar, kültürel ödünç, halk katılımı ve etnik seçilmişlik mekanizmalarıyla kendilerini yenilerler.

Farklılıkların bilincinde olan bireyler tarafından oluşturulan etnik çekirdekler temelinde etnik topluluklar oluşturulur. Yüzyıllar sonra bu etnik topluluklar kurulacak büyük imparatorlular ve devletlerin temelini oluştururlar. Millet kimdir sorusunun cevabı bu etnik çekirdekleri tanımlamamızda saklıdır. Modern milletlerin tanımlamasının yetersiz oluşu bundan kaynaklanmaktadır. Çünkü modern milletlerin temelinde etnik çekirdekler diye bir tanımlama bulunmamaktadır. Oysa tarihsel süreçteki milletler ilk olarak etnik çekirdekler etrafında şekillenip kuruldular. Ayrıca halk tipi etnik toplumların dönüşüm sürecinde de bu model görülmektedir. Bununla birlikte zengin bir mirasa sahip olmayan milletlerin bile sahip oldukları kültürel malzemeden semboller ve mitler yaratarak bir milli birliktelik sağlamak için kültürel bir geçmiş yaratmışlar. Dolayısıyla bütün bunlardan yoksun olan modernist yaklaşımlar millet kimdir sorusuna sağlıklı bir cevap bulmak mümkün değildir.

Smith, millet nerede ve ne zaman doğmuştur sorunun cevabını dönemleri ve bölgeleri inceleyerek bulmaya çalışır. Bununla birlikte söz konusu cevabın tam olarak anlaşılması için milliyetçiliğin etkisinin dikkate alınması gerektiğini belirtir.

Smith' milletçiliği:

- Millet kurma ve ulus-devletleri ayakta tutma süreci olarak;
- Bir millete ait olma bilinci olarak;
- Millete ilişkin bir dil, bir sembolizm olarak;
- Milli iradeye ilişkin bir kültürel doktrin, milli hedeflerin gerçekleşmesine yönelik reçeteleri içeren bir ideoloji olarak;
- Milletin hedeflerini-milli iradeyi- hayata geçirmeyi amaçlayan bir toplumsal ve siyasal hareket olarak beş şekilde tanımlamaktadır (Özkırımlı, 2009: 225-226).

Bu tanımlardan özellikle son iki maddenin önemini ayrıca vurgular. Milliyetçilik, özerklik ile kendi kaderini tayin hakkı, birlik ile milli birliğin sağlanması, özdeşlik ile milleti oluşturan bireylerin birbirlerine olan benzerliği sembolize etmek için kullanmaktadır. Ayrıca Smith'e göre milliyetçilik ideolojisi dört temel önermeden oluşur.

- Dünya birbirlerine benzemeyen, her biri farklı bir tarih ve karaktere sahip milletlerden oluşmaktadır.
- Millet her tür siyasi ve toplumsal gücün kaynağıdır. Millete duyulan bağlılık diğer tüm bağlılıklardan üstündür.
- İnsanlar özgür olma ve kendilerini gerçekleştirmek istiyorlarsa, bir milletle özdeşleşmek zorundadır.
- Dünyaya barışın ve adaletin egemen olması isteniyorsa, milletler özgür ve güvencede olmalıdır (Özkırımlı, 2009: 226).

Smith, son olarak Hans Kohn'un Doğulu-Organik ve Batılı-İsteğe iki modelinden yararlanarak toprağa bağlı milliyetçilik ve etnik milliyetçilikten söz etmektedir (Özkırımlı, 2009). Toprağa bağlı milliyetçilikler: Bağımsızlıktan önce sömürgecilik karşıtı milliyetçilik olarak da tanımlayabiliriz. Burada kendi topraklarını işgal eden veya sömüren güçlere karşı mücadele ederek onlardan kurtulmaya çalışır. Daha sonra bu topraklar üzerinde yeni bir devlet ve ulus inşa etmeyi amaçlamaktadırlar. Bağımsızlıktan sonrasında ise bütünleştirici milliyetçilikler olarak da tanımlayabiliriz. İşgal ve sömürge etkisiyle bu topraklar üzerinde dağılmış etnik toplulukları kurulacak olan yeni devlette birleştirmeyi amaçlamaktadırlar.

Etnik Milliyetçilikler: Bağımsızlıktan önce ayrılıkçı milliyetçilikler olarak da tanımlayabiliriz. Birlikte yaşadıkları siyasi birimden veya topluluktan ayrılarak yeni bir etnisiteye dayalı bir millet kurmayı amaçlamaktadırlar. Bağımsızlıktan sonrası ise pan-milliyetçilik olarak da tanımlayabiliriz. Kendi yaşadıkları sınırların dışında kalan soydaşlarının sınırları ile birleştirip onları kendi sınırları içine alacak şekilde genişlemeyi amaçlamaktadırlar.

Devlet ve millet tartışmasında ise ön plana çıkan önerme ise devletin milleti oluşturduğu, milletin devleti değil. Komplike bir tanımlama olmasına rağmen, güçlü milliyetçilik örneklerinin ortaya çıktığı Polonya ve İtalya örneklerinden birer kesit bu söylemi güçlü kılmaktadır. Devlet-millet tartışmasına örnek olarak; Polonya'nın kurtuluşunda büyük rol oynayan Pilsudski'nin dediği gibi "devlet milleti kurar, millet devleti değil" (Akt. Özkırımlı, 2009: 270), Bir diğer örnek ise İtalya'dan, İtalya'nın birliğini sağlamada büyük rol oynayan Massimo d'Azeglio, "İtalya'yı yarattık, şimdi de İtalyanları yaratmalıyız" (Akt.

Özkırımlı, 2009: 270). Bu iki örneği yan yana koyduğumuz zaman 19.yüzyıldaki devletlerin toplumsal mühendislik yolu ile neden bir ulus yaratmaya çalıştıklarını kolaylıkla anlayabiliriz. Özellikle Almanya, İtalya ve Türkiye gibi ülkelerde, birer ulus-devlet yaratanlar veya mevcut devlet yönetimini ele geçiren erkler, mevcut toplumsal dinamikleri yeterli görmedikleri için yeni bir ulus yaratma ülküsüyle, sonuçları toplumsal felaketlere yol açan bir harekete giriştikleri gözlemlenmiştir.

GCRIS

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRT ULUSAL HAREKETİ

1. KÜRT ULUSAL HAREKETİNİN TARİHSEL MİRASI (1879-1958)

1.1 Osmanlı Dönemi'nde Kürt Ulusal Hareketi

Kürtler, kapalı bir toplum olmaları sebebiyle geleneksel yapılarını muhafaza etmeyi başarmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun birçok etnik ve dini toplumu içerisinde barındırmış olması ve yapı olarak imparatorlukların özcü bir yapı içerisinde olması Kürtlerin gelenekçi yapılarını korumalarını sağlayan bir başka önemli etkendir. Kürtlerin yaşadığı coğrafyanın dağlık ve birbirinden kopuk olması beraberinde güçlü aşiret yapısını ortaya çıkarmıştır. Bütün bunlar ile birlikte Kürdistan coğrafyası geçmişte Büyük İskender, Moğollar, İran ve Osmanlı gibi iktidar mücadelesi veren medeniyetlerin geçiş noktası ve bu sebeple oluşan büyük savaşların merkezindeki bir coğrafyadır.

Osmanlı Devletinin 18. yüzyılda başlamış olduğu merkezileştirme politikalarının birer sonucu olarak ortaya çıkan otorite boşluğu ve Osmanlı devleti tarafından bu boşluğun doldurulamaması bölgede doğal olarak ikinci bir güç olan Şeyh'lerin sahneye çıkmasına neden olmuştur. Halkın büyük bir saygı ve bağlılık duyduğu şeyhler, tarikatların mistik önderi ve mürşididir. Şeyhlere duyulan derin saygıdan dolayı anlaşmazlıklarda mükemmel arabulucuydular. Bu arabuluculuk konumundan dolayı Şeyhler siyasette müthiş bir politik role sahip oldular. Kürdistan'ın her bölgesindeki dervişleri aracılığıyla iletişim kurma imkânına sahiptiler. Bu süreç Kürdistan da etkili olan Kadiri ve Nakşibendî tarikat Şeyhlerini, Mirlerden sonra bölgede yeni bir güç haline getirdi. (Bruinessen, 2011)

Sultan II. Mahmut (1808-1839), zayıflayan merkezi denetimi tekrar güçlendirmek için güçlü merkeziyetçi bir yapı kurmasını izledi. Bunu amaçlayan bir dizi askeri ve idari reform yaptı. Mirlerin yerine atanan valiler başarılı bir politik yaklaşım ortaya koyamadılar. Bölgede ortaya çıkan kargaşa ve kaotik durumu kontrol edemeyen valilerden dolayı eski emirlikler bölgede güvensizlik yaratmaya başladı. Bu sürecin devamında bölgede kan davaları gibi toplumsal alanda ciddi etkileri olan sosyal olayların çözümü ve bölgeye devlet memurları ile

halk arasında arabulucu rolü üstlenmeleri Şeyhlerin meşruiyet kazanmasında önemli bir katkısı oldu (Bruinessen, 2011).

Kürtlerin son emirliği olan Botan emirliğinin 1860 tarihinde dağıtılması ve Bedirhan Beyin Girit adasına sürgün edilmesi ile Kürdistan emirlikleri son bulmuştur. Bu son oluş Kürdistan bölgesinde yeni aktörlerin ortaya çıkmasının yolunu açmıştır. 1860 yılına kadar Kürt tarihini sırtında taşıyan emirlikler yerine bu görevi bundan sonra Şeyhler devralmıştır.

1.2 Şeyh Ubeydullah ve Kürt Birliği

Şeyh Ubeydullah Hareketi, Kürt ulusal hareketinin miladı olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni Şeyh Ubeydullah'ın kurmuş olduğu Kürt birliği ilk defa Kürtleri bir araya getirmesi ve Bağımsız bir Kürdistan'dan söz etmesidir. Eşrefi Bitlisi'den sonra Kürtlerin yakın tarihindeki bu önemli gelişme Kürt milliyetçiliğinde son derece önemlidir. Muhtemeldir ki, Şeyh Ubeydullah, eserleri medreselerde başyapıt olarak okutulan Ahmedi Xani veya Qadiri Qoyi gibi isimlerden etkilenmiştir.

Osmanlı'nın merkezileşme politikaları sonucunda son verilen Kürt emirliklerinin ardından Kürdistan bölgesinde iktidar boşluğu ortaya çıkmıştır. Bu boşluk Osmanlı tarafından doldurulmayınca bölgede ciddi kaos ortamı oluşturmakla birlikte Kürt milliyetçiliğinin de güçlenmesi sonucunu doğurmuştur. Bunun yansıra, Osmanlı Devleti'nin 13 Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Antlaşmanın 61. maddesi ile Ermenilere bazı ayrıcalıklar sağlaması Kürtler arasında beklenmedik bir tepkiye yol açtı. Kısa bir süre içinde Kürtler, Şeyh Ubeydullah'ın önderliğinde Kürt Birliği adını alan bir hareket başlattılar (Jwaideh, 2009). Ancak, hareket bir süre sonra Osmanlı Devleti'nce bastırıldı.

1.3 Koçgiri Hareketi

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, Sevr Anlaşması ve Wilson ilkeleri Kürtler üzerinde, özellikle dönemin Kürt milliyetçileri üzerinde, önemli bir etki yaptı. 1919 yılı Eylül ayında Koçgiri aşiret reisi Alişan Bey, Mustafa Kemal ile görüşerek Kürtlerin Wilson ilkeleri gereğince özerk bir Kürdistan için çalıştıklarını iletti (Minorsky, 2008). Bu gelişmeler devam ederken Kürt önderleri toplantı yaparak Ankara'ya ültimatom vermeye karar verdiler. 15 Kasım'da 5 günlük süre içerisinde cevaplandırılmak üzere ültimatom verildi. Koçgiri Hareketi bu yönü ile diğer Kürt hareketlerinden farklılığını ortaya koymaktadır. Hareketin bu şekilde bilinçli bir şekilde başlatılması ve öncesinde hareketin gerekçelerinin karşılanması için merkezi hükümete taleplerin iletilmesi bakımından Koçgiri hareketi bazı kaynaklarda

milliyetçi duygular ile başlatılan ilk hareket olarak ifade edilmektedir. 25 Kasım'da Ankara'dan Sevr Anlaşmasının uygulanması ve Diyarbakır, Van, Elazığ ve Bitlis vilayetlerini içine alan bağımsız Kürdistan kurulması talep edildi (Minorksy, 2008). Koçgiri hareketi Kürt ulusal hareketi tarihinde Türkiye sınırları içerisinde uluslararası anlaşmayı temel alarak özerk bir Kürdistan kurma talebiyle hareket eden ilk hareket olarak bilinmektedir.

1.4 Cumhuriyet Öncesinde Irak'ta Kürt Ulusal Hareketi ve Şeyh Mahmud Berzenci

1918 sonbaharında Süleymaniye'deki Osmanlı Valisi, Osmanlı idaresini Şeyh Mahmud'a teslim ederek, Osmanlı'nın Güney Kürdistan'daki idaresine resmen son verdi. Osmanlıların çekilmesi ile bölgenin tek hakimi Şeyh Mahmud oldu. Şeyh Mahmud'un bölgedeki gücü ve İngilizler ile işbirliğine açık olması, İngilizlerin onunla ilişki kurmalarını kolaylaştırıyordu. Güneyde İngiliz idaresini kurmakla görevlendirilen Binbaşı Noel, Kasım 1915'te Süleymaniye'de heyecan ile karşılandı Görev ve yükümlüklerin paylaşılması şeklinde İngilizlerin Hindistan'daki modeli örnek alınarak Güney Kurdistan Konfederasyonu kuruldu. 1918 Aralık ayında Süleymaniye bölgesine gelen Sir Arnold Wilson, Şeyh Mahmud'u Güney Kürdistan Valisi olarak atadı (Jwaideh, 2009).

Ancak İngilizlerin Şeyh Mahmud'un yetkilerini azaltması sonucunda Şeyh Mahmud 1919 yılında ayaklandı. Bu ayaklanma, Kürt milliyetçiliği açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Jwaideh, 2009). Kürtler ilk defa Kürt adına bir "milli dava" kavramına aşina oldular. Şeyh Mahmud, yargılandıktan sonra idam cezasına çarptırıldı ancak kısa bir süre sonra bu ceza, Şeyhin Hindistan'a sürgün edilmesi olarak uygulandı. Bu olaydan iki yıl sonra bölgedeki istikrarı sağlamayı başaramayan İngilizler, Şeyh Mahmud'u affederek Süleymaniye'ye davet ettiler. Şeyh Mahmud, Süleymaniye'de ikinci defa Güney Kürdistan hükümdarı ilan edildi (Jwaideh, 2009: 361). Daha sonra tekrar İngilizler ile sorunlar yaşan Şeyh, Bağımsız Kürt Devleti'ne dair faaliyetlere devam etti. Yaptığı uyarıların işe yaramadığını gören İngilizler, Şeyh'e karşı hava saldırısı başlattı. 1924 Temmuz'da Süleymaniye tamamen işgal edildi. Şeyh Mahmud'un bu sırada İran'a geçtiği düşünülmektedir (Jwaideh, 2009: 402). İngilizlerin Süleymaniye işgali birkaç yıl sürdü. 1927 yılına kadar devam eden bu çatışma süreci sonucunda Şeyh Mahmud mücadeleden vazgeçerek silah bıraktı (Barzani, 2003).

1.5 Molla Mustafa Barzani Hareketleri (1931-1945)

Şeyh Mahmut Berzenci'nin Irak'ın güneyine sürülmesinden sonra Şeyh Ahmet Barzani bölgede ön plana çıkmaya başladı. Barzan bölgesinde yaşayan Barzanilerin hükümet ile ilişkileri gerilmeye başlamıştı. Asurîlerin Barzan'a yerleştirilme söylentileri ile birlikte hükümetin Barzan bölgesine farklı olarak hayvan vergisi gibi vergiler koyması işin iyice gerilmesine yol açtı. Bütün bunlar ile birlikte reformcu kişiliği ile bilinen Barzan aşireti lideri Şeyh Ahmet'in, Şeyh Reşit tarafından sapık ve dinsiz ilan edilmesi ile 1931 yılında hareketin fitili ateşlenmiş oldu (Barzani I, 2003). Şeyh Ahmet'in Şeyh Reşit'e ağır kayıplar verdirmesi hükümetin 1931 yılında ağır kış koşullarına rağmen orduya hareket etme emrini vermesine yol açtı. Irak Hükümeti, Kasım 1931'de yayımladığı resmi bildiri ile Şeyh Ahmed'e karşı cezai tedbirler uyguladığını ilan etti. İçişleri Bakanlığı 1932'de Zibar Kaymakamı huzurunda hükümete bağlılığını bildirmesi konusunda Şeyh Ahmet'i uyardı. Ancak Barzani İngilizlerin bu isteğini reddetti ve böylece savaş başladı (Barzani, 2003). Önce ağır kayıplar veren Irak Ordusu, İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin ağır bombardımanı ile birlikte üstünlük sağlamayı başardı.

Barzani, Şeyh Ahmet ile istişare yaptıktan sonra, 15.01.1945'te Barzan'da bulunan milliyetçi subaylar ile toplantı düzenledi. Toplantı sonucunda 1945 yılında Barzani başkanlığında Özgürlük Konseyi'nin kurulması kararlaştırıldı (Barzani, 2003). Özgürlük Konseyinin kurulması Kürtler arasında büyük heyecan ve memnuniyet yarattı. Konseyin ilk icraatı Hükümete rapor sunmak oldu. Hükümete sunulan rapor Irak'taki Kürt ve Arap aydınlara, üniversite gençliğine ve yabancı elçiliklere dağıtıldı. Bağdat'ta Kürt gençliği adına bildiri yayınlandı. Kısa bir süre sonra tekrar çatışmalar başladı ancak savaşın niteliğinin değiştiğini ve çatışmaların bu zor süreçte devam edemeyeceğini fark eden Barzani, Özgürlük Konseyi ile istişare toplantıları düzenledi. Yapılan toplantılar neticesinde yaklaşan mevsim koşulları da göz önüne alınarak aileler ile birlikte İran'a geçme kararı alındı. Barzani, bu kararı Şeyh Ahmet'in onayına sunduktan sonra kararın uygulanması için talimat verdi (Barzani, 2003). Barzani'nin kendi birliği ile İran'a geçmesi ile hareket son bulmuştur.

Molla Mustafa Barzani, 1946 yılında İran'da kurulan Mahabad Kürdistan Cumhuriyeti'nin 11 ay sonra yıkılması ile birlikte, Irak'ın teslim olması çağrılarına olumsuz karşılık vererek daha önce ilişkiler kurmuş olduğu Rusya'ya gitme kararı aldı. Molla Mustafa Barzani Rusya'da 11 yıl kaldıktan sonra 1958 yılında Irak hükümetine karşı yapılan darbenin ardından Irak'a dönme çağrısı üzerine Irak'a geri döndü.

2. CUMHURIYET DÖNEMINDE TÜRKIYE'DE KÜRT ULUSAL HAREKETI (1923-1958)

2.1 Şeyh Said Hareketi

Birinci Dünya Savaşında Kürtler ve Türkler birlikte hareket ettiler. Bunun sonucu olarak 1921 yılında yapılan ilk anayasa adem-i merkeziyetçi bir özelliğe sahip oldu. Bunun yanı sıra, 1922 yılında mecliste 373 milletvekilinin kabul oyu ile 18 maddelik özerklik yasası kabul edildi. Ancak 1923 yılında Anayasada yapılan değişiklikler gelecekte Türkiye Cumhuriyeti'nin nasıl şekilleneceğine dair açık işaretler veriyordu. 1924 yılında kabul edilen yeni anayasa, genç cumhuriyetin üniter bir devlet anlayışı ile yoluna devam edeceğinin açık bir ilanı gibiydi. Yeni süreçte Türk milliyetçiliği devlet politikalarında önemli ölçüde etkisini göstermeye başladı. Halifeliğin kaldırılması ile Kürtleri ve Türkleri birleştiren yegâne unsur olan İslam'ın bu rolü zayıflamaya başladı.

Liderliğini Cibranlı Halit Bey'in yaptığı Azadi Örgütü, Şeyh Said Hareketi'nin arka plandaki düzenleyici gücünü oluşturmaktadır. Açılımı, Kürdistan İstiklal Komitesi olan Azadi Örgütü, yurtdışında veya İstanbul da kurulmayan ilk örgüt olma özelliğini taşır. Örgüt, 1921 yılının ilk aylarında Erzurum da çoğunluğu Osmanlı ordusunda görevli Kürt subaylar tarafından kurulmuştur (Minorsky, 2008). Örgütün lideri Cibranlı Halit Bey, Aşiret mektebi mezunu ve gerek Hamidiye alaylarında gerekse Osmanlı ordusunda çeşitli önemli roller oynamış bir subaydı. Örgüt'ün bir diğer kurucusu Yusuf Ziya Bey ise Büyük Millet Meclisinin Bitlis temsilcisiydi (Bruinessen, 2011). Azadi Örgütü üyeleri daha önce yapılan hareketlerin başarısız oluşlarının sebeplerini incelerken önemli sonuçlara vardılar. Daha önce yapılan hareketlerin çoğu bölgesel hareketlerdir. Yani bütün Kürdistan'ı kapsamıyordu. Bunun için yeni bir hareket bütün Kürdistan'ı kapsayacak geniş kapsamlı bir hareket olmalıydı. Bir diğer çıkarım, Kürdistan'da birliği sağlayacak ve toplumu peşinden sürükleyecek yegâne güç olan Şeyhlerin, yapılacak hareketin başat bir rol üstlenmeleri gerekliliğidir. Bunun için Cibranlı Halit Bey, "1920 sonbaharı boyunca daha sonra Şeyh Sait hareketine katılacak olan Varto, Bulanık, Malazgirt, Hınıs, Karlıova, Solhan ve Çapakçur bölgesindeki aşiretler arasında gezdi, onları örgütlendirdi. Şeyhler hocalar, imamlar ve muhtarlarla konuştu" (Minorsky, 2008: 336). Azadi Örgütü, Beytüşşebap da Kürt askerlerinin başarısız olması ile ifşa oldu. Bunun sonucunda da Halit Bey ve Yusuf Ziya Bey tutuklandılar. Kısa bir süre sonra, Piran'da yaşanan küçük bir çatışma ile zamansız ve plansız

bir şekilde Şeyh Said hareketi başladı. Ancak hareket bastırıldı, Şeyh Said ve arkadaşları idam edildiler.

2.2 Ağrı Dağı Hareketi ve Xoybun

1925 yılındaki Şeyh Said hareketinin kanlı bir şekilde bastırılması ve Şeyh Said ve arkadaşlarının idam edilmesi Kürt milliyetçiliğinin halk tabanına yayılması için önemli bir evredir. Şeyh Said hareketinin ardından Suriye'de örgütlenen Kürtler yeni bir hareket başlatma kararı aldılar. İzady'e göre, "Modern anlamda ilk Kürt siyasi partisi, Kürt aristokrat ve aydınları tarafından 1918 yılında Paris'te kurulan Xoybundur" (İzady, 2011: 378). "Özbenlik" ve "kendi olma" anlamı taşıyan Xoybun, 1927 yılında Suriye'ye taşınarak burada bir Kürt hükümeti ilan etti (Nikitine, 2010). Xoybun ikili bir yapıdan oluşuyordu. Xoybun'un da ilk kurucu olan Celadet Bedirhan politik yapıyı yönetiyordu. Askeri yapı ise İhsan Nuri paşa liderliğinden Kürt subaylar tarafından oluşuyordu (White, 2012). 1925 hareketinden sonra gerilla taktiği ile Türk birliklerine karşı savaşmaya devam eden bazı gruplar da Ağrı'da Xoybun'a katıldı. Bu haliyle 1930 yılında başlayan Ağrı İsyanı, bir özelliği ile 1925 yılındaki Şeyh Sadi hareketinin devamı niteliğini taşımaktadır. Xoybun, Kürdistan Teali Cemiyeti, Kürt Teşkilat-ı İçtimaiye Cemiyeti, Kürt Millet Fıkrası gibi cemiyetleri de içine alarak Kürtler arasında bir birlik sağlamış oldu.

> Anlaşıldığına göre Ağrı Dağı isyanının doğrudan nedeni 1923 Mayıs'ında "yürülüğe giren bir yasaydı." Yasaya göre Kürdistan bölgesi "sağlık, askeri, politik, kültürel ve stratejik nedenlerden ötürü tahliye edilecekti." O tarihten itibaren Türkiyeli Kürtlere resmi olarak "dağ Türkleri" denmeye başlandı (Akt. White, 2012: 123).

İhsan Nuri Paşa, Xoybun tarafından Ağrı Dağı'ndaki Kürt birliklerine komutanlık yapması için atanmıştı. 1928 yılında Ağrı Dağı'nda bir Kürt devletinin kurulduğunu ilan ederek Kürt bayrağı göndere çekilmişti. Burada ilan edilen ve daha sonra bütün Kürdistan'ı kapsayacak olan Kürt devletinin çekirdeği oluşturuluyordu. Bu bağlamda yerel yönetim ve emir-komuta zinciri oluşturulmuştu. Türk yetkililer 1925 yılındaki harekette takındıkları tavrının aksine bu defa müzakere yolunu tercih ettiler. Beyazıt Valisi'ne görüşme yapma yetkisi verildi (Jwaideh, 2012).

Müzakerelerde, Kürtlere karşı başlatılan tehcire son verilmesi, bütün muhalif Kürtler için genel bir af talebi, tutuklu bulunan Kürtlerin serbest bırakılması, daha önce göç ettirilen

Kürtlerin geri dönmelerine izin verilmesi şeklinde yürütülüyordu. Ancak müzakereler olumsuzlukla sonuçlandı. Müzakerelerden bir sonuç almayan taraflar silahlı mücadele kararı aldılar. 11 Haziran 1930 Türkiye ordusu Ağrı dağına silahlı saldırı başlatıldı. Ağrı hareketi sonucunda, Başbakan İsmet İnönü, devletin tutumunu veciz bir şekilde dile getiriyordu. "Bu ülkede yalnızca Türk milleti etnik talepte bulunma hakkına sahiptir. Herhangi bir başka unsurun bu hakkı yoktur" (Akt. White, 2012: 123). Cumhuriyet Gazetesi, 16 Temmuz 1930 tarihindeki sayısında Zilan vadisindeki toplu katliamı şöyle veriyordu:

> Ağrı eteklerinde eşkıyaya katılan köyler yakılarak, ahalisi Erciş'e sevk ve orda iskân olunmuştur. Zilan harekâtında imha edilen eşkıya miktarı, 15 binden fazladır. Yalnız, bir müfreze önünde düşüp ölenler 1000 kişi tahmin ediliyor. Zilan deresine sıvışan 5 şaki teslim olmuştur. Buradaki harp, pek müthiş bir tarzda cereyan etmiştir. Zilan deresi, lebalep cesetlerle dolmuştur (Kahraman. 2004: 242).

Hareketin bastırılmasından sonra Xoybun fiili olarak faaliyetlerine son verdi. II. Dünya savaşından tekrar faaliyete geçmeye çalışsa da başarılı olamadı.

2.3 Dersim Hareketi

Cumhuriyet ile birlikte başlatılan ulus devlet projesi Dersim için bir felaket oldu. Yeni ve modern bir ulus yaratılacaktı. Modern Cumhuriyet'in kadrosunda Dersim konusunda ortak akıl, Dersim'in Cumhuriyet için bir çıban olduğu yönündeydi. Nitekim 1 Kasım 1936'da Parlamento açılışında Mustafa Kemal Atatürk, "İçerdeki sorunlar içinde en büyük önceliğimiz Dersim sorunudur. Bedeli ne olursa olsun bu çıbanı kökünden söküp atmak zorundayız. Bu sorunu haletmesi için hükümete geniş yetkiler vereceğiz" (Akt. White, 2012: 124). Bu süreçte müzakereler de zaman zaman devam ediyordu. Seyid Rıza ve Dersimliler özetle, Seyit Rıza'nın oğlunun katillerinin yargılanması, Türk askeri yığınağının durdurulması, köprü inşaatlarının durdurulmasını istiyorlardı. 1937 Mart-Kasım ve 1938 Nisan-Aralıkta savaş şiddetli bir şekilde devam etti ve sonuçları ağır olacak bir şekilde neticelendi (White, 2012). Savunmacı bir hareket olan Dersim hareketi kanlı bir şekilde bastırıldı. Müzakereler için çağrılan Seyid Rıza ve arkadaşları idam edildiler. Dönemin raporları incelendiğinde Dersim hareketinin aslında bir savunmacı hareket olduğu anlaşılmaktadır. Bu raporlardan bir kaç örnek vermek gerekirse:

> Cumhuriyet yöneticileri ilk yıllarında önceliği hudut boylarındaki toplumsal hadiselere verirken Dersim'e sıra ancak 1930'ların ortasında gelmiştir. Önce İskân Kanunu (1934) ardından da Tunceli Kanunu'yla (1935) bölgeyi masaya yatıran Birinci Umum Müfettişlik, son hamleyi 1937 Dersim operasyonuyla yapmıştır. Aslında mevcut durumlarını ve yaşam biçimlerini korumak için gösterdikleri direncin bedelini ağır biçimde ödemelerinden ibarettir. Dersim de diğer isyanlarda olduğu gibi doğrudan devlete karşı bir saldırı değil daha çok devlet güçlerine karşı bir savunma pozisyonudur (SETA, "Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası" , 2011: 89).

Yukarıda belirtildiği üzere Dersim hadisesinin aslında daha çok bir savunma hareketi olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Ayrıca, 1926-1936 yılları arasında hazırlanan 7 adet Dersim raporunda da bu durum açık bir şekilde gösterilmektedir. 1938 yılındaki Dersim İsyanı, Kürtlerin Türkiye'de yeni dizaynedilen genç Cumhuriyetin erken döneminde yaptıkları son harekettir.

GCRIS

A-TÜRKİYE'DE KÜRT ULUSAL HAREKETİ

1. TÜRKİYE'NİN ÇOK PARTİLİ SİYASETLE TANIŞMASI VE KÜRT ULUSAL HAREKETİ

Türkiye'nin çok partili sisteme geçişinin yeni bir dönemin başlangıcı olduğu konusunda ortak bir kanı vardır. Nitekim Zürcher (2010:323) bunu,"Tarihçiler, Demokrat Parti'nin Mayıs 1950'deki ezici seçim zaferinin, modern Türk siyasal tarihinde bir dönüm noktası oluşturduğu konusunda uzlaşmışlardır." şeklinde ifade etmektedir. Bu dönem siyasal modernliğin gelişmesi açısından "muasır medeniyet seviyesine" ulaşma hedefine dair atılan önemli bir adımdır. 1930-40'ların söyleminden farklı olarak demokrasi söyleminin öne çıktığı siyasal modernleşmenin başlangıcı olmuştur. Türkiye'nin çok partili siyasal hayata geçmesiyle, siyasal partilerin seçim kazanmak için yarışa girerken seçmenleri dikkate almak zorunda olmaları bu süreci belirleyen en önemli faktör oldu. Seçimler iktidarı hedefleyen iki büyük partiden CHP'nin 69 sandalyesine karşılık DP'nin 408 sandalye ile sonuçlanmıştır. Bu seçimler, devlet-toplum ilişkiler ile birlikte toplumsal tabanının güçlenmesini ifade etmektedir. DP'nin toplumsal taban ile ilişkisine bakıldığında bu anlamda CHP'den farklı bir niteliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. DP daha az yüksek öğrenim, askeri ve bürokratik formasyona sahip, ticaret erbabından oluşan bir milletvekili kadrodan oluşmasına karşın seçim bölgeleriyle daha köklü ilişkiler içerisindeydi. CHP ise bunun tam tersi olarak toplumsal ilişki açısından zayıf, asker ve bürokrat ağırlıklı formasyona sahip kadrolardan oluşmaktaydı.

Bu yönüyle bakıldığından DP ile Kürtlerin ilişkili olması kaçınılmazdı. Ve seçim sonuçlarına bakıldığında böyle bir sonuç ortaya çıktığı görülebilmektedir. CHP'nin Kürtlere yönelik sürgünde olan Kürt ağalarının affedilmesi de bu sonucu değiştirmemiştir. Geçmişteki CHP'nin politikaları nedeni ile CHP'nin affına rağmen ağalar DP'yi desteklediler. Kısacası çoğunluğu muhafazakâr olan Kürtler, artık yeni umut kapısı olarak DP'yi görmekteydiler. DP'nin iktidar olması ile Kürtlerin kültürel yaşantısına dair yasaklar devam etse de, geçmiş dönemdeki baskın politikalar yerine daha yumuşak politikalar izlenmeye başlanmıştır.

2.1 "Traktör Etkisi" ile Kürt Milliyetçilik Bilincinin Artması

Liberal bir parti olan DP, kalkınmayı güçlü bir şekilde destekliyordu. DP, güçlü ve kalkınmış bir ülke için gerekli olan en önemli faktörün tarımın makineleşmesi olduğuna inanıyordu. ABD, II. Dünya savaşından sonra özellikle de Rusya'ya karşı güçlü bir blok oluşturmak için müttefiklerine Marshall yardımları yapmaya başlamıştı. Türkiye'de makineleşme hızla artmaya başlarken traktör, tarımın makineleşmesinin adeta sembolü haline gelmişti. "1948 yılında 1750 traktörün olduğu Türkiye'de bu sayı, 1950 sonunda 10.000, 1953'te 30.000, 1954 yılında ise 40.000'e çıkmıştır" (Mcdowall, 2004: 530).

Makineli tarımın bu denli hızlı gelişmesi aşağıda belirtilen bazı sonuçlara neden olmuştur:

Birincisi, yıllardır tarlalarda geçimini sağlayan köylülerin işsiz kalması ile hızlı bir göç dalgasının olmasına neden oldu.

İkincisi, köylerin boşalması sonucunda ağaların hükümete karşı kullanmış olduğu oy kartının boşa çıkacağı tehlikesi doğdu.

Üçüncü olarak ise, bir şekilde traktör sahibi olmaya başlayan köylülerin, bir sonraki kuşakta ağa olmaları sonucunu ortaya çıktı.

Kürtleri yukarıda ifade edilen değişimlerden en fazla etkileyen göç olmuştur. Bu göçlerle birlikte kimliksel bazı problemlerle karşılaşılmış olan Kürtlerin, kent yaşamının da etkisiyle Kürt milliyetçiliğiyle birlikte kendi kimliklerini oluşturma bilinci artmaya başlamıştır. Kürt milliyetçiliğinin toplumsal tabana yayılmasında yukarıda ifade edilen etkenlerin önemli bir etkisi olmuştur. Traktörle başlayan bu göçün Kürt milliyetçiliğinin yayılmasında büyük bir etkisi vardır. Köylerin boşalmasına karşı oy kartını kaybetme korkusunu yaşayan toprak sahibi ağalar, köylülere az da olsa toprak dağıtarak köylülerin göç etmesine engel olmaya çalıştılar. Öte yandan bir şekilde traktör sahibi olmayı başaran köylüler, yavaş yavaş gücü eline alarak bir sonraki kuşakta soy ile olmasa bile elde etmiş olduğu maddi güç ile yeni nesil ağaların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

DP'nin ekonomik kriz nedeniyle toplum tarafından sorgulanmaya başlanması, CHP ve diğer partiler için yeni bir fırsat ortaya çıkardı. CHP de tıpkı DP gibi ağalar kanalıyla desteğini artırma yoluna gitti. Bu süreç aşiretler arasında kutuplaşmayı da beraberinde getirdi. Birbirleri ile rekabet içine giren aşiretlerin mücadelesi parti faaliyetleri içerisinde ve partilerin aracılığıyla devam etti. Ancak 27 Mayıs 1960 darbesi ile kurulan Milli Birlik Komitesi tarafından partilerin yerel şubelerini kapattı. Milli Birlik Komitesi (MBK), Kürtler üzerinde

ağaların etkinliğini ve gücünü biliyordu. Bu nedenle MBK birçok ağanın toprağına el koyarak 55 ağa'yı sürgüne gönderdi (Mcdowall, 2004).

2.2 Kürt Sorunun Türkiye'ye Yayılması

Traktörlerin etkisiyle işsiz kalan köylüler hızla göç etmeye başladılar. Kürtler göç yoluyla başta İstanbul olmak üzere Ankara, İzmir ve Adana gibi kentlerle birlikte bölgenin büyük kentleri olan Diyarbakır ve Elazığ'a akın etmeye başladı. Diyarbakır'ın nüfusu yıllar içerisinde olağanüstü artış gösterdi. 1930'larda 30.000 olan nüfus 1956'da 65.000, 1970'de 140.000, 1990'da ise 400.000 olmuştur (Mcdowall, 2004:534).

Bu gelişme ülkenin demografik yapısını yeniden şekillendiriyordu. Göçlerin yaşandığı kentlerde Kürtlerin nüfus oranları ciddi ölçüde artış gösteriyordu. Yapılan istatistikî çalışmalarda Kürtlerin göç ettikleri bölgelerde nüfus artışı, Kürtler arasında % 200 civarında iken bu oran Türkler arasında % 80 civarında kalıyordu. Yine genç nüfus ile ilgili yapılan istatistikî çalışmalarda ülkenin genelinde "15 yaşın altındakilerin oranı % 41 iken bu oran Türkiye Kürdistan'ında % 48 seviyesindeydi" (Mcdowall, 2004:534).

Yaşanan bu göç bütün ülkenin demografik yapısını değiştirdiği gibi beraberinde Kürt Sorununun bütün Türkiye'de yaygınlaşmasına ve Kürtlerin öteki olduklarının farkına varmasına yol açmıştır. Göçle birlikte daha önce birçok Kürt'e göre bölgesel ve coğrafi olan Kürt Sorunu'nun batıya göç eden Kürtler için artık bir kimlik sorunu olduğu ortaya çıkmıştır.

2.3 Göç ve Asimilasyon

Bir önceki başlıkta, Kürtlerin büyük kentlere yaptıkları göçün Kürt ulusal hareketi'ne kattığı anlam ve yarattığı ivmeden bahsedilmiştir. Ancak bütün bunların yanında göçün neden olduğu olumsuzlukları da göz ardı etmemek gerekiyor. Çünkü göç aynı zamanda asimilasyon politikasını kolaylaştıran önemli bir etkiye sahiptir. Bu yüzdendir ki Kürtler, gerek Osmanlı döneminde gerekse Cumhuriyet döneminde zorunlu göç politikasına maruz kalmıştır. Bir milletin kendi kültürünün en iyi şekilde koruması ve onu gelecek nesillere aktarmasının en önemli hususu bir arada yaşamayı sürdürmesidir. Kendi toplumu ile iç içe yaşayan millet kendi dilini konuşmayı sürdürür, kendi türkülerini söylemeyi sürdürür. Ancak göçün bu

durumu tersine çevirme özelliği vardır. Özellikle asimilasyon amacıyla zorla göçe tabi tutulan milletler için bu kaçınılmazdır (Demir, 2013).

Batı kentlerine yapılan göç ile kendi kimlikleri ile tanışan ve onun farkındalığına varan Kürtler olduğu gibi, bu süreçte Kürt kimliğini bir utanç kaynağı görmesi ile kendinden yabancılaşan veya sosyal etkilerden dolayı, kendi kimliğini kaybeden Kürtler de olmuştur. Ayrıca Kürtlerin batı illerinde gittikçe yoğun bir nüfusa sahip olmaları, Bağımsız veya Özerk Kürdistan talebinin zayıflamasına yol açmıştır. Örneğin İstanbul Türkiye'nin en büyük Kürt şehri olmuştur. Kürtlerin statü talepleri söz konusu olunca "doğu yalnızca Kürtlere, batı ise hepimize" şeklinde itiraz ile karşılaşılmaktadır. Tarih boyunca özellikle ulus devlet anlayışı benimsemiş politikalar ile şekillenmiş yönetimlerin ilk başvurdukları politikalarının başında gelen göç politikasından da Kürtler oldukça etkilenmiştir.

2.4 İleri Yurt Gazetesi ve Yeni Kürt Entelijansiyası

İstanbul'daki eğitimli Kürt gençleri örgütlü bir şekilde Kürt ulusal hareketi adına çalışmalara devam ediyordu. Bu dönemde Kürt kelimesi yasak olduğu için Doğu ve Doğuculuk kavramları kullanılmaya başlanmıştır. Artık doğu kelimesi Kürt kelimesi ile eş değer olarak kullanılıyordu. Bu yıllarda Musa Anter, Diyarbakır'da 'İleri Yurt' isismli bir gazete yazdığı yazılar önemlidir (Ekinci, 2010). Doğucular, yayınlarında Kürtlere ve Kürdistan'a dair açıklamalardan çekinseler bile, o hangi amaca güttükleri söylemlerinden rahatlıkla anlaşılıyordu. O zamana kadar sıradan bir gazete olan İleri Yurt gazetesi bir fenomen halini almış ve özelikle Musa Anter'in yazdığı Kürtçe yazılar Kürt gençleri arasında ilgi ile karşılanmıştır. İleri Yurt gazetesi 17 Aralık 1959 tarihine kadar yayın hayatına devam etmiştir (Ekinci, 2010:376).

İleri Yurt gazetesi, Musa Anter'in yazmış olduğu Qımıl (Süne) gibi yazılar nedeniyle kapatıldı. Bu kapatmaya giden olaylar zinciri Kerkük'te Kürtler tarafından öldürülen Türkmenlerin intikamını almaya dair yapılan açıklamalar ile başlamıştır. Niğde Milletvekili Asım Eren; "Kürtler kardeşlerimizi öldürdüler, haydi biz de onların öldürdüğü Türkmen kadar Kürt öldürelim. Bunu faiziyle ödetmeye var mısınız?" (Akt. Mcdowall, 2004: 536) şeklinde açıklamalar yapmıştır. Bu açıklamalar protestolara neden olmuş ve protestolar Kürt ulusal hareketinde önemli bir yere sahip olan ve 49'lar davası olarak bilinen 49 Kürt aydının tutuklanmasına neden olmuştur. Cumhurbaşkanı Bayar ile birlikte bütün yetkililer bu hareketin üyelerinin asılmasını istiyorlardı. Ancak Dış İşleri Bakanı Rüştü Zorlu uluslararası

kamu baskısını ileri sürerek, 49 aydının asılmasını engellenmiştir (Akt. Mcdowall, 2004: 536).

2.5 Kürt Ulusal Hareketi'nde Önemli Bir Süreç: 49'lar Olayı

Yukarıda ifade edildiği gibi 1950'li yıllardan itibaren Türkiye'de önemli değişimler yaşanıyordu. Gecekondulaşma ve hızla gelişen işçi sınıfı ve üniversite gençliği Kürt hareketinin yeniden doğması için önemli gelişmelerdi. Bununla birlikte 1947 yılından itibaren Rusya'da olan Molla Mustafa Barzani'nin 1958 yılında geri dönüşü de Kürtler içinde büyük bir heyecan yaratmıştır.

Diğer yandan, DP hükümeti ABD'yi etkilemek için yeni yollar deniyordu. DP için iki kutuplu bir dünyanın yaşandığı bu dönemde komünizm tehlikesini ileri sürmek ABD'yi ikna etmek için etkin yol olabilirdi. Hükümetin Ankara Kızılay'daki ABD Kültür Merkezine bomba koyarak komünizm tehlikesi varlığına dikkat çekmek istemesi bir taşla ile iki kuşu birden vurmak planının bir sonucudur. Hükümet, son dönemde yeniden filizlenen Kürt ulusal hareketi'ni komünizmle bağdaştırmak ve bu şekilde ortadan kaldırmak bunu yaparken de ABD'den gerekli mali desteği sağlamayı hedefliyordu. Ama ABD gelişmeleri Türkiye'den daha yakın takip ettiği için bunu çok ciddiye almamıştır.

17 Aralık 1959 tarihi, Kürt ulusal hareketi'nin yaşadığı dönüşümü simgeleyen ve Kürt burjuvazinin ortaya çıkış hikâyesinin fotoğrafını yansıtan, 49'lar olayı bu hareketin başlangıç tarihini ifade etmektedir. 49'lar olayı, 49 Kürt aydın ve öğrencilerin yargılanmasının davasına verilen isimdir. Kürt ulusal hareketinde sembolik değeri yüksek olan 49'lar olayı, tutuklanan 50 kişiden biri olan Emin Batu'nun hücrede ölmesi ile sanık sayısının 49'a inmesi nedeniyle bu isimle anılmaya başlandı. Daha sonra tutuklu sayısı 51'e ulaşmış olmasına karşı bu dava basında ve halk arasında 49'lar olarak anılmaya devam etti. Musa Anter ve Sait Elçi gibi aydınların yargılandığı 49'lar davası, özellikle Sait Elçi'nin Kürtlerin kolektif ve kişisel hakları ile yapmış olduğu savunma ile Kürt ulusal duyarlılığın artmasına yol açmıştır.

Ayrıca bu dava Devletin Kürtlere bakışını ortaya koyan bazı sonuçlar açısından da önemlidir. Bu sonuçlardan birincisi, yeniden uyanışa başlayan Kürt ulusal hareketi'nin etkilerinin büyümeden bastırılması, ikincisi bu sürecin ABD'den kredi almak için bir fırsata dönüştürülme çabasıdır. Menderes Hükümeti, Irak Kürtlerinin Abdülkerim Kasım'ı desteklediğini öne sürerek 49'lar davasını Türkiye'de komünist bir Kürt ayaklanması gibi lanse etmeye çalışması bu tutuklanmaların daha önceden planlanmış olduğunu ortaya

koymaktadır. 49'lar, ülke topraklarının bölünmesi ve bağımsız bir devlet kurma suçlaması ile TCK'nin 125. maddesinden yargılandılar. 14 ay tutuklu olarak yargılanan sanıklar ilk derece mahkemesi tarafından 7,5 yıl süren yargılama sonucunda 30 Nisan 1964 tarihinde herhangi bir ceza almadılar. Ancak bir üst mahkemeye yapılan itiraz sonucunda 15 kişiye "ırk mülahazasıyla milli duyguları zayıflatmaya matuf cemiyet kurmaktan dolayı 16 ay hapis cezası verildi" (Ekinci, 2010:380). Bu dava ile devletin egemen Kürt politikasında bir değişimin olmadığı yeniden teyit edilmiştir. 27 Mayıs darbesi ile asker ve sivil bütün tutuklular serbest bırakılmasına karşın 49'lar davasından dolayı tutuklu bulunanlar, çıkarılan af kapsamının dışında bırakıldılar (Ekinci, 2010). Bunlar ile birlikte Doğu ve Güneydoğu bölgesinde 550 Kürt siyasetçi yargılanma yapılmadan Sivas'ta kurulan kampta altı ay süreyle kapalı tutuldular. Daha sonra çıkarılan bir af ile bunlardan 55 kişi Afyon, Isparta, Antalya ve İzmir'e sürgüne gönderilirken gerisi serbest bırakıldı. 49'lar olarak bilinen tutuklular ise 27 Mayıs darbesinden yaklaşık 8 ay sonrasına kadar tutuklu kaldılar.

2.6 27 Mayıs Darbesi'nin Kürt Ulusal Hareketine Etkisi ve Türkiye'de Sol Örgütlenmesi

27 Mayıs darbesi ve devamında yapılan 1961 anayasası ile Türkiye de toplumsal grupların kendini ifade etmeleri adına özgür bir örgütlenme ortamı var olmuştur. 1961 Anayasası iki meclisli bir sistemden oluşuyordu. Millet Meclisi 4 yılda bir seçimle gelen 450 üyeden, Senato doğrudan çoğunluk oyuyla seçilen üçte biri iki yılda bir yenilenen 150 üyeden oluşuyordu. Ayıca Milli Birlik Komitesi (MBK) üyeleri ise ömür boyu senatör olarak kabul edildiler.

> 1924 Anayasasından farklı olarak 1961 Anayasası modern siyasi iktidarı Batılı normlara uygun olarak biçimlendirme kaygısını yansıtır. (…) 1960 sonrasında hâkim olan iktidar bloğu, DP'nin kırsal ittifaklarının bürokrasi ve sanayi burjuvazisi için yarattığı olumsuz sonuçlara bir tepki olarak oluşmuştur. Hem bürokrasiyi güçlü bir siyasi ve ekonomik aktör olarak sahneye süren hem de onun sınırlarını belirleyen şey, yürürlüğe konan yeni birikim tarzıdır (Özkazanç ve diğerleri, 2012: 81).

Yeni anayasa kişinin düşünce, ifade özgürlüğü ve yayın özgürlüklerinin yanı sıra devletin sosyal adaleti gerçekleştirmek, mülkiyet ve miras hakkı, çalışma ve iş kurma özgürlüklerinin teminat alındığı hakları içeriyordu (Ahmad, 2011). Yayın organların özgürce yayınlarını neşretmesi ve başta sendikal hareketler olmak üzere birçok sivil toplum örgütü

için örgütlenme olanağı doğmuştur. Ülkede sola ve sosyalizme dair tartışmalar yaygınlaşıyordu, özellikle Yön dergisinin yayınları bu sürece ciddi katkılar sunuyordu. Yıllarca tartışılması yasak olan konular rahatlıkla tartışılır hale gelmişti.

> DP döneminin cılızlaştırıcı çoğulculuk tekniğine karşı bir tepki olarak 1963'te yapılan Sendika ve Grev, Lokavt ve Toplu Sözleşme Kanunları bir yandan herhangi bir grubun fazla güç biriktirmesini engellemek için serbestçe çoğul sendika kurulmasını sağlıyor, öte yandan merkezi ve işkolu bazında toplu sözleşme yapılmasını mümkün kılacak kadar güçlü bir sendikal örgütlenmeyi amaçlayan kararsız bir çoğulculuğu yansıtıyordu (Özkazanç ve diğerleri, 2012: 81).

1960'lı yıllardaki siyasal ortam bir önceki dönemim tam tersi özellikler taşımaktaydı. Türkiye'nin işçi sınıfı ve öğrenci grupları gibi birçok alan, tamamen siyasallaşmış ve ülkede ideolojik bir siyaset yapılmaktaydı (Ahmad, 2011). 1960'lı yıllar ülkenin sosyal ve siyasal olarak hareketli, öğrenci kitleri ve işçi sınıfının birlikte büyüdüğü ve birlikte politikleştiği bir dönemdir. Bu dönem aynı zamanda siyasal partilerin de kendini yenilediği veya kendine yeni roller biçtiği bir dönemdir. CHP, "ortanın soluyuz" gibi sloganlarla kendini yeniden tanımlarken, DP'nin mirasçısı Adalet Partisi de sanayi burjuvazi ve büyük sermaye odaklı bir yaklaşım sergiliyordu.

Sol kendini yeniden bulmuş, Türkiye İşçi Partisi eğilimli öğrenciler dernekler aracılığıyla yoğun bir örgütlenme dönemine girmiştir. Sol kaynakların çevrilmesi, çevrilen kitapların uygun fiyatlarla ulaşılabilir olması, özellikle gençler arasında politik bir bilinç ve farkındalık yaratmıştır. 1964 yılında Kıbrıs'taki şiddet olaylarının tırmanması ve devamında Türkiye'nin müdahale hakkını kullanacağını deklere etmesi Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde gerginliğe yol açtı. ABD Başkanı Johnson 5 Haziran 1964 tarihinde Ecevit'e bir mektup yazarak, kendilerinin sağladığı silahların onayları olmadan kullanamayacağını belirtti. Buna karşın İnönü NATO ile Rusya'nın olası çatışması durumunda Türkiye'nin NATO ittifakında yer almayacağını duyurdu (Ahmad, 2011). Johnson mektubu Türkiye'de anti-Amerikancılık akımını başlattı. Sol tabiatı gereği anti-Amerikancı bir tavır sergilerken sağ ise Amerikancı bir sergiliyordu. Dolayısıyla ülkede siyasi kutuplaşma anti-Amerikancı sol ve Amerikancı sağ seklinde yeni bir boyuta girdi.

Bu dönemde sol kendini anti-Amerikancı emperyalist karşıtı tanımlarken öğrencilerin kurdukları 'Fikir Kulüpleri' etkin bir rol üstlendiler. Bununla birlikte Yön dergisi, önemli bir entelektüel katkı sağlıyordu. Doğan Avcıoğlu'nun editörlüğündeki Yön dergisi sosyalizmi yarı sömürge olarak gördüğü Türkiye'de uygulanabilir bir model olarak sunuyordu. Yön ile birlikte Devrim ve Aydınlık dergileri (Marksist yayınlar) sol dünyasının önemli kaynaklarını

oluşturuyordu (Zürcher, 2010). Fikir Kulüpleri bütün üniversiteler aktif olarak rol alıyordu. TİP içinde siyaset yapan öğrenciler Fikir Kulüpleri Federasyonu kurarak ulusal bir ağ kurdular. Ayrıca Mehmet Ali Aybar ve TİP'li Marksist çevreler Türkiye'nin demokratik yollardan gerçekleşecek sosyalist bir devrime hazır olduğunu savunuyorlardı. Bunu da işçilerin yoğunlaşan siyasal bilincin ve siyasal farkındalığına bağlıyorlardı. Mihri Belli öderliğindeki bir başka sol grup, Türkiye'nin feodal özelikleriyle Asyalı bir toplum olduğunu, işçi sınıfının zayıf olduğunu dolayısıyla devrimci bir değişimin ancak aydınlar ve subayların işbirliğiyle olabileceğini ileri sürüyorlardı. Milli Demokratik Devrim olarak ifade edilen bu fikir akımı, 1968'de Fikir Kulüpler Federasyonu'nun yönetimi hâkim oldu ve federasyon Dev-Genç'e (Devrimci Gençlik) dönüştürdü 1970'ten itibaren Milli Demokratik Devrim çevresinden bazıları devrimin olabilmesinin silahlı eylemlere bağlı olduğunu deklare ederek bu yönde karar aldığını açıkladı. Maocu gruptan kopan TKP-ML (Türkiye Komünist Partisi-Marksist/Leninist), TİKKO'yu (Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu) kurdu. Deniz Gezmiş'in THKO'su (Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu) ve Mahir Çayan'ın THKP-C'si (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi) gibi gruplar kent gerilla savaşını başlattılar (Zürcher,2010).

1960'lı yıllarda özellikle İşçi Partisi'nin yapmış olduğu propaganda işçileri siyasallaştırmıştır. Bu yıllarda Türkiye'deki işçiler sendikal hareket anlamında ciddi anlamda sınıfsal bir mücadele veriyorlardı. İşçi sınıfları daha yüksek ücret ve daha iyi çalışma koşulları için verilen mücadele artıkça işçiler daha da militanlaştılar (Ahmad, 2011). Bu mücadele elbette işverenlerle karşılıklı bir şekilde devam ediyordu. İşçilerin grev kararlarına karşılık işverenler lokavtlarla karşılık veriyordu. 1967 yılında bir grup sendikacı hükümet yanlısı Türk-İş'ten ayrılarak Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu (DİSK) kurdu. TİP'i destekleyen DİSK, ekonomik taleplerin ancak siyasal eylemlerle kazanılabileceğini savunuyordu.

Kürt ulusal hareketi de bu süreçten önemli bir şekilde etkilendi. Kısa süre önce tarihe 49'lar olarak geçen davanın sanıkları, cezaevinde bu tartışmaları yakından takip ediyordu. Kürtlerin yeni entelektüel sınıfı kendi içinde Kürt sorununu ve nasıl bir yol çizilmesi konularını tartışıyordu. Daha önce ortak bir amaç için hareket eden 49'lar grubu yeni dönemde aynı amaca farklı yollardan gidecekleri görünüyordu. Gençler sorunun çözümünü sol'da görürken, yaş olarak daha olgun olanlar daha muhafazakâr bir çizgide direnç gösteriyordu. Ve sürecin sonunda Naci Kutlay, Tarık Ziya Ekinci gibi gençler TİP'e yakın hareket etmeyi tercih ederken, muhafazakâr grup ise Adalet Partisi ve Yeni Türkiye Partisine yakın siyaset yapmayı tercih ettiler. Böylelikle yeni dönemde oluşan Kürt entelektüel sınıfı ilk ayrılma deneyimini yaşamış oldu.

3. KÜRTLERIN ÖRGÜTLENME DÖNEMI

Kürt hareketlerinden sonra yaşanan uzun sessizlikten ardından kurulan ve adında Kürdistan olan ilk örgüt, illegal Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi'dir. Sait Elçi ve arkadaşları tarafından, Aralık 1965 yılında kurulan TKDP'nin liderliğine daha sonra Faik Bucak getirilir (Kaya, 2012). Molla Mustafa Barzani'nin KDP'si ile benzerlik gösteren parti, Faik Bucak'ın Temmuz 1966 öldürülmesi ve devamında yönetimi tekrar devralan Sait Elçi'nin infaz edilmesi sonucunda TKDP sessiz bir şekilde varlığını yitirdi.

Bu dönemde bütün sol gruplar gibi Kürtler de Türkiye İşçi Partisi (TİP) ve onun gençlik yapılanması olan Fikir Kulüpleri Federasyonu'nda (FKF) örgütlendiler. Ancak TİP kendi içerisinde çatışma yaşıyordu. TİP içerisindeki öğrencilerden bir bölümü, TİP'in Sosyalist Devrim Tez'ine karşılık, ordu eli ile yapılacak Demokratik Devrim Tez'ini savunuyorlardı. Bu tartışmalardan kısa bir süre sonra Türk kökenli öğrencilerden oluşan grup TİP'ten ayrılarak DEV-GENÇ örgütlenmesi altında politik mücadelesine devam etti. Kürt gençlerinin "ordu ile işbirliği" (Ekinci, 2011: 65) yaparak bir darbenin içerisinde yer almaları elbette beklenemezdi. Kürt gençleri de politik bir örgütlenmeye giderek Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nı (DDKO) kurdular. DDKO, bu süreçte TİP'in siyasi çizgisine paralel bir politik yaklaşım sergileyerek faaliyetlerine devam etmiştir.

Kürtler, yasaklı olan Kürt ve Kürdistan isminin yerine 'Doğu' ismi ile örgütlenmiş olsalar da herkes "doğu" isminin Kürt ve Kürdistan'ı ifade ettiğini biliyordu. Ama aynı dönemde bölgesel isimlerin kullanılması, Kürtler içinde bu ismin kullanılmasını kolaylaştırıyordu. 27 Mayıs Darbesinin akabinde yaşanan 12 Mart darbesi, bu sürecin durmasına yol açtı. Kürtler için yeniden cezaevi süreci başladı. 27 Mayıs süreci Kürtleri, Sol ve Muhafazakâr diye bölünmeye götürdü. 12 Mart darbesi ise soldaki Kürtlerin kendi içerisinde bölünmesine yol açtı. Geçmişte Marksist-Leninist bir yaklaşım sergileyen Kürtler farklı örgütlenme yolunu seçtiler. Yasadışı faaliyet gösteren Kürt partileri, yasal olarak kurulan dernekler aracılığı ile faaliyetlerini sürdürmeye başladılar. Türkiye Kürdistan'ı Sosyalist Partisi (TKSP) faaliyetlerini, Devrimci Halk Kültür Derneği (DHKD) aracılığı ve Özgürlük Yolu dergisi ile yürütüyordu. Kürdistan Öncü İşçi Partisi (PPKK) faaliyetlerini, Devrimci Demokratik Kültür Derneği (DDKD) aracılığı ile yürütüyordu. Yine bir grup Kürt aydını Rızgari örgütü ve aynı isimi taşıyan dernek ile faaliyetlerini yürütüyordu. T-KDP'den ayrılan Marksist-Leninist görüşü benimseyenler, Kürt Ulusal Kurtuluşu (KUK) ile Maocu görüşleri benimseyen bir gurup Kürt aydını da KAWA örgütlenmesi altında faaliyetlerini sürdürdü (Ekinci, 2011).

3.1 Türkiye İşçi Partisi ve Kürtler

1961 özgürlükçü anayasasının ilanından sonra kurulan ilk sosyalist parti olan Türkiye İşçi Partisi kısa süre içerisinde Kürtlerin yeni adresi olmuştur. Kürtlerin devlet kanadında ve bunu besleyen sağ muhafazakâr kanatta ötekileştirilmeleri TİP'e yaklaştırdı. Bir diğer neden ise TİP'in sendikalar aracılığı ile kendilerini ifade etmeleri fırsatını yakalamış olmalarıdır. "1965'te yapılan seçimler sonucu seçilen 15 TİP'li den 4'ü Kürt'tü" (Mcdowall, 2004:542). 1968 yılına geldiğinde TİP'in genel sekreteri Kürt olan Ziya Ekinci ve genel başkanı yine Kürt olan Mehmet Ali Aslan oldu. Kürt Sorunu'na ciddi bir şekilde eğilen TİP, 1970'te yapılan 4. Kongresinde kendisinin de sonunu getiren ve alışmışın dışında bir açıklama yaptı. Kongrede yapılan açıklamada:

> Türkiye'nin doğusunda yaşayan bir Kürt halkı vardır. (…) Egemen sınıfları temsil eden faşist yetkililer, Kürt halkına karşı bir asimilasyon ve çoğunlukla baskıya dönüşen yıldırma politikası uygulamışlardır (Ekinci, 2010:704-795).

TİP'in ölüm fermanı olan 4.Kongre kararları ve bir yıl sonrasında gerçekleşen askeri darbe ile birlikte TİP yasa dışı ilan edildi. Bu dönemde parçalanmış olan sol hareket birçok parçaya ayrıldı. Bu dönemin en önemli gelişmesi hiç şüphesiz Türk-İş'ten ayrılan bazı sendikacıların DİSK'i kurmuş olmalarıdır.13 Ağustos 1976 tarihinde Silvan'da başlayan ve Diyarbakır, Siverek, Batman, Tunceli, Lice, Siirt, Hakkâri, Van, Iğdır, Kars, Ardahan ve Ankara'da doğu uyanış mitingleri yapıldı. DİSK, TİP, DEV-GENÇ ile birlikte bütün Kürt gruplarının desteklediği doğu uyanış mitingleri ciddi yankılar yarattı.

> Bu eylemler 1938'den beri devlete karşı yapılan ilk gerçek eylem olmakla birlikte daha da önemlisi kentli Kürtlerin cumhuriyette kitlesel olarak gerçekleştirdikleri ilk başkaldırıydı. Toplumsal hareketlilik ağalar ve aşiretlere yarı bağımlı köylü ekseninden çıkıp kentli, çoğu ağa ailelerinin oğulları olan ama miras aldıkları değerleri reddeden iyi eğitim almış öğrenciler ve genç meslek sahiplerine doğru önemli bir kayma gösterdiğine işaret ediyordu. Bunlar, giderek gelişen Kürt ulusal ruhunun büyük ölçüde ılımlı solcu eğilimler taşıyan burjuva entelektüel liderliğinin temelini oluşturdular (Mcdowall, 2004: 543).

Bu süreç Kürtlerdeki ulusal uyanışın yeniden başladığını gösteriyordu. Kürt aydınlar, Kürt ulusal uyanışı için Kürt edebiyatı ve kültürünün yaşatılmasının şart olduğunu çok iyi biliyorlardı. Bunun için ciddi bir çaba içine girdiler. Bunu fark eden devlet hemen karşı atağa geçerek, 14 Şubat 1967 tarih ve 12577 no'lu Resmi gazete de yayınladığı kararname ile "Kürt dilinde yazılmış basılı, ses bandına kayıtlı ya da benzeri biçimdeki diğer yabancı menşeli

materyalin ülkeye sokulması ya da dağıtılması illegal olup, yasaklanmıştır" (Akt. Mcdowall, 2004: 543). Bu kargaşa sürecinden sonra Kürtler kendi kültürel oluşumlarını başlattılar.

3.2 Doğu Mitingleri ve Yankıları

Kürtlerin yaşadığı bütün coğrafyada ağalar ve şeyhler tarihsel süreç içerisinde önemini korumuştur. Zaman zaman etkileri azalsa da her zaman varlıklarını sürdürerek devam ettiler. Aslında ağalık ve şeyhlik Kürtler arasında birer sosyal müessese haline gelmiştir. Çünkü devletin olmadığı bu coğrafyada devlete ait bütün boşlukları ağalar ve şeyhler doldurdukları için bu iki kurum sosyal bir müessese olarak kabul ediliyordu. Halkın dış dünya ile iletişimi bu iki müessese tarafından karşılanmaktaydı. Cumhuriyet ile birlikte devletin kurumsallaşması beraberinde halkın devlet ile olan bağını da güçlendirmiştir. Ülkenin çok partili siyasal sisteme geçişi de bu süreci hızlandırmıştır. Gerçi bu iki müessese Cumhuriyet ile birlikte etkilerini kaybetmiş olsalar da Türkiye'nin çok partili hayata geçmesi ile yeniden etkin olmaya başladılar. Bir diğer ifade ile etkinliği kazanan halkın kendisi değil onu temsil eden ağalar ve şeyhlerdi. Bu durum gerek şeyhler ve ağalar için gerekse devlet ve onu yönetecek siyasal kurumlar için de bir kazanımdı. Çünkü birçok bireyden oluşan halkı ikna etmek ve yönetmek yerine, o halkı kontrol edebilen ağları ve şeyhleri yönetmek daha kolaydır.

Devletin kullanmadığı bütün mekanizmaları kullanan bu iki müessese için çok partili sistem yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Kürtlerin oy hakkı elde etmesinin diğer bir anlamı, ağalar ve şeyhlerin, hem halkın gözünde hem de siyasal organların gözünde değerli olmasıdır. Bu durum zaten yeteri kadar geniş nüfuza sahip olan bu iki müesseseyi daha da nüfuzlu hale getirmiştir (Beşikçi, 1992). Böylece zaten güçlü olan feodal ilişkileri daha da güçlü hale getirmiştir. Güçlenen feodal yapı ile kaynaklar bölgesel kalkınma yerine, bölgeyi kontrol eden ağalar ve şeyhlere aktarılmıştır.

Bölgenin kalkınmasına aktarılmayan kaynaklar, batıya nazaran gelişmişlik düzeyindeki uçurumu daha da artırmıştır. Bunun sonucunda, Kürt aydınları, "Doğu neden geri bırakılmıştır?" (DDKO Dava Dosyası 1: 237) sorusuna cevap aramaya başladılar. Doğu sorunun temelinde yatan gerçeğin genel kalkınma problemi olduğunu vurgulamak ve gittikçe güçlenen feodal yapıya karşı güçlü bir duruş sergilemek amacıyla mitinglerin düzenlemesine karar verildi. "Doğulu-kanuni hakların için çalış. Hak istemekle birlik bozulmaz." dövizleri ile mitingler yapılmaya başlandı (DDKO Dava Dosyası 1: 237). İlki 13 Ağustos 1967

tarihinde Silvan'da başlayan ve bir yıl boyunca devam eden ve Doğu Mitingleri olarak adlandırılmaya başlayan bu mitinglerin etkileri kısa bir süre içerisinde ve özellikle Kürtler içerisinde etkisini gösterdi. 3 Eylül Diyarbakır'da, 24 Eylül Siverek'te, 8 Ekim Batman'da, 15 Ekim Tunceli'de, 5 Kasım Ağrı ve Lice'de ve sırasıyla Siirt, Hakkâri, Van, Iğdır, Kars, Ardahan, Posof, Sarıkamış ve son olarak 18 Kasım Ankara'da mitingler yapıldı. Kürtler 1938 yılından beri ilk kez kitlesel bir şekilde tepkilerini dile getirdiler. TİP ile birlikte T-KDP ve Kürt gruplarının desteği ile yapılan mitingler Kürtlerin yeniden uyanışına ve kendi varlıklarına inanmalarına sebep olmuştur. Mitinglerden sonra Kürtler, daha önce olduğu gibi farklı yapılanmalar içerisinde değil, kendi kurdukları örgütler ile kendi varlıklarını ifade etmelerine yol açmıştır.

Bu mitingler elbette birçok yerde tepkiyle karşılandı. Bunlardan biri de Erzurum'da düzenlenen Anadolu Şahlanma Mitingi oldu. Ayrıca Doğu mitingleri TİP içerisinde de rahatsızlıklara yol açtı, parti içerisinde Behice Boran, yapılan mitingler ile burjuva milliyetçiliği yapıldığı gerekçesi ile parti tarafından desteklenmemesi gerektiğini dile getirdi (Ekinci, 2010:671). Mitinglere en sert tepki de hükümet cephesinden geldi. Dönemin İçişleri Bakanı Faruk Sükan tepkisini meclis kürsüsünden açıkça ve en sert şekilde ortaya koydu. Sükan:

> Türkiye'de ne kadar bozguncu hareket varsa içinde Türkiye İşçi Partisi elemanları vardır. İçişleri Bakanı olarak söylüyorum, mesuliyetin ağırlığını hisseden bir hükümet azası olarak beyan ediyorum. (…) Mahkemeye tevdi ettik. Doğu mitinglerinin hepsi TİP tarafından tanzim edilmiştir (Ekinci, 2010:669-670).

Doğu mitingleri temelde bölgenin geri kalkınmışlığına ve feodal ilişkilere karşı tepkisel olarak ortaya konan bir tavır olmakla birlikte 1938 yılından itibaren sessizlik içinde olan Kürtler için bir yeniden uyanış sebebi oldu. Bu açıdan yeni dönem Kürt ulusal hareketi açısından Doğu Mitingleri önemli bir kavşak noktası olarak kabul edilmektedir.

3.3 Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO)

Kürtler sessizliğini Doğu Mitingleri ve sonrasında örgütlü olarak DDKO ile bozmuş oldu. Bu açıdan DDKO Kürt ulusal hareketi'nin örgütlenmesi açısından son derece önemli bir evreyi ifade etmektedir. DDKO'nun bir diğer özelliği de geçmişin aksine yeni dönem örgütlenmenin seçkin bir grup aydın tarafından yapılmış olmasıdır. Geçmiş dönemlerde Kürt ulusal hareketi'nin öncü rolünü üstlenen her zaman ağa ve şeyhler olmasına karşın, yeni

dönemde 1950'lerden sonra oluşan yeni Kürt entelektüel sınıfı tarafından temsil edilmiştir (White, 2012). 1960'lı yıllar ülkemiz için örgütlenme deneyimin yaşandığı en güzel zaman dilimi olmuştur. 1961 anayasasının özgürlükçü ve örgütlü yapıya toleransı bu sürece ciddi katkılar sağlamıştır. Ama bu örgütlenme bir süre sonra beraberinde kırılmaları da getirmiştir.

Ancak bir süre sonra milliyetçiliğin de etkisi ile yeni fraksiyonlar oluşmaya başladı. 1965 yılında Fikir Kulüpleri Federasyonu olarak başlayan oluşum kendi içerisinde çatışmalara sahne oldu. Türk solu kendi içerinde DEV-GENÇ ile yola devam etmeye karar alırken, Kürt gençlerinin de bir karar vermesi gerekiyordu. Bu dönem yani 1969-71 yılları arasında çok derin kırılmalar yaşandı. Bu kırılmaları etkileyen iç dinamiklerin yanında dünyadaki toplumsal değişimlerinde etkisi vardır. Avrupa, Latin-Amerika, Orta-Doğu ve Uzak Doğuda yaşanan toplumsal hareketler ve örgütlenmeler Türkiye'yi etkiliyordu (DDKO dosyası: 225). Aynı zaman da Lübnan'daki el-Fetih kamplarında eğitim gören Türk ve Kürt sol öncüleri geri döndüler. Doğu mitingleri ile yeniden ortaya çıkan Kürt ulusal uyanışı ve Türk solunun kendi içerisinde yapılanma tepkilerine karşı Kürtlerde kendi içerisinde örgütlenme yoluna gitti. Türkiye'de yaşanan bu kırılma sonucunda, Türk solunun darbeci yaklaşımı Kürt gençlerini Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) ismi ile örgütlenmesine yol açmıştır. Kürt aydınları, 1969 Mayıs ayı sonlarında önce Ankara, daha sonra İstanbul'da Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde birbirinden bağımsız fakat aynı amaç ve nitelikte hareket eden Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) kurdular.

3.4 12 Mart 1971 Askeri Darbesi: Temel Hak ve Hürriyetlerin Yeniden Kısıtlanması

1971 başında Türkiye çalkantılar içindeydi. Ülkenin her tarafından şiddet eylemleri, soygunlar, yabancıların kaçırılması gibi olaylar yaşanıyordu. Aslında gelişmeleri yakın takip edenler için muhtıra sürpriz değildi. Feroz Ahmad bu tarihlerde yaşanları anlatan cümleleri ülkenin içinde bulunduğu kaosu özetliyordu.

> Solcu militan öğrenciler banka soyuyor, Amerikan askerleri kaçırıyor ve Amerikan hedeflerine saldırıyor. MHP'ye bağlı neo-faşist militanlar olan Bozkurtlar da hükümeti eleştiren profesörleri hedef alıyordu. (…) İslamcılar daha saldırgan hale gelip Atatürk'ü ve Kemalizm'i reddederek orduyu galeyana getiriyordu (Ahmad, 2007:165).

Sokaklar da yaşanan bu kargaşa haliyle TBMM ve hükümete yansıyordu. Olayları kontrol edemeyen Başbakan Demirel'in parti grubundaki desteğini kaybetti. Sokaklarda kaos

siyasete kendini açıkça belirgin hale getirince 12 Mart 1971'de Genel Kurmay Başkanı, Kara, Hava ve Deniz kuvvetleri komutanları, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Meclis ve Senato başkanlarına birer muhtıra sundular. Bu muhtıra sonrasında Demirel istifa etti ve ardından Nihat Erim başkanlığında teknokrat bir hükümet kuruldu. 1961 Anayasasını Türkiye için lüks olarak yorumlayan Nihat Erim'in başbakan olması sürecin geleceğine dair işaretler veriyordu. "Türkiye İşçi Partisi-liderleri komünist propaganda ve Kürt ayrılıkçılığını desteklemekle suçlamak- muhtıranın yayınlandığı gün kapatıldı. Dev-Genç'e bağlı tüm gençlik örgütleri kapatıldı" (Ahmad, 2007:166). Türkiye İşçi Partisine yönelik bu tutum partinin 4. Parti kongresinde, Kürt halkının demokratik özlem ve isteklerini destekleyen önerinin kabul edilmesinden kaynaklanıyordu (Zürcher, 2010).

Süreç sol hareket ve solcular aleyhine işliyordu. Üniversitedeki Fikir Kulüpleri, öğretmen sendikaları ve DİSK büroları polis tarafından aranıyordu. Bozkurtlar olarak isimlendirilen ülkücü gençlerin solcu kişilere karşı şiddeti artıyordu. 27 Nisan'da Milli Güvenlik Kurulu Ankara, İstanbul gibi büyük kentler ile birlikte Güneydoğu Anadolu bölgesinde 11 ilde sıkıyönetim ilan etti. TİP ile ilişkili "5000 civarında kişi tutuklandı" (Zürcher, 2010: 375). 1961 Anayasının 44 maddesi değiştirildi. Anayasanın 11. Maddesine konu olan temel hak ve özgürlükleri yasayla kısıtlama imkânı getirildi. Bununla birlikte Üniversitelerin ve TRT'nin özerkliği kaldırıldı. Basın özgürlüğü ve Anayasa Mahkemesi'nin yetkileri sınırlandırıldı. Milli Güvenlik Kurulu'na (MGK), hükümete bağlayıcı tavsiyeler bulunmasına dair yetki verildi. Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM) kuruldu. Bu mahkemeler 1976'da kaldırılana kadar 3000'den fazla kişiyi yargıladı (Zürcher, 2010: 376). 12 Mart darbesi aynı zamanda Kürtler içinde zorlu bir süreci ifade ediyordu. Kürtlerin yaşadığı bölgede sıkıyönetim ilan edilmesi ile birçok Kürt aydını tutuklandı. Radyo'dan yapılan anonslarla Musa Anter, Tarık Ziya Ekinci, Kemal Burkay, Naci Kutlay gibi aydınların Diyarbakır Örfi İdare Komutanlığına teslim olmalarına dair çağrılar yapıldı (Anter, 2011). Daha sonra tutuklanan Kürt aydınların İstanbul ve Ankara'da yargılanmaları yapıldı. Kürt aydınları, DDKO, TİP ile ilgili açılan davalardan yargılandılar.

3.5 1974 Affı ve Kürt Ulusal Hareketi'nin Yeniden Örgütlenmesi

1974 yılında CHP-MSP koalisyon hükümeti tarafından başlangıçta sol siyasi tutukluları kapsam dışında bırakılan af yasası çıkarıldı. Ancak "CHP'nin Anayasa Mahkemesine yaptığı itirazı üzerine, bu mahkeme, eşitlik ilkelerine aykırı bularak, solcuları

af kapsamı dışında bırakan ek maddeyi iptal etti (Burkay, 2002: 385). Ek maddenin iptal edilmesiyle solcularda af kapsamına alındı. 1974 affı ile Kürt aydınlar da tekrar siyaset sahnesinde yerini aldılar. Bu af ile birlikte Kürt aydınları dernekler aracılığıyla legal olarak örgütlenmeye başladılar. Ancak bu legal derneklerin arka cephesinde illegal siyasi partiler kuruldu.

> Örneğin, Devrimci Halk Kültür Derneği (DHKD) adlı örgütün arkasında yasadışı etkinlik gösteren Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi'nin (TKSP) bulunduğu ve yayın organı da Özgürlük Yolu dergisi biliniyordu. Bir diğer dernek de Devimci Demokrat Kültür Derneği (DDKD) idi. Bunun da arkasında 'Pêşeng' (PPKK) 'Kürdistan Devrimci İşçi Partisi' olarak adlandırılan yasadışı bir siyasal parti vardı (Ekinci, 2010: 866).

Kürt aydınları hızlı bir şekilde örgütleniyordu. Marksist-Leninist bir grup aydın RIZGARİ Örgütünü kurdular ve aynı isimle kurulan Rızgari dergisini etrafında siyasi faaliyetlerini yürütmeye başladılar. Türkiye Kürdistanı Demokrat Partisi'nden ayrılan bir grup aydın Kürdistan Ulusal Kurtuluş Hareketi (KUK) adıyla örgütlendiler. Mao'cu çizgide siyaset yapan Kürt aydınları KAWA adlı örgüt kurdular. 1974 affıyla birlikte yurtdışında bulunan Kemal Burkay, Mehdi Zana gibi Kürt aydınları dönmeye başladı.

Süreç hızlı bir şekilde değişiyordu. Kürtler kendi içerisinde daha da netleşerek yeniden örgütlenmeye başladılar. Kürt ulusal hareketi'nin yeni temsilcileri olmaya aday yapılar ortaya çıkmaya başladı. Bunlardan bir tanesi ve daha sonraki dönemde yüzyıllardır devam eden Kürt ulusal hareketi'nin temsilcisi olacak PKK'nın temelleri atılmaya başlandı. Abdullah Öcalan ve arkadaşları Kürt sorunun ancak devrim ile çözebileceğine inanıyordu. "Guevaracı" gelenekten gelen bu grup 1974 yılında Ankara Yüksek Öğrenim Derneği (AYÖD) ile yeni bir oluşumun ilk temellerini attılar (White, 2012).

Abdullah Öcalan'ın Kürt Ulusal Kurtuluş Hareketi için koşulların hazır olduğu ifade etmesiyle geçici olarak Ulusal Kurtuluş Ordusu (UKO) kuruldu. Bu yeni grup "Apocular" olarak anılmaya başlandı. PKK'nın "ideolojik grup" aşaması diye tarif ettiği 1973-1977 yılları arasında yoğun bir propaganda dönemi yaşandı. Grup bu dönemde Ankara dışında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde toplantılar düzenleyerek yandaş toplama ve kendi amaçlarını destekleyecek taraftar bulma çalışmalarını yürüttü. Kürt ulusal hareketi artık yeni bir dönem yaşıyordu. Oluşan yeni burjuva, sınıf hareketinin merkezine işçiyi ve köylüyü alarak yeni bir dönüşüm başlatıyordu. Apocular, reformist bir yaklaşımdan ziyade devrimci bir yaklaşım ile hareket tarzından yanaydılar. Bu yönleri ile diğer Türk ve Kürt sol gruplardan ayrışıyorlardı. 1974 yılından itibaren başlatmış olduğu çalışmalarla kendi hareket merkezine işçi ve köylüyü

almıştır. Bu hareket, 27 Kasım 1978 tarihinde Diyarbakır ili Lice ilçesine bağlı Fis köyünde kurulan Partiya Karkerên Kurdistan (PKK) ile yeni bir dönemin ve yeni bir aşamanın başlangıcını ilan etti. PKK, gelinen süreci şu şekilde ifade ediyordu:

> Yüzyıllardır Kürdistan Halkı, yabancı hâkimiyetine ve onun yerli işbirlikçilerine karşı bir kurtuluş savaşı yürütüyor. Olgunlaşmış olan mücadeleyi bir ulusal kurtuluş savaşı düzeyine yükseltmek ve sınıf mücadelesiyle bu kavgayı birleştirmek için Kürdistan İşçi Partisi kuruldu. O, Kürdistan proletaryasının yeni örgütüdür (Akt. White, 2012: 199).

Marksist-Leninist ideoloji temelinde kurulan PKK, yalnızca Türkiye'de bir Kürdistan öngörmüyordu. PKK; Irak, İran, Suriye ve Türkiye'nin içinde bulunduğu dört ülkenin içinde hapsolmuş Kürtlerin özgürlükleri ile "Büyük Kürdistan" hedefi için kurulmuş ulusal bir örgüt niteliğinden ziyade uluslararası bir örgüt olma iddiasındaydı. PKK, yapacağı devrim ile Türkiye, İran, Irak ve Suriye'deki Kürt bölgelerinden oluşan birleşik bir Kürdistan kurmayı hedefliyordu. Bunun için Guevarist bir mücadele biçimini benimsemişti. PKK'ya göre devrim ancak silahlı mücadele yöntemi ile başarılı olabilirdi. PKK'yı diğer Kürt örgütlerinden ayıran nokta silahlı bir mücadele yöntemi seçmesiydi. Bunun için kendi gerilla gücü olan Hêzên Rizgariya Kürdistan'ı (HRK-Kürdistan Kurtuluş Gücü) oluşturdu (White, 2012). Marksist-Leninist bir parti olarak kurulan PKK yalnızca Kürdistan'ın özgürlüğünü ve bağımsızlığını hedeflemiyordu. PKK, aynı zamanda feodalizmi, sömürgeciliği ve sınıfsal ayrımları ortadan kaldırmayı da hedefliyordu. Bayrağında taşıdığı "orak ve çekiç" amblemi ideolojik yapısını açıkça ifade ediyordu. PKK, Türkiye devletinin Kürtlere karşı tutumunu sorguladığı gibi bölgedeki ağaların ve aşiret düzenini de ciddi manada sorguluyordu.

> Kürdistan'ın Türk burjuvazisinin sömürgesi olduğunu öne sürerek bir bağımsızlık savaşı açtı. Diğer Kürt örgütlerinin çoğunda geleneksel Kürt seçkinler yönetimde yer tutarken, PKK eylemcilerin çoğu toplumun en alt katmanlarından gelmekteydi. Şiddet eylemlerinin önemli bir bölümü "sömürgeci" gücün işbirlikçileri olarak niteledikleri toprak ağalarına ve aşiret başkanlarına yönelikti (Bruinessen, 2010: 174).

PKK'nın bu tutumu taraftar toplamasında önemli bir etkendi. Çünkü özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ağalık sisteminin kurumsallaşmış ve halk bu durumdan ciddi bir şekilde sömürüye maruz kalıyordu. Ağalık siteminden muzdarip olan Kürt halkı, PKK'ya feodal yapıya karşı tutumundan dolayı destek veriyordu. PKK, silahlı eylemini ilk olarak ağalara karşı yapmış olması, dayandığı temel noktayı anlamak açısından önemlidir. Bu doğrultuda ilk eylemi, 1979 yılında Abdullah Öcalan'ın memleketi olan Urfa'da, yirmi köye sahip, Siverek'i kontrol eden ve aynı zamanda Adalet Partisi Milletvekili olan Mehmet

Bucak'a yapılan suikast girişimidir. Eylem istenen sonuca ulaşamamış ancak verdiği mesaj yerini bulmuştu (Mcdowall, 2004: 556).

4. 1980 DARBESI: KÜRT ULUSAL HAREKETI'NIN (PKK) GELIŞIM SÜRECI

12 Mart 1971 yılında yapılan darbe ile körüklenmiş dinamikler 12 Eylül 1980 askeri darbesinin yapılmasına neden olan önemli etkenlerdir. 12 Eylül darbesi, toplumsal ve siyasal bütün kurumlara yönelik dönüştürücü bir politika izlemiştir. Darbeyi yapan askeri erk mevcut kargaşaya son vermekle birlikte en fazla geleceğe yönelik bir tutum sergilemiştir. Bu anlamda TBMM ile birlikte siyasi partileri kapatması, örgütsel yaşama şiddetle müdahale etmesi, anayasal çerçevede özgürlükleri kısacak şekilde müdahale etmesi, geleceğe yönelik önemli bir rol biçme yöntemidir.

> Ordu 1980 öncesi giderek şiddetlenen "anarşi ve terör" sorunundan artık somut hükümetler değil, 'anayasal kuruluşlar' ifadesinin ima ettiği devlet aygıtının tümünü sorumlu tutmaktadır. (…) Kamuoyuna yönelik olarak soyut bir "anarşi ve terör" sorunu olarak kodlanan bu problemin adı, devletin iç belgelerinde "komünist ayaklanma" olarak geçmektedir. Özellikle 1970'lerin sonunda Güneydoğu'da ayrılıkçı Kürt hareketinin güçlenmesiyle buna bir de "bölücülük" eklenmiştir (Özkazanç ve diğerleri, 2012: 87).

1980 darbesi genelde bütün sol örgütlenmelerin tavsiyesi amacıyla yapılmış olsa da, bu süreçten en etkilenen hiç şüphesiz Kürtler oldu. Kürtler, bu darbeyle ile yeniden karanlık bir döneme girmiş oldu. Kürtlere dair yeniden tutuklanmalar başladı. Özellikle Diyarbakır Cezaevinde Kürtlere ciddi işkenceler yapıldı. Cezaevinde bu işkencelerden dolayı birçok ölümler yaşandı.

Diyarbakır Cezaevi, Kürtler için makûs bir geçmişi ifade etse bile PKK için yeniden dirilişin sembolü ve mekânı oldu. Kürtler burada gördükleri işkenceler neticesinde PKK'nın başlattığı direnişi adeta kutsal ilan etti. Elbette bu koşulları ve yönelişi etkileyen en önemli unsur Kürt ulusal hareketi'ni yürüten PKK dışında bir yapılanmanın olmayışıdır. Diyarbakır Cezaevi, bundan sonraki süreçte Kürt ulusal hareketi'nin bir sembolü haline gelmiştir. "Eğer Diyarbakır direnmeleri olmasaydı, PKK bugünkü aşamaya gelmezdi" (Birand, 1992: 119). Bu ifade 1980 darbesi ve onun bir ürünü olan Diyarbakır Cezaevi'nin PKK'nin gelişim süresinde nasıl bir rol üstlendiğini açıkça ifade etmektedir. O dönemde hüküm giyen bir Kürd'ün aşağıdaki sözleri oldukça açıklayıcıdır:

> Hapishane yönetimi öylesine işkence yapıyor ve öylesine aşağılayıcı bir tutum içindeydi ki, ister istemez insanlar arasında bir dayanışma doğuyor. (…) PKK'cıların direnmeleri karşında hayret ettik. Adamlar birden bire büyüdüler. Onlarla birlikte PKK'nın adı da büyüdü. Yoksa kimse doğru dürüst bunları bilmezdi. Adeta bir Kürt bilinci yarattılar. Direnmenin yarattığı bir akım oldu. (…) PKK'yı Diyarbakır'daki direnme adam etmiştir. Bir başka deyişle devlet işkencesi PKK'nın büyümesine yol açmıştır (Birand, 1992: 119).

Darbe ile birlikte Bölgede sıkıyönetim ilan edilmesi PKK'nın eylem alanını daralttı ve onu yeni arayışlara sevk etti. 1980 darbesinin hemen öncesinde Abdullah Öcalan'ın Türkiye'den ayrılmış olması PKK'nın gelişim süreci hatta yaşaması için dönüm noktası olmuştur. Öcalan, bu manevra ile askeri faaliyet alanını genişletmiş olmakla birlikte bundan sonraki süreçte PKK ile birlikte bölgede önemli bir faktör haline gelmiştir. Denetimi Suriye'de bulunan Lübnan'daki Beka vadisinde üst kurdu. PKK, Beka vadisinde Filistin gerillalarından askeri eğitim aldı (İzady, 2011). PKK, aynı zamanda Irak faaliyet alanını yaratmak için KDP ile ilişkiler kurdu. Türkiye'nin Irak Kürtlerine karşı merkezi hükümetten yana tavır koyması, KDP ile PKK'nın yakınlaşmasına zemin hazırladı. PKK, KDP ile anlaşarak Irak Kürdistan'ında askeri üstler kurdu.

4.1 Kürdistan İşçi partisi-Partiya Karkerên Kurdistan (PKK): İdeolojisi ve Yeni Kürt Kişiliği

Abdullah Öcalan'ın "PKK yürüyüşü zafer yürüyüşüdür, sosyalizm yürüyüşüdür" (Öcalan, 2000: 121) ifadesiyle belirtilen sosyalist temelli yaklaşıma sahip PKK, tarihsel olarak Kürt direnişlerine bakıldığında alışılmış bir örgüt değildir. Kürtler genel almamda dini ve feodal unsurların ağırlığının olduğu bir yapıya sahipken; PKK, Marksist-Leninist yaklaşımlarla birlikte taktik ve stratejileri Stalinizm ve milliyetçi özellikleri de içermektedir. Kürt ulusal hareketi her dönemde kendini farklı sembollerle ifade etmiştir. Bu yeni dönemde Öcalan'ın şahsında yeni bir Kürt kişiliği sembolize edilmiştir. Kürt kişiliği, "Stalin'in kendisinden bu yana Stalinist liderlerin (Mao, Ha Chi Minh, Fidel Castro, Kim İl Sung) hiçbirinde böyle bir durum görülmediği…" (White, 2012) Yeni Kürt kişiliği bir mistiğe bürünerek daha sonraları önderliğe dönüşmüştür. Abdullah Öcalan'ın kendine kurumsal bir nitelendirme atfedip, kendisi kutsal bir noktada tanımlaması aynı zamanda bir çelişkidir.

Çünkü seküler bir ideolojik örgütleme olan PKK'nın aynı zamanda dini içerikli mistik bir hava bürünmesi bir çelişkidir.

> Öcalan, Kürt kişiliğinin "doğal" bir kişilik olduğunu vurgularken, Kürtlerin bu kişiliği partiden alması gerektiğini yoksa kendilerini birleşmiş bir ulus oluşturamayacaklarını söylüyor. Bu neredeyse bir dine benziyor. (Peygamber) Apo, aldığı vahyi kendi seçtiği müritlerine bildiriyor, bu yalnızca seçilen insanlara bildirilebilen bir bilgi oluyor ve bu kişiler peygamber Apo'nun topluluğunda kalabiliyorlar (White, 2012: 201)

Öcalan'ın Kürt ulusal hareketini tanımlarken vurguladığı, Kürtlerin sömürgeciler tarafından yoksun bırakılan "Kürt kişiliğinin" PKK tarafından yeniden kazandırıldığını ifade ediyor. Öcalan'a göre bu kişilik sağlanmadan Kürtlerin özgürlüğü ve Kürdistan'ın modernleşmesi olmayacaktır:

> Eskiden Kürt insanı bağımsız bir kişiliğe, kendi kaderine hükmeden bir kişiliğe sahip değildi. Şimdi bu durum değişti. Siz neden değişmiyorsunuz? Bu tip boyun eğen, her zaman dış baskıya direnemeyen kişilikten nefret ediyorum. Bu kişilik tipine karşı mücadele ediyorum. Siz de edeceksiniz. Bu, sizin için kolay değil. Parti'yi kurmaya başladığımızda önümüzde birçok engel vardı. Şimdi ise bunlar yok (Akt. White, 2012: 203).

Öcalan, adeta kendi pratiğinde yeni bir insan kişiliğini yaratmayı amaçladı. Bunu yaparken Mao'dan, Guevara'dan etkilendiği ve esinlendiği sürekli vurgular yaptığı görülmektedir. Hatta bunları aşan bir şekilde mesihvari bir şekilde kendisini peygamberlerle kıyaslamaktaydı.

> Bir anlamda bütün ulusların her türden direnişleri benim ilgi alanım içindedir. Zamanının Müslümanları gibi bütün kutsal direnişleri seviyorum. Hıristiyanlığı gelişmesinden ve Yahudi dininin gelişmesinden de hoşlanıyorum. Bu türden kutsal hareketlerden esinleniyorum (Akt. White, 2012: 209).

Öcalan aynı şekilde Kürtlerin kendisini takip etmesinin Kürtlerin kendisine olan mecburiyetinden kaynaklandığını ifade ederek kendisine mistik bir rol üretiyordu. Seküler bir ideolojiyle PKK'yı yaratan Abdullah Öcalan dinsel mitlerle kendisini kutsal bir konuma getiriyordu. Tarihsel şahsiyetlere atıflar yaparak kendini bu şahsiyetlerin son temsilcisi olarak tanımlıyordu. Öcalan:

> Hem çarmıhtaki hem tabuttaki adamdan beklentileri devam ediyordu. Kendi doğuşunu en büyük suçluluk nedeni sayan adamdan, özgür yaşamlarının doğuş ebeliğini bekliyorlardı. Ne PKK'den ne Kürtlerden hiçbir zaman beni takip etmelerini emir olarak buyurmadım. Başka kimseleri olmadığı için, İsa tavrının daha zor olanını 2000 yıl sonra üstlenmek durumunda kaldım. Demirci Kawa rolünü de üstlendim. Hz.

> İbrahim'in kutsallığını da çağdaşlaştırdım. Bütün Zin'lerde ve Adule'lerin, Mem ve Dervişe Abdi'si de oldum. Manilerin, Mazdek'lerin, Babek'lerin son ahındann tutalım, Hüseyin'in Kerbela yalnızlığını, Hallac-ı Mansur'un hakikat aşkını, Pir Sultan'ın dostluk rütbesini de taşıdım. Deniz'lerin, Mahir'lerin, İbrahim'lerin arkadaşıyım. Mazlum, Hayri, Kemal ve Ferhat'ların intikam savaşçısıyım. Böylesi her çağdan, her milletten binlercesinin birleşen ve bilince kavuşan son örnekleriydim. (Öcalan, 2001: 199)

Öcalan'ın buradan yola çıkarak kendi pratiğinde geliştirdiği "Önderlik" sembolü araçsal olarak aynı zamanda kendisini zımnen kutsal hale getiriyordu. Böylelikle kendisine dokunulmazlık ve eleştirilmezlik sağlıyordu. Bu kutsallık kendisini zımnen kutsal hale getirmiş olmakla birlikte PKK'nın da şahıslar liderliğinden çıkıp kurumsal bir nitelik kazanmasını sağlamış oluyordu. Öcalan kendi şahsında yarattığı "Önderlik" kurumuna dair şöyle bir ifade kullanıyordu:

> Tüm desteklerime rağmen, örgüt içinde ve dışında yarım-ağalık dışında bir tarz sunmaktan öteye bir şey yapmadıklarını görünce, zorunlu olarak "Önder" gibi, "Başkan" gibi adlandırma ve istemlere saygılı oldum (Öcalan, 2001:200).

PKK yeni bir Kürt kişiliği yaratmaya çalışırken geçmişteki ulusal sembolleri çağdaş haliyle ortaya koyuyordu. Kürtlerin varoluş hikâyesini konu olan Kawa mitini Mazlum Doğan'ın kişiliğinde yeniden yaratıyordu. 1980 yılından itibaren Kürt ulusal hareketinin önemli sembollerinden biri olan Diyarbakır Cezaevi'nde işkencelere karşı bir direnç sergileyen ve 18 Mayıs 1982'de kendini ateşe vererek ölen Mazlum Doğan Kürt ulusal hareketinin "Çağdaş Kawası" halini gelmiştir. Mazlum Doğan'ın bu eylemi Kürt ulusal hareketinin direnişini sembolize eden bilinçli siyasal bir eylem olarak tanımlandı. Aralık 1982 Serxwebûn dergisinde Diyarbakır direnişini ulusal kurtuluş mücadelesi için yeni bir dönem olarak anlamlandıran makale bu vurguyu açıkça ifade ediyordu:

> Bilinçli yaşamlarına atıldıktan beri halkımızın ulusal ve toplumsal kurtuluş mücadelesinde yer alan ve bu mücadeleye her şeyleriyle önderlik düzeyinde katılan, mücadelenin gelişmesi uğruna gerekiyorsa yaşamlarını bilinçli bir şekilde veren insanların gerçekleştirdikleri bilinçli bir eylem olan cezaevi direnişi, proletaryanın önderlik ettiği halkımızın ulusal ve toplumsal kurtuluş mücadelesinin gerçek ölçütlerini yaratmış, mücadelenin ruhu, yönlendirici ve denetleyici gücü olmuş, halkımızı sürekli eyleme çekecek ve örgütleyecek olan silinmez bir etki bırakmıştır (Serxwebûn, 1982: 4).

Süreç ilerledikçe PKK kendi örgüt yapısını güçlendirmek ve toplumsal tabandaki meşruluğunu pekiştirmek için daha önce de var olan sembolleri de kullanarak daha güçlü kılarak hareketini güçlendirmeye devam ettirmiştir. 15 Ağustos 1984 tarihinde başlatılan silahlı mücadelenin 'ulusal kurtuluş savaşı' olarak kabul edilmesi çağdaş direniş mitleri oluşturmasını da beraberinde getirmiştir. Bu dönemde yapılan yayınlarda "Gerilla'nın" kutsanması, Diyarbakır Cezaevi'nde yaşamlarını yitirenleri "Şehit" olarak sembolize edilmesi önemlidir. Mart 1988 yılındaki Newroz kutlamaları bu anlamlandırma çabasını açıkça ortaya koymaktadır: "1988 yılı Newroz'u halkımızın tarihinde bir dönüm noktası olmakla birlikte aynı zamanda zafere daha sağlamlaşmış ve kararlı adımlarla yürüdüğümüz bir dönemi ifade etmektedir"(Serxwebûn, 1988: 4).

4.2 PKK'nın Stratejisi

12 Eylül darbesinin ardından Bekaa vadisine çekilen PKK, Türkiye'de yapacakları eylemler için hazırlıklar yapmaya başladı. Burada gerilla eğitimine ağırlık vermekle beraber Irak Kürdistan'ında da kamplar kurdu. PKK, 20 Ağustos 1982 tarihinde yaptığı ikinci kongrede Botan bölgesinde hâkimiyeti sağlamak ve direnişe bu bölgeden başlamak adına karar aldı. Bu bölge Hakkâri, Van ve Siirt'ten oluşuyordu. PKK'yı diğer Kürt örgütlerinden farklı kılan ve onu ayrıştıran stratejisi Irak, İran, Suriye ve Türkiye'den teşekkül eden dört Kürdistan'ın birleşiğinden bağımsız sosyalist büyük Kürdistan politikasıdır. PKK'nın tahayyül ettiği Bağımsız Kürdistan dışında, Federasyon, Özerklik vb. gibi öngörüleri ihanet olarak kabul ediliyordu. PKK'nın bir diğer farkı silahlı eylem ile halk savaşı stratejisidir. Bu anlamda PKK, kurduğu Hêzên Rizgarîya Kurdistan (HRK-Kürdistan Kurtuluş Gücü) silahlı gücünü oluşturdu. PKK, sembolik olarak Mehmet Bucak'a yaptığı suikast girişimin sonrasında ilk silahlı eylemini; Ağustos 1984 Eruh ve Şemdinli ilçelerine baskın yaparak gerçekleştirdi. Daha sonra, Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi (ERNK) olarak silahlı eylemlerini artırarak devam ettirdi. Bu eylemler yoğun köy baskınları, köy korucularına yönelik saldırılar şeklindeydi. Bu ilk eylem ile birlikte PKK örgütsel motivasyonu ayakta tutmak ve kadrosuna yeni elemanlar kazanmak için kendi eylemsel durumunu kutsallaştıran "gerilla mitini" sembolize edeceği yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

14 Ağustos 1984 saldırısı, bu refleksi kıracak ve 87'ye doğru bunun yerine yeni bir belirleyici inşa edecekti. Kırsal toplumun hafızasında eşkıya simgesi üzerinden

> birikmiş bütün hikâyeler yeni dönemde gerilla mitinin kudretini tanımlamak üzere tahkim edilecekti (Kızılkaya, 2012: 72).

PKK, kendi meşrutiyet alanını sağlamak için yalnızca ağalara veya devlete karşı çatışmıyordu. Bölgede faaliyet gösteren diğer Kürt örgütlerine karşı mücadele ediyordu. PKK, bu süreçte istediği hedefe ulaşarak bölgenin tek güçlü örgütü haline gelmiş oldu. PKK, bir taraftan bu eylemlerine devam ederken diğer taraftan ideolojik örgütlenmesine devam ederek sınır bölgelerine yakın dağlık bölgelerde sığınaklar, askeri kamplar inşa ediyordu. Bu dönemde PKK'de yönetici olup sonradan ayrılan yöneticilere göre, 1984 Ağustos silahlı eylemleri PKK'ya katılmayı yoğunlaştırmıştır:

> O ana kadar bize uzaktan bakan diğer Kürt grupların militanları olsun, Kürt milliyetçiliğine eskiden bulaşıp sonradan köşesine çekilmiş olanlar olsun, harekete katılmak amacıyla haberler yollamaya başladılar. Biz o zaman bölgedeki potansiyelin farkına vardık. Demek ki, bir kurşun sıkılması, bir güvenlik kuvvetinin öldürülmesinin büyük anlamı varmış (…) Apo'nun silahlı mücadele için bu kadar ısrar etmekte haklı olduğu ortaya çıktı (Birand, 1992: 127).

PKK'nın silahlı eyleme geçmesinin ardından bölgede yeni bir mit oluşmaya başladı. Bu yeni mit "gerilla" idi. PKK bundan sonraki süreçte "gerilla" mitini kendi varlığını toplumsal hafızaya kazıtmak üzere kullanacaktı. Bundan sonraki süreçte Kürt ulusal hareketi adeta gerilla sembolü üzerinden inşa edilmeye başlandığı görülmektedir. Gerilla mitinin sembolize edilmesi ve bu sembolün toplumda kabul edilmesiyle birlikte PKK'ya katılımlar sürekli artmıştır. Gerilla mitinin toplumsal hafızada yer edinmesini kolaylaştıran ve meşrulaştıran etkenler yeterince mevcuttu. Toplumun yaşadıkları karşısındaki çaresizliği, ezilmişliği ve bütün bunların yarattığı utanç gibi etkenler yeni bir Kürt kimliği inşası için bir fırsata dönüşmüştür. 'Gerilla' bu kimlik için en uygun araç haline gelmiştir. Yıllardır ezilen genç erkek ve kızlar, artık toplumsal bir kabulün sembolü olan "gerilla" ile önemli bir statü elde etmiştiler.

> Kırsal toplumun hafızasında eşkıya simgesi üzerinden birikmiş bütün hikâyeler yeni dönemde "gerilla" mitinin kudretini tanımlamak üzere hâkim edilecekti (Kızılkaya, 2012: 72)

PKK'nın kendi varlığını gerilla ile sembolize etmesine paralel olarak yeni bir mit daha ortaya çıktı. Bu yeni mit gerillanın yaşamını sürdüğü ve onunla bütünleştiği dağlardı. Dağ'ın Kürtler için sembol olmasının tarihsel bir derinliği vardır. "Dağ" Kürtler için bir sığınmayı ifade ettiği gibi aynı zamanda bir gücü de temsil ediyor. Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi'nin Genel Sekreteri Mesut Tek: "Kürt siyasi geleceğinde kim dağda ise, halk onun

altında toplanır. Dağı tutan, dağa çıkan, siyasi hareketi denetler" (Akt. Çandar: 2011: 47). Bununla birlikte Kürtler arasında yaygın olarak benimsenen "Kürtlerin dağdan başka dostu yok" ifadesi, Kürtler için dağ sembolünün öneminin açıkça ortaya koymaktadır. PKK'nın önemli isimlerinden Murat Karayılan bir mülakatında "dağ" ve "gerilla" ile gücünü sembolize ederken, bu iki sembolün Kürt ulusal hareketi için önemini şöyle ifade etmektedir:

> İstedikleri kadar çağdaş teknolojik araç ve silahları kullansınlar, Kürdistan halkına dayanan ve sırtını Kürdistan'ın muazzam coğrafyasına dayayan gerilla yenilmezdir. Gerillanın stratejik müttefiki Kürdistan coğrafyası ve dağlardır (Akt. Çandar: 2011: 47).

4.3 PKK'nın Avrupa'da Örgütlenmesi

12 Eylül darbesinin sonrasın yaşanan baskı dönemi ve Diyarbakır Cezaevi'nde gösterilen direncin ardından artan baskılardan kurtulmak için Kürt aydınları Avrupa'ya kaçtılar. Almanya başta olmak üzere İskandinav ülkelerine yerleşen Kürtler bu ülkelerde ciddi bir politik ögütlenme yapılanmasına gittiler. 12 Eylül darbesiyle birlikte Kürt ulusal hareketi Türkiye'nin dışında ayakta kalmayı başarmakla birlikte yeniden direnişe geçmiştir. Birand Apo ve PKK adlı çalışmasında bu durumu kısaca şu şekilde ifade etmektedir:

> Avrupa'da en kötü işleri gören, itilip kakılan ve onuruyla oynanan gencecik kişilere bir ideal veren PKK'cılar, 1982'den itibaren birer ikişer Lübnan'a gerilla yollamaya başladılar. (…) Lübnan'a gerilla yollamanın yanı sıra diğer önemli gelişme para yardımını örgütlemeleriydi. (…) 12 Eylül hareketi Türkiye'de PKK'yı paramparça etti ancak dışarıdaki örgütlenmelerini ve yeniden dirilişlerine aksi yönde etki yapmış oldu (Birand, 1992: 120).

Avrupa'dan yükselen Kürt ulusal hareketinin yeni temsilcisi olan PKK daha disiplinli bir şekilde örgütlendi. Burada örgütlenen Kürtler, Lübnan'da yeniden hayat bulmaya çalışan Abdullah Öcalan'a, gerillanın yanı sıra ciddi ekonomik kaynak sağladılar. Bu ekonomik kaynakları Avrupa'da yaşayan Kürtlerden bağışlar yoluyla veya çeşitli konserler düzenleyerek elde ediyordu. PKK, bu vesileyle Avrupa'da ideolojik ve kültürel çalışmalarda ciddi bir ivme kazandı. Avrupa'da kitlesel festivaller ve mitingler düzenlemeye başladırlar. Bu etkinliklere Avrupa'nın her tarafından ciddi katılımlar oluyordu. Bu aynı zamanda ekonomik desteğin elde edilmesinde araçsal olarak kullanılıyordu. PKK, Avrupa'da örgütün propagandasını yapmak amacıyla internet siteleri kurmakla birlikte MED-TV gibi televizyon yayını,

Serxwebun ve Berxwedan gibi yazılı yayınlar örgütün Avrupa'da nasıl yeniden hayat bulduğunu açıkça ifade etmektedir.

PKK Avrupa'daki ideolojik faaliyetlerini ve kültürel çalışmalarını kurduğu çeşitliği alt örgütler yoluyla yapmıştır. Bu örgütlerden, Yurtsever Kürdistan İşçiler Birliği (YKWK- Yekîtîya Karkerên Welatparezên Kurdistan), Kürdistan Yurtsever Kadınlar Birliği (YJWK- Yekîtîya Jinên Welatparezên Kurdistan), Kürdistan Devrimci Gençlik Birliği (YCK- Yekîtîya Xortên Şoreşgerên Welatparezên Kurdistan) bazılardır. Ayrıca Müslüman, Alevi ve Yezidilerden oluşan, Kürdistan İslami Hareket (HİK-Herekata Îslamîya Kurdistane), Kürdistan Aleviler Birliği (KAB) ve Kürdistan Yezidiler Birliği (YEK- Yekîtîya Ezîdîyan Kurdistan) gibi bazı dinsel bazı örgütler de kurmuştur (Güneş, 2013). PKK, kurduğu bu alt örgütler aracılığıyla bu özel grupların taleplerini, Kürt ulusal hareketinin taleplerine eşdeğer görerek, dinsel, aşiretsel parçalanmayı aşmayı hedeflemiş ve bu şekilde başarılı bir kitlesel bir hareket haline gelmiştir.

PKK Avrupa'da yeniden ve güçlenerek örgütlülük yapısını sürdürürken Türkiye'de devlet kültürel baskı politikasıyla birlikte gerekli olanın fiziki baskıya olan inancından dolayı bölgeye ciddi anlamda askeri yığınak yapmaya başladı. Çünkü devletin tarihsel kodları Kürtlerin ancak bu şekilde Ankara'nın gücünü kabul edebileceğine inanıyordu. Bu gerilimler sonucunda PKK, 25 Ekim 1986 tarihindeki 3. kongresinde silahlı eylemlerin artırılmasına dair önemli bir hamle yaparak Kürdistan Kurtuluş Gücü'nü (HRK) lağvedilerek yerine Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusunu (ARGK) kurdu. Abdullah Öcalan 3. kongrede yaptığı konuşmada:

> Silahlı mücadele ile iç içe olan, hem onu etkileyen ve hem de ondan etkilenen, kitlelere askeri değil siyasi yönelimi ve kitlelerin siyasal örgütlenmesini ifade eden cephe meselesi, parti pratiğimizin diğer esas yanıdır (Akt. Güneş, 2012).

Kongreden sonra bölgede şiddetin artması sonucunda 1987 yılında, OHAL ilan edilen 8 il'e OHAL Genel Valisi atandı. OHAL Valisi geniş yetkiler ile donatılarak gerekli gördüğü köylerin boşaltılması dâhil her kararı verme yetkisi verildi. Diyarbakır Cezaevi yeni politikaların uygulama merkezi haline gelmişti. Şiddetin artması ile devletin politikaları da gittikçe sertleşiyordu. 1985'te 285 sayılı Kararname ile OHAL Valisi'nin yalnızca kendi kararı ile köy boşaltma değil, bölge halkının sürgüne gönderme yetkisi verildi (Mcdowall, 2004). Ve özellikle sınır bölgesindeki köyler hızlı bir şekilde boşaltılmaya başlandı. Devlet bütün bunları yaparken hesaba katmadığı pek çok şey vardı. Bunlardan birincisi bölge halkı ağalık düzeni ile zaten yoksul bırakılmıştı. Yani bu anlamda bölge halkının kaybedeceği çok şeyi yoktu. Bir diğer konu ise bu politikalar sonucunda baskıyla karşı karşıya kalan halkın PKK'ya olan desteğinin artırmasıydı. Özellikle Diyarbakır Cezaevi bu konuda çok etkiliydi.

İnsanlık dışı işkencelere maruz kalan tutukluların çoğu, çıktıktan sonra ya fiili olarak veya sempatizan olarak PKK'ya destek vermeye başladı.

Bir diğer husus ise köyleri boşaltılan köylülerin şehirlere göç ile Kürt ayrımcılığı ile yüzleşmesi oldu. Kürtler büyük şehirlere göç ettikten Türk milliyetçiliğiyle tanıştılar. Ve bu tanışma beraberinde Kürt milliyetçiliğini körükledi. PKK artık yalnızca bölgede taban değil büyük şehirlerde oluşan Kürt gettolarında rahatlıkla taban bulabiliyordu. PKK'nın yapamayacağı propagandayı devlet kendi eliyle yapmış oldu. Yani süreç PKK lehine işlemeye devam ediyordu. Bu süreçten yararlanan PKK bölgede yeni üstler kurdu. PKK'nın yeni fırsatlar yakalaması, kendi örgütsel yapısı içerisinde ve tabanında ciddi psikolojik destek sağladı. PKK'nın güçlenmesi ile birlikte çatışmalar da gün geçtikçe hızlanmaya başladığı kaos ve güvensizlik ile şekillenen bir dönem yaşanıyordu.

4.4 Halk Ayaklanması (Serhıldan) Denemeleri ve Çağdaş Direniş Mitleri

1990'lı yıllar PKK'nın Türkiye'den Avrupa'ya uzanan geniş örgütsel ağını kurduğu bir dönemdir. Bu dönemde Kürtler kimlik taleplerini açık bir şekilde ifade etmiş ve böylece bu talepler toplumsal düzlemde popüler hale gelmiştir. . PKK bu dönemde güçlü bir psikolojik destek sağlamak adına özellikle Botan (Şırnak, Siirt, Mardin'in Doğusu ve Batman Bölgesi) bölgesinde serhıldanlar (halk ayaklanmaları) denemesi yaparak toplumsal desteğini artırmak ve kendi üyelerinin psikolojik durumlarını güçlendirmek istiyordu. 15 Mart 1990'da ilk serhildan örneği, silahlı bir çatışmada öldürülen Kamuran Dündar'ın Nusaybin'deki cenazesinden sonra oldu. Cenazenin ardından halktan "Ulusal Kahramanlık Haftası" boyunca gösterilerine devam etmeleri istendi. PKK'nın yayın organı Serxwebun gazetesinin 1990 Mart sayısında (1990: 2) bu durum şöyle ifade edilmiştir:

> Kurtuluş savaşımız, karların yerden kalkmaya başlamasıyla birlikte Kürdistan her tarafından ses vermeye başladı. (…) Kürdistan'da halk ayaklanmanın yörüngesine girmiş durumdadır.

Burada, yaşanan sürecin bir halk ayaklanmasına dönüşeceği ve buna yönelik bir arzunun açıkça dile getirildiği görülmektedir.1987'den itibaren kutlanan kahramanlık haftası Bu yıl daha da bir önem kazanmıştır. Çünkü örgütün iki önemli lideri Mazlum Doğan ve Mahsun Korkmaz'ın ölümleri bu süreci daha da anlamlı hale getirmiştir. PKK'nın serhıldan örneklerinden bir diğer önemli olanı 5 Temmuz 1991'de Diyarbakır'da infaz edilen HEP'in Diyarbakır Şube Başkanı Vedat Aydın'ın cenazesinden sonra gerçekleştirildi ve bu olayda da

aynı şekilde geniş halk gösterileri yapıldı. Bu gösteriler esnasında karşı polisin sert tutumu ve göstericilerin üzerine ateş açması sonucunda bazı siviller hayatını kaybetti.

Benzer bir süreçte 1992 Newroz'unda da yaşanmıştır. Bu tarihte dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Kürt sorununun çözümünde aktif bir rol alması umut verici bir gelişme olarak görülmekteydi. Özal, federasyon dâhil sorunun her yönü ile tartışılmasını istiyordu. Ancak, 1992 yılındaki Newroz bayramında yaşanan gerginlik neticesinde sonu ölümcül çatışmalara varan olayların yaşanması, yeşeren barış umutlarının yitirilmesine veya ötelenmesine yol açmıştır (Mcdowall, 2004).

Yaklaşık bir yıl sonra, 17 Mart 1993'te Abdullah Öcalan, 21 Mart Newroz Bayramı'nda başlayıp 15 Nisan'a kadar sürecek bir ateşkes ilan etti. Ayrıca Öcalan, şartların olgunlaşması halinde ateşkesin uzatılabilme olasılığının olduğunun sinyalini verdi. Ancak devletin güvenlik kanadı Öcalan'ın bu hamlesinin zaman kazanmaktan başka bir şey olmadığına inanıyordu. Onlara göre PKK yenilmişti, ancak zaman kazanmak ve bu süreçten bir kazanım elde ederek çıkmak istiyordu. Nihayetinde Abdullah Öcalan, 16 Nisan'da bitiş süresi belirtmeksizin ateşkes ilanını uzattığını belirtti. Ancak Özal'ın beklenilmeyen ani ölümü çözüme dair bütün öngörü ve beklentileri boşa çıkarttı. Barışa dair umudun sembolü olan Turgut Özal'ın 17 Nisan 1993 tarihindeki ani ölümü, her şeyin sil baştan ele alınmasına yol açtı. Cumhurbaşkanı seçilen Süleyman Demirel'in sorunu askere havale etmesi ve Başbakan Tansu Çiller'in de aynı gerekçelerle olaya güvenlikçi yaklaşımı çatışmaların gittikçe büyümesine ve sorunun derinleşmesine yol açtı. Devlet erkânı da artık benzer fikirdeydi. PKK güvenlikçi yöntemlerle kısa bir süre sonra yok edilecekti. Bütün bu olumsuzluklara rağmen PKK'nın ateşkes ilan süreci devam ederken, 25 Mayıs 1993 tarihinde PKK'lı yerel gruplar kendi inisiyatif kararları doğrultusunda Bingöl'de askeri bir konvoyu durdurarak 33 askeri öldürülmesi, sürecin tamamen tıkanmasına neden oldu. Abdullah Öcalan, böyle bir olaydan sonra ateşkesin anlamsızlığına işaret ederek, ateşkesin bittiğini ilan etti. 1990'lı yıllar boyunca dönemsel olarak şiddetin ölçüsünde değişkenlik olmakla birlikte çatışma süreci devam etmiştir. Ayrıca bu süreçte 1995 yılında Doğu Ergil'in CHP adına hazırladığı araştırma raporunda ilk kez tartışmaya açtığı Kürtlerin bağımsızlık talepleri gibi konular açık bir şekilde kamuoyunda tartışılmıştır.

Ayrıca 1990'lı yıllar PKK'nın çağdaş direniş mitini yarattığı bir dönemdir. Geçmişteki Demirci Kawa, Gerilla ile Kürt milletinin kurtuluş ve özgürlüğünü sembolize eden Newroz kutlamalarının yeniden canlandırılması ve kutlanması bunun en belirgin örneğidir. Newroz ile birlikte Kürt halkının tarihsel uygarlığına vurgu yapılması, Ahmedi Xani'nin Mem û Zin adlı eseri başta olmak üzere birçok edebi eserin sembolize edilerek Kürtlerin tarihsel zenginliğine

ve geçmişteki kahramanlıklarına güçlü vurgular yapılarak mitler üretilmiştir. Medlerin zaferinin sembolü olan Newroz miti çağdaş direniş mitine dönüştürülerek yeniden yaratıldı ve Kürt ulusal hareketi yeni yaratılan bu semboller üzerinden inşa edilmiştir.

> Bilinçli ve başarılı kuruluş, Kawa adıyla yardıma çağrılan mistik hikâye ile kıyas üzerinden inşa edilir. Kawa sembolü üzerinden kendi geleceğine kör bir kavmin teslimiyeti, korkak köleliği karşısına tarih-kurucu bir kahramanın iradiliği çıkarılır. (...) Hikayenin spontane tekrarında keskin bir atlamayla modern bir kuruluş hikayesi olarak PKK'nın kuruluşuna gelinir ve iki süreç benzeştirilir (Kızılkaya, 2012: 36).

Newroz mitinin 1990'larda yeniden yaratılması Kürt ulusal hareketinin kendisini geniş halk kitleleri tarafından destek bulmasını sağlayan en önemli siyasal araçlarından biri haline geldi. 1990'lı yıllar boyunca 21 Mart'larda yapılan Newroz kutlaması ve protestolar Kürt ulusal hareketini ifade eden bir sembole dönüştü. Bu şekilde Kürtlerin kollektif tutkuları yeniden inşa edilerek Kürt milliyetçiliğinin halk arasında yaygınlaştırılması hedeflendiği görülmektedir. Bu anlamda ciddi bir mesafe kat edildiği görülmektedir. Bu sembollerin Kürt halkı üzerindeki etkisi halen artarak devam etmektedir. Aynı şekilde Diyarbakır Cezaevi'ndeki direnişin sembolize edilmesi de yaratılan çağdaş mitlerden bir tanesidir.

> Adına onur dediğimiz sıfata ulaşmak, insan olmak, ayakta kalmak, tarihin bu dönemine şerefli bir söz ya da birkaç cümle bile bırakılmak isteniyorsa direnmek gerekiyordu. Onlar tarihin bu döneminde bir ulus için, insanlığın bir kesimi için söylenmesi gereken en temel birkaç sözü söylediler. Fakat bunlar öyle sözler ki söylenmemesi halinde bir parti hiç olup gider, bir ulus hiç olup gider. Artık diğer değerlerden bahsetmenin bir anlamı kalmaz (Akt. Güneş, 2013: 217).

Bütün bunlarla birlikte ölen örgüt üzerinden kahramanlık hikâyeleri üretilmesi, yeni doğan çocuklara Kürtçe isimler verilmesi gibi örnekler Kürt ulusal hareketini 1990'lı yıllarda toplumsal meşrutiyet ile birlikte örgütsel hareket konusunda önemli kazanımlar sağlamıştır. Yukarıda ifade edilen söz konusu mitler Kürt ulusal hareketinin yeniden yaratılması için kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda Kürtlerin kolektif kimliğin oluşturulması için yaratılan mitler, etnik bağların hissiyatını güçlendirmek için tarihte var olan Kürt devletlerinin vurgusu (Medler ve Şeddadiler gibi), Newroz ile Dehak ve Kawa efsaneleriyle birlikte etnik toplumlar için önem arz eden dil ve din vurgusu başarılı bir şekilde vurgulanmıştır.

Bütün bunlar ile birlikte Kürt ulusal hareketinde öne çıkan semboller incelendiğinde, Anthony D. Smith'in ifade ettiği etnik toplum boyutlarını Kürtler üzerinden yorumlarken, bu yorumlamayı Kürtlerin tarihsel hafızasında bulmak çok da zor değildir. Kendi ulusal birliğini kurmak için mücadele veren bütün hareketlerde olduğu gibi Kürt hareketi de Kürtlerin

kolektif birlikteliklerini sağlamak ve güçlendirmek adına semboller üzerinden değerler yaratmaya çalışmıştır. Tıpkı diğer hareketler gibi Kürt hareketi de değer yargıları üzerinden semboller üretmenin Kürt etnisitesinin hayatta kalabilmesi ve ulusal kimliğini oluşturması için bir güvence olarak görmüştür. Dolayısıyla uluslar üyelerinin etnik bağlarını güçlendirmek için mitler ve semboller üretirler. Ayrıca Uluslar kendi yaratıkları mit ve semboller aracılığıyla ulusal kolektif birliklerini sağlamaya çalışırken aynı zamanda komşularından farklı olduklarını da ilan etmektedirler. Bunu yaparken Smith'in tarif ettiği şekilde mitler ve semboller ile birlikte geçmişte atalarının sahip oldukları devletlerin tarihsel varlıklarına vurgu yapmaktadırlar.

Bu süreçte Kürt ulusal hareketi için "Kürdistan" ve "Newroz" sembolü en önemli sembollerdir. Kürtler, kendi vatanları olarak sembolize ettikleri Kürdistan ve özgülüklerine dair kurtuluşu sembolize eden Newroz mitini yeniden ve güçlü bir şekilde yaratmışlardır. Öne çıkan bu semboller Kürtlerin yaşadıkları parçalanmış coğrafyada (İran, Irak, Türkiye ve Suriye) dört parçada benzer karşılıklar bulmaktadır. Kürtler söz konusu her iki sembolü kolektif birliklerini sağlanmasında güçlü bir araç olarak kullanmaktadırlar (Aziz, 2013). Kürt ulusal hareketi, Kürtlerin yaşadıkları coğrafyalarda (İran, Irak, Türkiye ve Suriye) yapısal olarak farklı siyasi özellikler barındırmalarına rağmen, Kürdistan kavramı aidiyetlerinin farkındalığına sahip Kürtler için ortak bir duyguda birleştiren kutsal bir anlam ifade etmektedir. Bir diğer ortak sembol olan Newroz'da Kürtler için ortak bir duyguyu ifade etmektedir. Newroz, Demirci Kawa'nın zalim Dehak'ın zülmünden kurtulması hikâyesi etrafında şekillen mitsel hikâye bir halkın var olma mücadelesi efsaneleştirilmiştir. Newroz özellikle 1980'li yıllarda itibaren Türkiye'de Kürt ulusal hareketi'nin etrafında bütünleştiği bir mit haline gelmiştir. Newrozun nasıl ve neden mitleştirilmesini gerektiğini Abdullah Öcalan şöyle ifade ediyordu:

> Asurlular, ilk atalarımız olan Medlerin bir halk olarak doğmalarını ve yurt sahibi olmalarını önlemek ve Medleri yok etmek isteyen, dönemin en an yakıcı köleci emperyalistleriydi. Medler, böyle azgın ve tüm Ortadoğu halklarının korkulu rüyası haline gelen bir düşmana karşı kendilerine "aryen" (ateş asıllı) halk ilan ederek direnmeye karar verdiler. Eğer teslimiyeti kabul etselerdi, oldukları yerde sıkışıp kalacaklar ve muhtemelen bir halk haline gelemeyeceklerdi. Kawa'nın çekici altında dövülen demir gibi, Medler de, Asur'a karşı 300 yıl süren halk olarak var olma ve yurt tutma savaşı içindekiler ve Asurları yıkarak Kürt halkının oluşmasının remellerini atmayı başardılar. Kendileriyle birlikte tüm Ortadoğu haklarını kurtaran Medler, bu

kurtuluş günlerini "Newroz" adıyla her yıl ateşler yakarak kutladılar (Akt. Güneş, 2013: 179).

Aynı zamanda baharın gelişini ifade eden Newroz'un Kürtler arasında her yıl 21 Mart'ta artarak güçlü bir şekilde kutlanması Kürt ulusal hareketi'nin kendini ifade etmesi ve propagandasını yapması için önemli bir araç olmuştur. Newroz'un bu araçsallığı her geçen gün güçlenerek devam etmektedir.

> Demirci Kawa ve Medlerin mücadelesini mücadelesiyle PKK ve çağdaş Kürt mücadelesinin arasında bir paralellik kurulmaktaydı. (…) 1980'lı yılların başında Diyarbakır Cezaevi'nde ve genel olarak devlet karşısındaki direnişi etrafında odaklanmış bir çağdaş direniş miti oluşturmak için Newrozu yeniden etkinleştirdi. Çağdaş Newroz miti birçok şarkıda yansıtılarak çok daha geniş kitlelere ulaştırılmıştı (Güneş, 2013:180)

Yaratılan bu semboller vasıtasıyla, Kürt ulusal hareketi Kürtlerin kadim ve onurlu bir geçmişe sahip olduğu vurgusunu da yapmakta ve bu yolla Kürtlerin ulusal harekete olan inançlarını artırmak ve daha güçlü katılımını sağlamayı hedeflemiştir.

5. PKK'NIN İDEOLOJIK DEĞIŞIMI VE YASAL KÜRT PARTILERIN KURULMASI

> 'Ayrılıkçı' bir silahlı örgüt olarak 'Büyük, Bağımsız Kürdistan' hedefiyle yola çıkan PKK, 1990'lı yıllardan başlayarak 'ayrılıkçılık' hedefini terk etmiş ve 'federasyon' hedefinden 'Özerk Kürdistan' talebine uzanan, zaman içinde belirgin farklılıklar gösteren bir siyasi çizgiye yönelmiştir (Çandar, 2011: 31).

PKK, Kürt ulusal hareketi ile birlikte benzer hareketler içinde uzun süreli varlığını devam ettirebilmiş bir örgüttür. Bu kadar uzun süreli üstelik Ortadoğu ve dağ gibi yaşam koşullarının zor olduğu koşulları göz önüne alınınca bu uzun süre daha da önem arz etmektedir. PKK'nin dağda bu zor koşullarda kendi varlığını korumasının temelinde gerektiğinde değişimi gerçekleştirebilmesinden kaynaklanmaktadır. Sovyetler Birliği'ndeki tarihi değişimlerle birlikte Doğu Avrupa'daki sosyalist rejimlerin yıkılması, PKK'nın sosyalist Kürdistan söylemindeki değişimi kaçınılmaz hale getirmiştir.

> Bilimsel sosyalizmde bunalım Sovyetler Birliği'ndeki iç çözülüşle kendini açığa vurması ve 1998 Büyük Galdio Komplosu PKK'yı köklü dönüşe zorladı (Öcalan, 2012: 384).

PKK, Ocak 1995'te yaptığı 5.kongresinde temel politikasındaki değişim karar ve sembolleriyle birlikte köklü bir değişim gerçekleştirdi. Parti bayrağının sembolleri olan orak-çekici kaldırarak değişimdeki kararlığını sembolleriyle birlikte ortaya koydu. Murat Karayılan bu değişimi:

> 1970'lerde sol camianın içindeydik. Reel sosyalizmin etkisiyle ulusların kendi kaderini tayin hakkı, ayrılma hakkı olarak anladık. Bu anlayış, 1993'e dek sürdü. Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde görüşlerimizde farklılaşma başladı. Sovyetler Birliği'ni zaten revizyonist olarak görüyorduk. O nedenle, çöküşü bizim için sarsıcı olmadı. Özgücümüze dayanma dersi çıkarttık. (…) On sekiz yıldır, silah bir araç olsa da, silahsız çözmek istiyoruz sorunu. 1995'teki Değişim Kongresi idi, ayrılma hedefinden federasyona kaydık. 1995 süreciyle birlikte paradigmanın kökten değişimi başladı (Akt. Çandar, 2011: 31).

Dolayısıyla PKK'nın 1978'de başlattığı ayrılıkçı hareket, 1995'te ayrılıkçılıktan federasyona doğru değişime uğrarken 2001'den sonra özerklik yönünden bir değişim sergilemiştir. Bu konuda da Murat Karayılan:

> Amacımızı Demokratik Türkiye-Özerk Kürdistan sloganıyla ilan ediyoruz. Biz, bir dava için yola çıktık. Demokratik özerklik olsun, gerisi gelir. Demokratik özerklik, Türk ordusunun Kürdistan'da üslenmesine karşı da değildir (Akt. Çandar, 2011: 32).

Yukarıda ki ifadelerde açıkça görüldüğü gibi PKK'nın ideolojik olarak pragmatik davranarak koşullara göre kendini yenilediğini veya sürekli değişim içinde olduğu görülmektedir. PKK'nın bu örgütsel değişiminin varmak istediği nokta olan Türkiye'de Kürt sorunun çözülmesi ve buna bağlı olarak Kürt ulusal hareketinin legal olarak siyaset arenasında olmasına dair hedef, Kürt ulusal hareketinin siyasal alanda partileşmesinin hızlandırılmasıyla kendisini göstermektedir. Halkın Emek Partisi (HEP) ile başlayan Kürtlerin legal siyasi örgütlenmesi halen Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) ile devam etmektedir.

5.1 PKK'nın Göç ile Toplumsal Tabanda Karşılık Bulanması

Köylerin ani bir şekilde boşaltılması ile şehirlere kontrolsüz bir göç başlamıştır. Bölge şehirleri ile birlikte Türkiye'nin batısındaki şehirlere yoğunlaşan Kürt nüfusu beraberinde bu şehirlere birçok sorunu da getirmiştir. Göç daha önce yoğun olarak dağlarda hissedilen Kürt sorunu şehirlere taşımıştır. Belki de PKK bunu yapmak istemiş, yıllarca kendi propagandasıyla gerçekleştiremeyeceğini, göç ile öteki ile karşılaşacak olan Kürt halkının

kendisi yapacaktır. Sonuç tam olarak bu şekilde gerçekleşmiştir. Kürtler göç ettikleri şehirlerde Kürt sorunu ile yüzleştiler. Farklı olduklarını yeniden keşfettiler. En önemlisi Kürt olduklarını Türklerden öğrendiler. Kürt ve en önemlisi öteki olduklarının farkına varan Kürtler, Kürt ulusal hareketi'nin içinde yer almaya başladılar. Şehirlerde örgütlendiler. Bu örgütlenme kısa bir süre sonra sonuçlara yansımıştır. Yapılan seçimlerde PKK ile tabanı aynı olan DEP'in ve daha sonra HADEP'in oyunu artırması bunun en açık örneğini oluşturmaktadır. HADEP'in 1995 seçimlerin Diyarbakır da oyların % 50'sini alması da bunun somut göstergesidir (Mcdowall, 2004). PKK dağda sürdürdüğü silahlı mücadelesini, göç ile birlikte şehirleşen Kürtler aracılığıyla örgütlenerek güçlendiriyordu.

1997 yılına gelindiğinde, devlet askeri yöntemlerle sert ve yoğun mücadelesini sürdürmüştür. Çözüme inandığı güvenlikçi politikalarının şiddetini artırarak devam ettirmiştir. Bunun için aralıklarla Irak Kürdistan'ına operasyonlar düzenliyordu. Bu bağlamda Irak Kürdistan'ı yetkilileriyle ittifak yapıyordu. Bu dönemde PKK ise yoğun çatışma alanından çekilmiş ve savunma pozisyonuna geçmiştir. 1996 yılında 20.000'ne ulaşan ölüm sayısı 1999 yılına gelindiğinde kadar 35.000'i geçmiştir.

5.2 Halkın Emek Partisi (HEP)

Kürt ulusal hareketinin yasal partileşme süreci ilk olarak 7 Haziran 1990 Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) listelerinde siyaset yapan Kürt milletvekillerinin ihraç edilmesinden sonra kuruldu. İhraç ve HEP'in partileşmesi süreci SHP'nin ilk olarak katıldığı 1987 yılındaki seçimde Kürt soruna yeni bir siyasal perspektif getirmek için milletvekilleri listelerine Kürt ulusal hareketi içerisinde yer alan bazı Kürt adayları koymasıyla başladı. Seçim sürecinin ardından Kasım 1989'da, Paris'te düzenlenen "Kürt Ulusal Kimliği ve İnsan Hakları" konulu bir konferansa katıldıkları gerekçesiyle, Ahmet Türk, Mahmut Alınak, Kenan Sönmez, İsmail Hakkı Önal, Mehmet Ali Eren, Adnan Ekmen ve Salih Sümer'den oluşan yedi milletvekili partiden ihraç edildi. Partiden ihraç edilen milletvekilleri, 7 Haziran 1990'da Halkın Emek Partisi'ni (HEP) kurdular. HEP tüzüğü özetle:

> HEP işçilerin, işsizlerin, köylülerin, memurların, öğretmenlerin, demokrat, sosyal demokratların, aydınların, esnafın, zanaatkârın, baskıya ve sansüre maruz kalan halk kitlelerinin ve demokrasiden yana olan herkesin partisidir (Akt. Güneş, 2013: 292).

HEP ile birlikte daha önce illegal olarak ifade edilen Kürtlerin talebi legal olarak ifade edilmeye başlanması alışan bir durum değildi. Bundan dolayı HEP'e yönelik baskılar artmaya başladı. Söz konusu baskılara dair HEP Genel Başkanı Fehmi Işıklar:

> Her şeyin bir bedeli var. Bu anormal uygulamaların bir faturası olacaktır. Emniyetin partimize yönelik bu tutumu yalnız partimizi etkilemiyor, bütün halkı etkiliyor. Yasal bir partinin yöneticilerini bu kadar rahatlıkla gözaltına alanların, halka karşı çok daha hoyrat davranacağı kuşku götürmez (Akt. Ölmez, 1995:125).

Fehmi Işıklar'ın açıklaması ve ifade ettiği kaygılar yersiz değildir. Çünkü 5 Temmuz 1991 tarihinde gece evinde alınan Diyarbakır HEP İl Başkanı Vedat Aydın öldürüldü. Vedat Aydın'ın ölümünden sonra yapılan cenaze töreninde olaylar çıktı ve bu olaylarda en az 14 kişi öldürüldü (Ölmez, 1995). Aydın'ın ölümünden sonra gösteriler Türkiye ile sınırlı kalmadı. Yurtdışında birçok Avrupa ülkesinde THY'nin büroları Kürtler tarafından işgal edildi. Abdullah Öcalan ise süreci bir halk ayaklanması (serhildan) olarak değerlendirerek şu açıklamayı yaptı:

> Olsun, güzel oldu. Tarihi bir Serhildanla cevap verdik. Bir şey daha yapsalar ona karşı tepki göstereceğiz. (HEP'i) kapatsalar herhalde daha hayırlı sonuçlar çıkabilir. Kürdistan da burjuva partilerinin dönemi kapanmıştır. Artık burada partiler politika yapamazlar (Akt. Ölmez, 1995: 135).

Anavatan Partisi'nin (ANAP) 1991 yılında yapılan Genel Başkanlık kongresinin ardından Mesut Yılmaz ANAP Genel Başkanı seçildi. Mesut Yılmaz'ın Turgut Özal'ın mirasının reddi ile başlayan süreç erken genel seçim kararının alınmasını berberinde getirmiş oldu. Alınan erken seçim kararı aynı zamanda HEP'in seçimlere katılamamasını ifade ediyordu. Çünkü erken genel seçimler, seçimlere girecek partiler için 20 Ekim 1991 günü itibariyle 6 ay öncesinde Türkiye'nin yarısında örgütlenme şartını öngörüyordu. HEP henüz bu şartı yerine getiremediğinden dolayı yapılacak olan seçimlere giremiyordu. SHP'nin bütün partiler seçime girsin teklifinin de ANAP tarafından kabul edilmemesiyle HEP seçime giremedi.

Bunun sonucunda HEP, 1991 seçimlerinde SHP ile seçim ittifakına girerek 18 milletvekiliyle Meclis'e girdi. Yapılan ittifakı destekleyenler olduğu gibi SHP'ye, PKK'yı meclise taşıdığı yönünde ciddi eleştiriler yapılıyordu. Bu eleştirileri Prof. Dr. Mümtaz Soysal söyle cevaplıyordu:

> SHP'den koptuktan sonra HEP'i kuran bu milletvekillerinin, tekrar SHP'ye alınması, Türkiye için son derece yararlı bir yaklaşımdır. Eğer bunu yapmasaydık, Kürt kökenli vatandaşlarımız, HEP de zamanında kongresini yapmadığı gerekçesiyle

seçimlere katılmayacağı için siyasal haklarından mahrum kalacaktı. Buna birde Türkiye'de azınlıklara ayrıcalık yapıldığı kampanyası eklenirse, bu toplumun, BM kararları uyarınca self determinasyon hakkı doğacaktı. Oysa TBMM'ye katılmaları, bu hakkı, ortadan kaldırıyor. Çünkü BM'nin 1970'lerde aldığı karar self determinasyon hakkını bu koşullara bağlıyor (Akt. Ölmez, 1995: 159).

Bu ittifak sonucunda SHP'nin oyları Güneydoğu'da yüzde 50'leri geçti. Seçimlerden sonra TBMM açılışında Kürt milletvekillerinden Leyla Zana'nın yeminden sonra Kürtçe olarak "Ez vê sondê li ser navê gelê kurd û tirk dixwîm" (Bu yemini Türk ve Kürt halklarının kardeşliği adına ediyorum) (Ölmez, 1995: 163) Hatip Dicle'nin "Ben ve arkadaşlarım bu metni anayasanın baskısı altında okuyoruz." (Ölmez, 1995:163) ifadeleri yeni bir kriz ortaya çıkarttı. 21 Mart 1992 Newrozunda çıkan olaylar sonucunda HEP'li milletvekilleri SHP'den istifa ettiler.

3 Temmuz 1992 tarihinde Yargıtay Başsavcısı, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozma amacını taşımak ve bu yolda faaliyette bulunmak iddiasıyla açılan kapatma davası, 14 Temmuz 1993 tarihinde Anayasa Mahkemesi 11 üyenin oybirliğiyle HEP'in kapatılmasına karar verdi. (Anayasa Mahkemesi'nin 14.07.1993 tarih ve E. 1993/1, sayılı kararı).

5.3 Özgürlük ve Eşitlik Partisi (ÖZEP)

ÖZEP, SHP'den ayrılan 16 HEP'li milletvekili yeni partinin kurulması çalışmalarında Mahmut Alınak Genel Başkanlığında 25 Haziran 1992'de kuruldu. Ancak kurulduktan kısa bir süre sonra HEP'e katıldılar. Böylelikle HEP'in ikinci dönemi başlamış oldu (Ölmez, 1995).

5.4 Özgürlük ve Demokrasi Patisi (ÖZDEP)

HEP'in kapatılma ihtimaline karşı 19 Ekim 1992'de kuruldu. Ancak bir süre sonra parti hakkında kapatma davası açıldı. ÖZDEP'li yöneticiler davanın sonuçlanmasını beklemeden 30 Nisan 1993'te fesih kararı aldılar. Ancak bu karar Anayasa Mahkemesi'ne ulaşmadan partinin kapatılmasına karar verildi. Devam eden dava Anayasa Mahkemesi tarafından 23 Kasım 1993 tarih ve 1993/2 sayılı kararla kapatıldı (Demir, 2005).

5.5 Demokrasi Partisi (DEP)

Genel Başkanlığı'nın Yaşar Kaya'nın yaptığı HEP, kapatma davası sürerken 7 Mayıs 1993'de kuruldu. Ancak kısa süre sonra Yaşar Kaya ve yedi parti yöneticisi tutuklandı. SHP'den siyasete giren ancak partiden ihraç edilen Kürt milletvekilleri bir süre sonra DEP'e katıldı. 4 Eylül 1993'te DEP milletvekili Mehmet Sincar, Batman'da öldürüldü (Ölmez,1995). Bu süreçten sonra bölgede hızla devam eden faili meçhul cinayetler sonucunda birçok parti üyesi öldürüldü. Siyasetteki bu gerilim sonucu meclise yansıdı. Meclis 2 Mart 1994 tarihinde DEP milletvekilleri Hatip Dicle, Orhan Doğan, Leyla Zana, Ahmet Türk, Sırrı Sakık ve Bağımsız Şırnak Milletvekili Mahmut Alınak'ın dokunulmazlıklarını kaldırdı. Aynı gün Meclis'ten çıkan Hatip Dicle ve Orhan Doğan gözaltına alındı. Diğer milletvekilleri, arkadaşları serbest bırakılana kadar Meclis'ten ayrılmamaya karar verdi. Ertesi gün DEP milletvekili Selim Sadak'ın da dokunulmazlığı kaldırıldı.

Meclis'te bekleyen milletvekilleri 4 Mart'ta Ankara DGM'ye giderek teslim oldu ve kararın iptal edilmesi için Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu. Mahkeme Selim Sadak'ın dokunulmazlığını kaldıran kararı iptal ederken DGM 16 Mart'ta gözaltına aldığı milletvekillerini tutukladı. 3 Ağustos'ta başlayan dava 8 Aralık'ta toplam 89,5 yıl hapis cezası verilmesiyle sonuçlandı. Anayasa Mahkemesi, Demokrasi Partisi hakkında 16 Haziran 1994'te kapatma kararı aldı (Anayasa Mahkeme'sinin 16.06.1994 tarih ve E. 1994/2, sayılı kararı).

5.6 Halkın Demokrasi Partisi (HADEP)

11 Mayıs 1994'te bu kez Murat Bozlak ve bazı eski DEP'li milletvekilleri tarafından Halkın Demokrasi Partisi kuruldu. 1999 yılındaki yerel seçimlerinde 37 belediye başkanlığı kazandı. Partinin kongresinde PKK bayrakları ve Öcalan posterleri açılması, Türk bayrağının indirilmesi nedeniyle gözaltına alınan Murat Bozlak ve bazı parti yöneticileri tutuklandı. Devam eden dava sürecinden sonra HADEP, 13 Mart 2003 tarihinde kapatıldı. Anayasa Mahkemesi:

Partinin PKK'ya yardım ve yataklık ettiği ve yasadışı eylemlerin odağı haline geldiği anlaşıldığından Anayasa'nın 68. ve 69. maddeleri ile 2820 sayılı siyasi partiler kanununun 101 ve 103. maddeleri gereğince kapatılmasına karar verilmiştir. Alınan karar gereği beyan ve eylemleriyle partinin kapatılmasına neden olan kurucuları dahil üyelerinden 46'sının da "Anayasanın 69. maddesinin 9 fıkrası gereğince gerekçeli kararın resmi gazetede yayınlanmasından başlayarak 5 yıl süre ile bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve denetçisi olamayacaklarına" (Anayasa Mahkemesi'nin 13.03.2003 tarih ve E. 2003/1, sayılı kararı) karar verildiğini açıkladı.

5.7 Demokratik Halk Partisi (DEHAP)

24 Ekim 1997'de kuruldu. 2002'de Anayasa Mahkemesi'nde, "örgütlenmesini tamamlamadan seçimlere girdiği" iddiasıyla hakkında kapatma davası açıldı. DEHAP, 19 Kasım 2005'de kendini feshetti.

5.8 Demokratik Toplum Partisi (DTP)

Türkiye'de ilk defa "eşbaşkanlık sistemi"ni uygulayan siyasi parti olan DTP, 9 Kasım 2005 tarihinde kuruldu. Aysel Tuğluk ve Ahmet Türk partinin eşbaşkanları oldular. Ancak bir süre sonra Yüksek Seçim Kurulu'nun aldığı karar doğrultusunda, eşbaşkanlık sistemine son verildi ve partinin genel başkanlığa Ahmet Türk seçildi. Demokratik Toplum Partisi ilk seçim deneyimini 2007 Genel Seçimleri'nde yaşadı. DTP seçimlere bağımsız adaylarla girdi ve 22 milletvekili çıkardı. Milletvekili seçilen Sosyal Demokrat Parti'nin (SDP) Onursal Başkanı Akın Birdal DTP'ye katılırken, seçimlere bağımsız aday olarak giren Ufuk Uras ise tekrar ÖDP'ye geçti.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü aleyhine eylemlerin odağı haline gelmesi gerekçesiyle 16 Kasım 2007'de DTP hakkında kapatma davası açtı. Dava sonucunda Anayasa Mahkemesi, 11.12.2009 tarihinde Demokratik Toplum Partisi'nin (DTP) kapatılmasına dair gerekçesinde:

Bir siyasi partinin, siyasi faaliyet görüntüsü altında ülkenin tamamının asayiş ve güvenliğini olumsuz yönde etkileyen, tüm bireylerin temel hak ve hürriyetlerinden yararlanmalarını engelleyen veya ortadan kaldıran terör eylemlerini destekleyen,

zemin hazırlayan ve meşrulaştırmaya çalışan söylem ve eylemlerde bulunması hiçbir demokratik sistemde koruma göremez (Anaysa Mahkemesi'nin 11.12.2009 tarih ve E. 2007/1, sayılı kararı) denildi**.**

Anayasa Mahkemesi, demokratik sistemlerde siyasi partilerin kapatılmaması gerektiğine ilişkin yapılan eleştirilere Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Batasuna örneğinden yola çıkarak bu eleştirilere cevap vererek kararını gerekçelendirmiştir:

Nitekim teröre destek verdikleri ve terörü kınamayı reddettikleri gerekçesine dayalı olarak İspanyol yargı organlarınca kapatılmalarına karar verilen Herri Batasuna ve Batasuna Partilerinin yaptığı başvuruyu değerlendiren AİHM Beşinci Dairesi, 30 Haziran2009 tarihli Herri Batasuna ve Batasuna / İspanya kararında özetle şu gerekçelerle Sözleşme'nin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır: "AİHM, otuz yıldan daha uzun süreden beri var olan terör ortamında ve diğer siyasal partilerin tamamı tarafından kınanmakta iken şiddeti kınamayı reddetmeyi terörizme üstü kapalı bir destek davranışı olarak görmüştür. Mahkeme, başvuran partilere izafe edilebilecek ve terörle uzlaşma sonucuna varacak birçok ciddi ve tekrarlanan eylem ve davranışın varlığını belirlemiştir. Mahkeme, her halükarda, partinin kapatılmasının terörün kınanmaması olgusuna da dayanmış olmasını sözleşme'ye aykırı görmemektedir Zira siyasetçilerin sadece eylemleri ve söylemleri değil, aynı zamanda belli durumlarda pozisyon alma olarak değerlendirilebilecek ve tamamen açık destek eylemi sayılabilecek eylemsizlikleri veya sessizlikleri de dikkate alınmalıdır (Anayasa Mahkemesi'nin 11.12.2009 tarih ve E**.**2007/1, sayılı kararı).

AİHM, başvuran siyasi partilere atfedilen eylem ve söylemlerin, bir bütün olarak "demokratik toplum" kavramı ile çelişkili olduğunu değerlendirmiştir. Bu nedenle, İspanyol Yüksek Mahkemesi tarafından başvuranlara uygulanan ve İspanyol Anayasa Mahkemesi tarafından da onaylanan yaptırımın Devletlerin sahip olduğu takdir yetkisi çerçevesinde makul biçimde "sosyal olarak zorunlu bir ihtiyaca cevap verdiği" sonucuna ulaşmıştır (Anayasa Mahkemesi'nin 11.12.2009 tarih ve E**.**2007/1, sayılı kararı).

5.9 Barış ve Demokrasi Partisi (BDP)

Demokratik Toplum Partisi'nin (DTP) kapatılmasına ilişkin Anayasa Mahkemesi'nin kararının Meclis'e ulaşmasının ardından DTP'li 19 milletvekili ve İstanbul bağımsız milletvekili Mehmet Ufuk Uras 25 Aralık 2009′da Barış ve Demokrasi Partisi'ne (BDP) geçerek mecliste grup kurdular. BDP kuruluş amacını şu şekilde açıklamıştır:

> BDP, demokratik uygarlık çağı değerlerini esas alan; özgürlükçü, eşitlikçi, adaletçi, barışçı, çoğulcu, katılımcı; farklılıkları toplumun zenginliği olarak gören, her türlü ayırımcılığı reddeden, insan ve toplum odaklı, diyalog ve uzlaşıya dayalı demokratik yerel-yatay işleyişi benimseyen; demokratik iç işleyişi kararlılıkla savunan, barışçıl demokratik siyaseti esas alan, evrensel değerlere sahip çıkan, yeniliği savunan; insanlığın özgürleşmesini cinsler arası eşitlikte gören, bu temelde özgür, demokratik-ekolojik toplumu hedefleyen demokratik, özgürlükçü eşitlikçi sol bir kitle partisidir ((BDP Tüzüğü, s.1).

Demokratik Toplum Partisi'nin kapatılmasından sonra Aralık 2009′da bu partinin genel merkezine taşınan BDP, eski DTP'lileri partilerinde siyaset yapmaya çağırdı. DTP'nin siyasi yasaklı dört belediye başkanı haricindeki 94 belediye başkanı 23 Aralık 2009′da Diyarbakır'da yapılan bir törenle BDP'ye katıldılar. Selahattin Demirtaş, DTP'nin kapatılmasından sonra kurulan Barış ve Demokrasi Partisi'nin 1 Şubat 2010 tarihinde yapılan olağanüstü kongresinde Gülten Kışanak ile birlikte başkanlık seçimlerini kazandı. BDP halen aktif siyasete, TBMM'sinde Selahattin Demirtaş ve Gülten Kışanak eşbaşkanlığında 22 milletvekili ile devam etmektedir.

6. ÖCALAN'IN TESLIM EDILMESI VE PKK'NIN İDEOLOJIK DEĞIŞIMI

16 Eylül 1998'de General Atilla Ateş, "Artık sabrımız kalmadı. Eğer Suriye yönetimi gerekli önlemleri almaya yanaşmazsa, Türk ulusu olarak bunu biz onların yerine yapacağız" (İzady, 2011: 383) diyerek Suriye'yi açık bir şekilde tehdit etti. Akabinde Türkiye, Abdullah Öcalan'ın teslim edilmesi için Suriye'ye baskı kurmak amacı ile sınır bölgesine askeri yığınak yapmaya başladı. Türkiye, Suriye'den Abdullah Öcalan'ın sınır dışı edilerek kendilerine teslim edilmesini talep etti ve bunun için savaşı bile göze alabileceğini açıkça ifade etti. Sınıra sayıları 10.000'i bulan askerle yığınak yapmaya başladı. 19 ve 20 Ekim'de Suriye ve Türkiye yetkilileri Adana'da bir araya gelerek anlaşma imzaladılar. Suriye bundan sonra kendi

topraklarında PKK'nın faaliyetlerine izin vermeyecek ve Abdullah Öcalan'ı sınır dışı edilecek şeklinde anlaşma yapıldı (İzady, 2001).

Abdullah Öcalan bir süre sonra Suriye tarafından sınır dışı edildi. Abdullah Öcalan önce sessiz bir şekilde Rusya'ya oradan da İtalya'ya geçti. Daha sonra farklı Avrupa ülkelerine gitme isteği kabul görmedi. Öcalan Türkiye tarafından diplomasi politikası ile köşeye sıkıştırılmıştı. Bir süre devam eden bu kaçışma 15 Şubat 1999 tarihinde Kenya'da son buldu. Abdullah Öcalan CIA ajanları tarafından Türkiye'ye teslim edildi.

Abdullah Öcalan'ın tutuklanması kimsenin beklemediği bir şekilde onu sembol haline getirmişti. Bu sembolizeyi 1990'lı yıllarda Abdullah Öcalan'a yönelik yaptığı eleştiriler ile dikkat çeken Avukat Zeki Okçuoğlu şöyle ifade ediyordu:

Abdullah Öcalan'ın şahsında Kürt halkını yargılamayı deniyorlar. Bu durumda salt gözlemci kalamam. Hukukçu şapkamı takmaya ve Öcalan'ın şahsında halkımı savunmaya karar verdim (Akt. Marcus,2010: 376).

Bir grup PKK'lının başkent Moskova'daki Yunanistan Büyükelçiliği'nin önünde eylem yaparak kendini yakması Abdullah Öcalan'ın sembolize edilmesinin önemli bir örneğini oluşturuyordu. Eylemler Kürtlerin yaşadığı bütün ülkelerde yapılmaya başlandı. Kürtlerin kitlesel intihar girişimine ve Avrupa'daki eylemlerine karşılık PKK Merkez Komitesi üyesi Nizamettin Taş, "Demokratik önlemlerden sapmamaları ve özellikle kendini yakmalarına son vermelidir. Bu başkan Apo'nun bir emridir (Akt. Marcus,2010: 376) şeklinde Abdullah Öcalan'ın liderliğinde PKK'nın varlığını sürdüreceğini veya sürdürebileceğini gösteriyordu. PKK Merkez Komitesi Abdullah Öcalan adına bir bildiri yayınlayarak sürece dair görüş bildiriyordu:

> Halkımız Öfkesini ve kızgınlığını sokaklarda göstermeye devam edecek. Özellikle Avrupa'da sivillere zarar vermemeye çalışılmalıdır. Hedefimiz, yapılan haksızlığı gündeme getirmek, karşılığında Avrupa hükümetlerini doğru yöne yöneltmektir. Türkiye ve Kürdistan içinde her hangi bir sınırlandırmamız yok. Türk Devletine karşı doğrudan ve illegal eylemler sürecektir (Akt. Marcus,2010: 376).

PKK'nın yayın organı Serxwebun Abdullah Öcalan'ın tutuklanmasından sonra Mart 1999'da çıkan ilk sayısında Abdullah Öcalan'ın tam sayfa resmini koyarak "Her Şey Kutsal Özgürlük Savaşı İçin" (Serxwebun, 1999) baskıya çıkarken Mayıs ayıdaki sayısında "Asrın davasında Başkan Apo ile bütünleşelim" (Serxwebun, 1999) şeklinde Öcalan'ın liderliğinin önemine işaret ediyordu. Aynı dönem de devam eden PKK'nın 6. Kongresi Abdullah Öcalan olmadan toplandı ve onun liderliğinin onayıyla sonuçlandırıldı. PKK'nın 6. Kongresi, PKK'nın amaçsal olarak değişimi simgeleyen en önemli kongrelerinden biri olarak kabul

edilmektedir. PKK bağımsız bir Kürdistan yerine Türkiye içinde özerklik hedefini resmi olarak benimsemiştir.

Abdullah Öcalan'ın daha önceki pragmatist yaklaşımının benzer bir örneğini sergileyerek, tutuklanmasının ardından annesinin de Türk olduğunu ve barış için hizmete hazır olduğuna dair açıklamalar ile yumuşak bir tavır sergiledi. Bu ifade özellikle muhalif Kürtlerden yoğun bir tepki aldı. Kürt ulusal hareketinin önemli bir figürü olan Kürdistan Sosyalist Partisi lideri Kemal Burkay:

> Abdullah Öcalan, tutuklu bulunduğu süre içerisinde hatalı olduğunu düşünerek, barışçıl bir çözüm kabul etmiş olabilir. Ancak Öcalan'ın, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne hizmet arzusunu birkaç kez ve ısrarla dile getirmesi, saygılarını sunması, mahkemeye ve yönetim, 'Ne istiyorsanız onu yaparım,' Kürtleri ve örgüt mensuplarını şok etmiştir (Akt. Marcus,2010: 379).

Ayrıca, mahkeme süresince Abdullah Öcalan'ın bütün dünya'nın gözü önünde Kürt ulusal hareketini ve Kürtlerin yaşadıkları sıkıntıları anlatmak yerine, kanunlara saygınlığını ve savunmacı bir tavır takınması da önemli bir eleştiri konusu olmuştur. Ancak bu eleştirilere karşı PKK'lılar Abdullah Öcalan'ın ifadelerini "Kürt mücadelesini savunmamak yönündeki kararı, kendisini ele geçirenlerin eline koz vermemek ve kendi canını kurtarmak yönünde yapılmış bir girişim" (Marcus,2010: 379) şeklinde yorumlamışlardır.

Öcalan'ın bu tavrı ve tutuklanmasının ardından yaptığı açıklamalar ile tabanında kırgınlıklar yaratsa da güçlü liderliğini korumayı başarmıştır. Çünkü Abdullah Öcalan, 1978 yılında başlattığı hareket ile toplumun değişimi yönünde bir devrim yapmak ile birlikte hitap ettiği tabanında kendi kutsallığını da sağlamayı başarmıştır. PKK'lılar liderlerinin hatalarına rağmen onun liderliğinde tekrar bütünleşmeyi sağlamış oldular. Tıpkı Irak Kürtlerinin Molla Mustafa Barzani'yi hataları ile kutsal bir lider olarak sembol olarak kabul ettikleri gibi PKK'lılar da aynı şekilde Abdullah Öcalan'ı sembol olarak kabul ettikleri görülmektedir. Mayıs ayında Öcalan hızlı bir yargılama sürecine tabi tutuldu ve 29 Haziran 1999 tarihinde idama mahkûm edildi. Belki de tesadüftür bilinmez muhtemelen bu tarih özellikle seçildi. Çünkü Kürt ulusal hareketi ile sembolleşen Şeyh Said 29 Haziran 1925 yılında idam edilmişti (İzady, 2001: 384).

Ağustos 1999'a gelindiğinde Öcalan, ateşkesin sürdürülmesini ve silahlı güçlerin Türkiye sınırlarının dışına çekilerek, sembolik barış gruplarının iyi niyetin bir göstergesi olarak PKK'nın bazı üst yöneticilerinden oluşan sembolik bir grup PKK'lının Türkiye'ye gelmelerini istedi. Ekim ayında aralarında PKK Avrupa sözcüsü Ali Sapan da olmak üzere biri dağdan biri de Avrupa'dan olmak üzere iki barış grubu sınırdan geçerek teslim oldular.

Ancak beklenen olmadı ve söz konusu barış grupları PKK üyeliğinden yargılanıp tutuklandılar. Öcalan'ın barışa yönelik bu hamlesi başarıya ulaşmasa da örgütü kontrole edebildiğine dair önemli bir gösterge olmuştur (Marcus, 2010).

Abdullah Öcalan'ın geri çekilme kararını PKK Başkanlık konseyi karara bağlayarak 1 Eylülde 1999'da silahlı örgüt üyelerini sınır dışına çekeceğini deklare etti. Bu kararın ardından Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) sınır dışına çekilen PKK'lılara yönelik operasyon düzenledi. PKK bu operasyonda ağır kayıplar verdi. Murat Karayılan bu durumu bu sözlerle ifade etmektedir:

> 1 Eylül'deki geri çekilme kararını tüm güçlere telsizden bizzat ben bir değerlendirme konuşmasıyla birlikte ilettim. (…) Çok geçmeden, iki hafta sonra, geri çekilmede müthiş bir dağınıklık ve panik havasının olduğunu biliyoruz. (…) Kısaca geri çekilmenin düzenlemesi, planlamasının iyi yapılamaması ve Türk devletinin de, fırsat bu fırsattır diyerek saldırıya geçmesi, tuzaklar kurması sonucu geri çekilme sürecinde ciddi darbeler alınmıştır. (…) Türk devleti ve ordusu… "Ne kadar öldürürsem kardır" diyerek, geri çekilmenin yapılacağı bütün yollara tuzaklar kurmuştu. Geri çekilme sürecinde 200 civarında şehit verildi (Çandar, 2011: 72).

PKK Ocak 2000'de 7. Kongresini yaptı. Bu kongrede PKK üyeleri Abdullah Öcalan'ın tutuklanmasının ardından sergilediği tavırdan dolayı duyulan rahatsızlıklar dile getirildi. Özelikle PKK'nın ideologlarından Mehmet Can Yüce'nin sert eleştirilerine karşın Öcalan, "Hem sorgudaki hem de duruşmadaki yaklaşımım, siyasi bir yol önerdiğim şeklinde değerlendirilmelidir. (…) Bütün dünya gibi siz de şoka uğradınız. Ama doğru yol bu" (Serxwebun, Ocak 2000) şeklinde durumu izah ediyordu.

2002 yılına gelindiğinde PKK silahlı mücadelenin sona erdiğini ve bu anlamda Avrupa'daki terör listesinden çıkmak siyasal anlamda bir karşılık bulmak amacıyla 2002'de kendisini feshetti ve yerine Kürdistan Demokratik ve Özgürlük Kongresi (KADEK) kuruldu. Ancak kısa bir süre sonra KADEK de AB terör listesinde alındı.

1999 yılında PKK'nın silahlı örgüt üyelerini sınır dışına çektiği süreç 2004 yılına kadar devam etti. Ancak PKK'nın bu tarihler arasında amaçladığı müzakere sürecine geçilemediği gibi kendisinin tasfiye edileceği kaygısından dolayı silahlı eylem kararını yeniden aldı. PKK'nın yayın organı olan Serxwebun gazetesi Haziran 2004'te "Aktif Meşru Savunma Özgürlüğün Demokrasinin ve Barışın Güvencesidir" Serxwebun, 2004 Haziran) başlığıyla yeni süreci deklare etti. Murat Karayılan PKK'nın yeniden inşası ve silahlı eyleme geçiş talimatını Abdullah Öcalan'dan aldıklarını belirtmektedir.

> Yaşanan bir takım krizli süreçlerden sonra Önder Apo'nun Mart 2004'te PKK'nın yeniden inşa sürecini başlatarak gerçekleştirdiği müdahaleyle bu tasfiye sürecin önüne geçilmiş (Akt. Çandar, 2011: 80).

PKK'nın yeniden silahlı eyleme geçme sürecinden sonra 22 Temmuz 2007'de yapılan genel seçimler yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Ak Parti'nin yüzde 47 oyla seçimi kazanmasını ardından kamuoyunda "Açılım Süreci" olarak ifade edilen sürece girildi. Açılım süreci İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın 29 Temmuz 2009 tarihinde Ankara Polis Akademisi'nde bir grup aydınla düzenlenen toplantı ile başladı. Açılım sürecini sembolize eden en önemli gelişme, 19 Ekim 2009 tarihinde 26'sı Irak'taki mülteci kampı olan Mahmur Kampı'ndan, 8'i Kandil'den gelen aralarında çocuk ve kadınlarda oluşan bir grup PKK'lının Habur'dan girişi oldu. Bu süreç, 2009'un başlarında başlamak üzere ve ara ara devam eden küçük operasyonlar ve Aralık 2010'da yapılan KCK operasyonları durma noktasına gelse de ağırda olsa devam etmektedir.

Koma Civaken Kurdistan (KCK), Kürdistan Topluluklar Birliği anlamına gelmektedir. Abdullah Öcalan'ın 2004 yılında kaleme aldığı "Bir Halkı Savunmak" kitabın ifade ettiği "demokratik konfederalizm" ilkesince yapılan örgütlenmedir. KCK fikrinin temeli Kongra-Gel'in (Kongra Gele Kurdistan-Kürdistan Halk Kongresi) tarafından 2005 ortaya atılmıştır. Daha sonra 2007 Mayıs ayında Türkiye, İran, Suriye, Irak ve yurt dışında Kürtleri temsil edilen 213 kişinin katılımıyla yapılan 5. Kongrede daha önce Koma Komalên Kurdistan (KKK) KCK olarak yeniden isimlendirilmiştir. Türkiye ile birlikte Kürtlerin yoğun olarak tartıştığı "demokratik özerklik" söyleminin temeli "demokratik konfederalizm"den almaktadır. Genelde Kürt ulusal hareketinin özelde ise PKK'nın değişim süreci gelinen bu noktada sürekli olarak değişkenliğini sürdürmektedir.

B- IRAK'TA KÜRT ULUSAL HAREKETİ

> Bir vatana bağlantılı, ortak nesep mitlerine, paylaşılan anılara, paylaşılan kültürün bir ya da daha fazla unsuruna ve -en azından seçkinleri arasında- bir derece dayanışmaya sahip, adı belirenmiş bir insan topluğu (Akt. Aziz, 2013: 55).

Smith'in yukarıda ifade ettiği etnik toplulukların ortak vatanı hayal etmeleri veya Anderson'un hayali cemaatler olarak tanımladığı şeklinde genel olarak uluslar ortak bir gelecek kurmak için tarihsel bir süreçten geçmektedir. Bu süreçte yapılan mücadelenin bedeli çok ağır olmakla birlikte sonucunun ne olacağı da kestirilmektedir. Ulusal kimliğin temelinde veya ulusal kimliğin yaratılmasında temel olarak etnisite bulunmaktadır. Bu bağlamda Smith milliyetçiliği şöyle tamımlar:

> Bazı üyelerince fiili ya da potansiyel "ulus" olarak düşünülen bir nüfus adına özerklik, birlik ve kimlik sağlamak ve bunu sürdürmek için ideolojik bir harekettir (Akt. Aziz, 2013: 55).

Modern olgular olan ulus ve milliyetçilik buna rağmen geçmişe dair derin köklere sahiptir. Sadece modern olgularla bir ulusu veya bir ulusun milliyetçilik sürecini izah etmeye çalışmak sağlıklı sonuçlar doğurmayacaktır. Bu tarihsel sürecin süzgecinden gelen milletler bu süreçleri mitlere ve sembollere dönüştürmektedirler. Kürt ulusal hareketi de bu tarihsel süreçten geçerken kendi ulusal birlikteliğini sağlamak için semboller ve mitler yaratmıştır. Tıpkı Türkiye'deki Kürt ulusal hareketi gibi Irak'taki Kürt ulusal hareketi içinde başta Kürdistan ve Newroz olmak üzere birçok sembol bu hareketin oluşum harcını oluşturmaktadır. Irak'taki Kürt ulusal hareketi Kürdistan sembolü ile birlikte Kerkük'te sembol olarak önemli bir yer tutmaktadır. Molla Mustafa Barzani:

> Allah şahittir: savaşı sevmiyorum. Çünkü savaş, bir sorunu halletmenin en kötü yoludur. Ancak Baas Partisi bize başka bir yol bırakmadı. Onların bize getirdiği önerinin onların lehine Kürkük'ten ve başka bölgelerden ödün vermemizden başka bir anlamı yoktur. Bu ise imkânsızdır. Bu uğurda her şeye hazırız, hepimizin öldürülmesine karar verilse de… Çünkü ben, Kürtlerin kabrime gelip tükürerek, 'Niçin Kerkük'ü sattın?' demelerinden korkuyorum (Barzani, 2006: Arka kapak).

Dolayısıyla Smith'in ifade ettiği kolektif bir isin boyutu genelde Kürdistan olmakla birlikte özelde de farklı isimler ortaya çıkabilmektedir (Aziz, 2013). Kürtlerin tarihsel süreçte bütün Kürdistan parçalarında "Kürdistan" ismi etrafında bütünleşmeleri, sembollerin ortak sahiplik duygusunu oluşturmak için ne kadar önem arz ettiğini göstermektedir. Bu anlamda Irak Kürtleri de Kürdistan isminin tarihsel süreçteki derinliğine vurgu yaparak aynı zaman toprak

milliyetçiliği örneğini açıkça sergilemektedir. Irak'taki Kürt ulusal hareketinin de temel motiflerinde özerk ya da bağımsız Kürdistan bulunmaktadır. Bu tarih süreçte bir kişilik olmasına rağmen yakın tarihteki Kürt ulusal hareketini anlamlı hale getiren hiç şüphesiz Molla Mustafa Barzani'dir.

Irak'taki Kürt ulusal hareketi'nin lideri Molla Mustafa Barzani, güçlü feodal ilişkilere sahip olduğu için ulusal harekette genellikle feodal ilişkisel bir özelliğiyle oluşan ulusal bir harekettir. Ancak yarattığı siyasal sonuç itibari ile uluslararası bir harekettir. Kürt ulusal hareketi, genel olarak bütün Kürtlerin yaşadığı bütün coğrafyada siyasal ve sosyolojik olarak ortak bir özelliğe sahip olsa da Kürtlerin yaşadığı bölgenin özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Irak'taki Kürt ulusal hareketinin şekillenmesinde Molla Mustafa Barzani'nin içinde bulunduğu sosyolojik yapının etkisi büyüktür. Molla Mustafa Barzani'nin aşiret lideri olması ile birlikte ailesinin Nakşibendî tarikatının önemli bir temsilcisi olması önemli bir etki yaratmıştır. Özellikle ağabeyi Şeyh Ahmet, son dönemdeki Nakşibendî tarikatının önemli simalarından birisidir. Kendisinin Molla unvanına sahip olması da bu etkiyi açıkça ortaya koymaktadır.

Irak Kürt ulusal hareketi'nin içinde zaman zaman geleneksel yapıya karşı muhalif yapılar oluşmuşsa da bu konuda gerçekçi bir sonuç elde edilmemiştir. Kürdistan Demokrat Partisi (KDP), ilk kurulduğu zamanda geleneksel feodal yapıya karşı bir misyon üstlense de daha sonra Molla Mustafa Barzani tarafından kontrol altına alınmıştır. KDP'nin kontrolünün Molla Mustafa Barzani'ye geçmesinden sonra KDP bu misyonunu yitirmiştir.

1958 yılında Molla Mustafa Barzani'nin Rusya'dan dönmesiyle başlayan süreç, 1975 yılında İran ve Irak'ın arasında yapılan Cezayir antlaşması sonucu İran'ın ağır silahları ile birlikte Kürtlere olan desteğini çekmesiyle Kürtler ağır bir yenilgi yaşadıklar (Bruinnesen, 2011). Bu yenilgiden sonra Irak Kürt ulusal hareketi için bir değişim fırsatı gibi görülse de bu değişim gerçekleşememiştir. Özellikle Talabani'nin öncülük ettiği Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB), Irak'taki Kürt ulusal hareketinin sol ideolojik bir yapılanma ile değişimde önemli bir rol oynamak istedi. Ancak Saddam Hüseyin ile çatışmaların yeniden başlaması ile bu dönüşüm sağlanamamıştır.

Irak'taki Kürt ulusal hareketi, Türkiye'de yaşayan Kürtler arasında bir etki yaratmıştır. Bu direkt olarak güçlü bir siyasal etki şeklinde olmamıştır. Ancak psikolojik/sosyolojik olarak etkisini her dönemde göstermiştir. Ayrıca Nakşibendî tarikatının varlığı her dönemde bu etkinin devam etmesini sağlamıştır. Ancak 1978'de PKK'nın kurulması ve 1984'ten sonra etkin bir şekilde bu hareketi üstlenmesi, Irak Kürt ulusal hareketi'nin Türkiye'ye etkisini azaltmış, tam tersi bir süreçte PKK, gelişerek Irak

Kürdistan'ını etkilemeye başlamıştır. Bugün PKK halen Irak'ta kurduğu partiler aracılığı ile etkisini devam ettirmektedir.

1. ÖZGÜR SUBAYLARIN DARBESİ VE BARZAN'NİN GERİ DÖNÜŞÜ

Kürtlerin bu coğrafya da Müslüman olan ilk halklardan oluşu, dini Kürtler için bugün olduğu gibi geçmişte de önemli bir referans noktası kılıyordu. Kürtlerin güçlü olan bir diğer yapısı olan aşiretçilik gerçeğidir. Kürtleri bir arada tutan ve birleştiren bir unsur olmak ile birlikte bütün Kürtlerin bir arada hareket edememesinin önünde de büyük bir engeldir. Çünkü bu yapı aşiretlerin kendi içindeki güç dengelerinden dolayı muhalif olmalarına veya tarafsız kalabilmelerine yol açabiliyordu. Molla Mustafa Barzani, Kürt halkının bu iki temel yapısının özelliklerini isminde taşıyordu. Molla Barzani, isminden de anlaşılacağı gibi molla ve Barzanlı'dır. Ailesi'nin Nakşibendî tarikatının önemli bir temsilcisi olması, özellikle de abisi Şeyh Ahmet'in bu ekolun önemli bir temsilcisi olması çok önemliydi. Adını Barzan bölgesinden alan Barzan aşireti, Irak Kürdistan'ın önemli ve nüfuzlu bir aşiretiydi (Bruinnesen, 2011).

Ayrıca Molla Mustafa Barzani, 1931 yılından itibaren Kürt ulusal hareketi'nin efsanevi lideriydi. Daha ötesi o artık milli bir karakter haline gelmiş, Irak Kürtlerinin hatta Kürtlerin çoğunluğunun milli kahramanıydı. Bütün bu sebeplerden dolayı Molla Mustafa Barzani'nin Irak'a dönmesi, Kürt ulusal hareketi için yeni bir başlangıcı bir olarak kabul edilmektedir. Bundan dolayı Molla Mustafa'nın dönüşü önemlidir. 14 Temmuz 1958'de Abdülkerim Kasım ve Özgür Subayların Irak'ta yaptıkları darbe, Irak'taki Kürt ulusal hareketi için yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Bruinnesen, 2011). Özgür Subaylar darbe yaptıkları tarihte Molla Mustafa Barzani halen Rusya'daydı. Darbeden sonra Molla Mustafa Barzani yeni yönetim davet edilmesiyle 11 yıl aradan sonra Irak'a dönmüştür.

Molla Mustafa Barzani'nin dönüşü ve sonrasında yeniden başlayacak olan Kürt ulusal hareketinin temelinde yatan asıl şey bir ulus veya bir vatan özlemidir. 11 yıl boyunca Rusya'da yaşamasına rağmen Irak Kürdistan'ına dair olan inancını koruyarak kaldığı yerden süreci devam ettirmesi bunu göstermektedir. Geçmişten gelen toprağın kutsallığı yaratılan vatan miti böyle bir aitlik yaratıyor. Yaratılan bu mit size ait olur veya siz ona ait olursunuz. Smith bu durumu şu şekilde izah ediyor:

> Atalarımızın, azizlerimizin (…) anayurdumuz haline getirdikleri, genellikle kutsal bir Toprak'tır da. O bize ait olduğu kadar biz ona aitizdir. Ayrıca yurt içinde kutsal mekânlar etni mensuplarını kendine çeker veya uzak diyarlarda sürgünde olduklarında bile ilham kaynakları olmayı sürdürürler. O yüzden bir etni, yurdundan uzun zaman ayrı düştüğünde bile, yoğun bir nostalji ve ruhsal bağlılık yoluyla varlığını sürdürebilir (Smith, 2010: 45).

Adına yurt veya vatan özlemi dediğimiz bu kutsallık Kürtlerde Kürdistan olarak sembolleşmiştir. Türkiye'deki Kürtler için olduğu gibi Irak'taki Kürtler içinde Kürdistan önemli aynı zaman kutsal olarak ifade edilebilecek bir semboldür.

> Yurt sadece milli dramanın sergilendiği bir dekor değildir, bizzat başroldedir; doğal özellikleri popüler tarihsel bir önem taşır. Öyle ki göller, dağlar, nehirler ve vadiler hepsi de halkçı meziyetlerin ve "otantik" milli yaşantının sembolleri haline gelebilir (Smith, 2010: 109).

Ulusal veya milliyetçi olarak tarif edilen hareketlerdeki temel sembol hiç şüphesiz toprak bağlılığıdır. Bu toprak bağlılığı yurt veya vatan olarak tanımlanmıştır. Yukarıda kısaca ifade edilen bu bağlılık ya da özlem Kürtlerde Kürdistan olarak sembolize olmuştur. Smith'in toprak bağlılığı olarak ifade ettiği ve Kürtlerde Kürdistan olarak ortaya çıkan bu durum Kürt ulusal hareketinin devamlılığı için en önemli sembollerden biridir (Smith,2010).

2. 1958 DARBESİ VE KÜRT SORUNUNUN ÇÖZÜMÜ İÇİN YENİ BİR UMUT

Irak kendi içerisindeki sorunları çözememişken, Arap dünyasının liderliğine oynaması ciddi bir sorun teşkil etmekteydi. Baas hareketi Suriye'de kurulduğu günden itibaren 'Büyük Arabistan' hayalini gerçekleştirmek için Irak'ı merkez seçmiştir. Geçmişten gelen bu arzu bölgede etkin olan Arap milliyetçiliği ile her dönem güçlü bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Arap milliyetçiliğinin hayali 1967 yılında 6 gün savaşı ve 1990 Kuveyt işgaliyle bu düşüncesini açıkça ortaya koymuştur.

Irak'ın kendi içerisinde çözemediği Kürt sorunu gibi ciddi bir sorun varken 'Büyük Arabistan' hayalini kurması anlamsız ve gerçekçi değildi. Kürt sorunu, bu coğrafyasının temel ve tarihsel bir sorunu olarak; Türkiye, İran, Suriye ile birlikte Irak'ta güçlü bir şekilde devam ediyordu. Her geçen gün büyüyerek devam eden Kürt sorunu, 1958 yılındaki darbeyle çözüm için yeni bir umut doğurmuştur. Kasım yeni dönemde 'Egemenlik Konseyi' kurdu. Konsey biri Sünni, biri Şii, biri Kürt üç kişiden oluşuyordu. Ayrıca yayımlanan Geçici Anayasanın 3.

Maddesinde "Araplar ve Kürtler anavatanın parçalarıdır ve bağımsız Irak'ta ulusal hakları tanınmaktadır" (Jwaideh, 2009: 552). Bu madde, Irak devletinin kurulmasından itibaren Kürtlerin tanındığını ilan eden ilk ifadeydi Aslında Kürtlerin yaşadığı bütün ülkelerdeki politikalar her dönemde benzerlikler göstermiştir. Hâkim devlet, gücünü yitirdiği dönemlerde Kürtler ile uzlaşma, Kürt sorununun çözümüne dair vaatler gibi Kürtlere karşı uzlaşmacı bir yaklaşımlar sergilemiştir. (Bruinnesen, 2011). Ancak kendi iktidarlarını güçlendirdikten sonra veya öyle hissettiklerinde tersi bir politika sergilemekten çekinmemişlerdir. Bu konudaki söylem ve politikalar birbirine benzer yaklaşımlar içermektedir.

Darbe sonrasında Cumhurbaşkanı olan General Abdülkerim Kasım, Rusya'da 11 yıldır esir hayatı süren Molla Mustafa Barzani'ye dönme çağrısı yaptı. Çağrısında "Mustafa Barzani ve mücadele arkadaşları ülkede sıcak karşılanacaklar" (Barzani, 2003: 170). Bu çağrı sonucunda, 11 yıl süren Rusya esaretinden sonra Kürtlerin tek ulusal liderine dönüşen Barzani 6 Ekim 1958 tarihinde Irak'taydı. Barzani, artık Kürtlerin 'milli' kahramanıydı. Yaklaşık 500 bin insan kitlesi Irak'ın meydanında ve sokaklarında Barzani'yi karşılamış ve onun dönüşünü kutluyordu. Barzani, bekleyen kitleye karşı konuşmasını şöyle tamamlıyordu;

> Kardeşlerimizle birlikte çalışmak ve ülkemizi savunmak için döndük. Tüm Kürtler cumhuriyet için kendilerini feda etmeye hazırdır. Yaşasın Arap ve Kürt halklarının kardeşliği! (…) Bize bu imkânı (dönüş) sunan devrimcilere teşekkür ediyorum (Barzani, 2003: 172).

Bu dönüş Irak'ta yalnız Kürtler arasında sevinç ve umut ile karşılanmamıştır. Bilakis, tüm Iraklılar tarafından sevgi ve umutla karşılanmıştır (Babekr, 2010). Bütün toplum huzurlu ve barış dolu bir dönemin özlemini yaşıyor ve istiyordu.

3. ARAP MİLLİYETÇİLERİN TAVRI VE KÜRT ULUSAL HAREKETİ'NİN YENİDEN BAŞLAMASI

Irak'taki Kürt ulusal hareketi yeniden başlarken Türkiye'de olduğu gibi toplumsal birlikteliği sağlamak ve ulusal mücadelesini anlamlandırmak için semboller yaratılmış veya geçmişte var olan sembolleri daha da güçlü hale getirilmiştir. Bu anlamda Kürtlerin geçmişinden gelen özgürlük mücadelesini anlatan Dehak ve Newroz miti Kürt ulusal hareketi için önemli semboller haline gelmiştir. Smith'e göre:

> Ulus'un her kişisinin bildiği ve duygusal tutum aldığı ortak bir tarihsel anıya karşılık gelmektedir. Tarih bir öykü anlatmalıdır; bir anlatı olarak hoş ve tatmin edici olmalıdır; tümü bir bütünün parçası olmalıdır.(…) ve anı zamanda eğitmelidir (Akt. Aziz, 2013: 63)

Bununla birlikte Kürtlerde Büyük Kürdistan hayali Kürtlerin kolektif bir odak noktasın haline geldi. Bu bağlamda Kürtlerin kökenlerine olan merak ve bağlılıklar da artmaya başladı. Bu aynı zaman da beraberinde kökenlerini referans alma, kendi ulusal kimliklerini güçlü hale getirdi. Bu güçlülük ortak dayanışma duygusunu daha da artırdı.

> Kürtlerdeki Kürdistan'a ait olma hissi, onların ulusal kimliklerini ve siyasi dayanışmalarını sergilemek açısından yaşamsaldır. Aidiyet duygusu, ayrıca onların diğerlerinden ayıran aynı özelliklerini paylaşan bir grubun parçası olması hissi, bireylerin kendi dışlarında ve kendi yakın çevrelerinin ötesinde bir kimlik edinmelerine olanak sağlar (Aziz, 2013: 65).

Kürtlerdeki kolektif aidiyeti artıran veya oluşturan bir diğer sembol dildir. Milliyetçiliklerin ortaya çıkmasında dilin etkinliği matbaanın icat edilmesi ve sonrasında yeni pazarlar bulmak için yerel dillerde yayın yapmasıyla başlayan etki dili ulusal hareketler içinde bir sembol haline getirmiştir. Kürt kimliğin tanımlanmasında dilin neden önemli olduğu sorusuna cevap olarak tarihsel bir döngüye bakmak gerekiyor.

> Bunun bir yanıtı tarihseldir: Dil, yüzyıllar boyunca, Kürdistan'ın siyasi kültürüyle birlikte Kürt tanımlamasının işareti olmuştur. "Kürt"ü, Kürtçeye doğan, onunla yaşayan ve onu konuşan kişi olarak tanımlanır. Bir diğer yanıt siyasidir: Irak Devleti'nin bölgeselliğiyle çatışmayı gerektirecek bir bölgesel egemenlik kriterine başvurmadan, Kürt nüfusunu genişletmenin ve çoğaltmanın en kolay yolu budur (Aziz, 2013: 65).

Dilin sembolik olmasının haklılığı, dilin, dil olmanın ötesinde: o dili kullanan toplumun kültürel, tarihsel ve söz konusu toplumun bütün aidiyetlerin devamlılığının sağlayıcısı ve gelecek nesillere aktarıcısı olmasıdır. Bu sebepledir ki Kürtler içinde Kürtçe tarihsel bir mirasın geleceğe aktarılması ve Kürtlerin var oluşunun hikâyesinin sembolize edilmesinin temelinde olan şey hiç şüphesiz dil yani Kürtçe olmuştur.

Irak'taki Kürt sorununun temel bileşenini Arap milliyetçiliği oluşturmuyordu. Ancak, Arap milliyetçiliği sorunun çözümsüzlüğünü her dönemde güçleştiriyordu. Molla Mustafa Barzani'nin dönüşü ile ortaya çıkan özgürlük havası kısa sürdü. Kürtler, sorunun çözümünü hızlandırmak istiyorlardı. Geçmiş dönem tecrübeleri çözüme dair vaat edilen politikaların uygulanmaması, çözümün hep ertelenmesine yol açtığını göstermektedir. Bunun için Kürtler,

sürecin hızlandırılmasını talep ederek özerkliğine dair maddeyi, geçici anayasaya dahil etmek istiyorlardı. Fakat buna karşı olan Arap milliyetçileri Kasım'ı baskı altında tutuyorlardı. Arap milliyetçileri, Kasım'ın Barzani'ye karşı olan yaklaşımından ve Kürt yanlısı tutumundan rahatsızlık duyuyorlardı (Aziz, 2013). Kürt özerkliği konusunda incelikli bir şekilde düşünen Cumhurbaşkanı Kasım, özerkliğin kalıcı anayasaya dahil edileceği sözünü vererek Kürtlerin sabırlı olmasını istiyordu. Kürtler ile Kasım arasındaki ilişkileri KDP Genel Sekreteri Ahmet yürütüyordu (Mcdowall, 2004). Abdülkerim Kasım, Arap milliyetçilerinin yoğun baskısı altındaydı. Bir yandan güçlü olana kadar Kürtler ile ilişkilerini güçlü tutmaktan yanaydı. Diğer yandan Molla Mustafa Barzani KDP'den rahatsızdı. Kendisine alternatif olarak gördüğü KDP'den hoşnut değildi. Barzani, Kasım ile müzakereleri yürüten KDP genel sekreterliğini ve dolayısı ile KDP'yi saf dışı bırakmak istiyordu. Bunun için Kasım ile diyalog içindeydi. Sonunda Kasım, yaşanan gelişmelerden sonra Kürt sorununu müzakere eden Arap milliyetçi kanadını temsil eden Başbakan Yardımcısı Arif ve Kürtleri temsil eden KDP Genel Sekreteri Ahmed ile yollarını ayırdı. Bu çatışma süreci Barzani'nin KDP'yi tamamıyla kontrolü altına almasına kadar devam etmiştir.

Kürtler ile Kasım adeta yeni bir flört dönemini yaşıyorlardı. Barzani Kasım'a yakınlık gösteriyordu. Kürtlerle soğuk ilişki yaşayan Arif'in uzaklaşması ile bu yakınlık iyice artı. Arif'in uzaklaşması Arap milliyetçileri ve Baasçılar için büyük bir kayıp anlamına geliyordu. Ama Irak'ın bütünlüğünü savunanlar ve Kürtler için büyük bir kazanımdı. Kürtler gittikçe rejimle ilişkilerini güçlendiriyorlardı. Kasım'a karşı yapılan iki ciddi isyan bastırmalarında ciddi rol oynadıkları bir gerçekti. Ama bu isyanların bastırılmasında gerçek olan şu ki Kürtler, solcular ve rejim yanlısı komünistler ile güçlerini birleştirmişlerdi. Bu isyanlar, 1959 baharında yapılan Musul İsyanı ve Mayıs 1959'da yapılan Bradost Ayaklanmasıdır (Jwaideh: 2009).

7 Ekim 1959 tarihinde Kasım'a yapılan suikast Kasım ile Kürtleri daha da yakınlaştırdı. Suikast'ten sonra saldırıyı kınayan ve Kasıma desteğini yenileyen Barzani, Kasım'ın hastanede kaldığı iki ay boyunca sık sık ziyaret edip ve desteğini yineliyordu. Kendisine yönelik tehlikenin farkında olan Kasım, Kürtleri kendine bağlı ve sadık en büyük güç olarak görüyordu. Bu sıcak ilişkilerin sonucunda, Eğitim Bakanlığı Sılêmani'de (Süleymaniye), Kürt Dili Akademisi açılacağını duyurdu. Siyasi partiler yasası ile KDP resmi olarak kayıtlı bir partiye dönüştü (Barzani, 2003). Ancak, tıpkı eskiden olduğu gibi Kürtlerin ve rejimin balayı sona ermişti. Kürtler ile ilişkiler yine bozulmuştu çünkü Kasım arzu ettiği güce kavuşmuştu. Geçmişteki Irak hükümetleri gibi Kasım da güçlendikten sonra Kürtlere karşı çözüm kartı yerine çatışma kartını göstermişti. Bu haliyle yeniden savaş çanları çalmaya

başlatmıştı. Kasım iktidarını devam ettirmesi için yalnız Kürtlerin yeterli olmadığını düşünüyor ve böyle inanıyordu. Arap milliyetçiler ile çatışmayı daha fazla göze alamazdı. Bunun için kararını vermesi gerektiğine inanıyordu. Ya Kürtler ile devam edecekti ya da iktidarını daha da sağlamlaştırmak için Arap milliyetçiliğine sarılmalıydı. Kasım, tercihini Arap milliyetçiliğinden yana yaptı. Geçmişteki tecrübelerin de gösterdiği gibi Kasım'ın bu tercihi Kürtler için savaş sinyali anlamına geliyordu. 4 Kasım'da daha önce 30 Peşmergeyi öldüren Ahmet Zêbari'nin dört Barzanlı tarafından öldürülmesi ile çatışmalar yeniden başladı. Daha önce Kasım tarafından yargılanması sözü verilen Ahmed'in öldürülmesi ve öldürenlerin 20 yıldan fazla hapis cezasına çarptırılması yeni dönemin nasıl şekilleneceğine dair işaret veriyordu (Babekr, 2010).

Kasım, yeni politikalarını sırasıyla sergilemeye başladı. Öncelikle, Barzani'ye muhalif aşiret reislerini desteklemeye başladı. Daha sonra, Hewlêr valisi ve Musul Emniyet Müdürüne olağanüstü yetkiler verdi. Barzani'ye muhalif aşiretler hızla silahlanmış ve Barzan, Zebarilerin saldırısına uğramıştı. Kürtler savaş yorgunuydu, savaş kaçınılmaz olmadıkça savaşmak istemiyorlardı. Yaşanan gerginliklerin bir an önce sonlandırılması için Şeyh Ahmed'in Bağdat'tan tarafsız bir komisyon talebi kabul edildi ve sorun geçici de olsa çözüldü (Barzani, 2003). Aslında her iki tarafta savaş istemiyordu. Ama Arap şovenizmi güçlü bir şekilde etkisini ortaya koymuştu. Bağdat sokaklarında "Irak Arapların ve Müslümanların vatanıdır. Kürtlerin ve Hıristiyanların değil" (Akt. Barzani, 2003: 186) şeklinde duvar yazıları boy göstermeye başladı. KDP şubelerine saldırılar düzenleniyor, mahkemeler Kürtlere yönelik davalar açmaya başladılar. Yayın organları Kürtlerin Araplar içerisinde eritilmeleri gerektiği, Irakta yaşayan herkesin Arap olduğu, bunun aksini ifade etmenin ihanet olduğunu açıkça dile getirilmekteydi.

.

4. MOLLA MUSTAFA BARZANİ VE YENİDEN HAREKETİ (1961-1963)

4.1 İsyan; Toprak Reformu ve Çelişkiler

1959 yılında uygulamaya konulan toprak reformu ciddi sorunlarla başladı. Toprak sahipleri ve toprakları alacak olanlar için bırakılan geçiş sürecide sorunlar kendini gösterdi. Bazı toprak ağaları, toprakları kendisinden alınacağı için topraklarını ekmekten vazgeçmiş,

buna karşın bazı köylüler de ağaların ekilmeyen topraklarını ele geçirdiler. Kentlere ciddi yığılmalar yaşanmış, bu yığılma ortaya işsizlik ile birlikte ortakçılığın da çökmesine yol açmıştı. Yaşanan sorunlardan dolayı Kasım'ın zayıf düştüğünü gören birçok toprak ağası sürgünden dönerek sağcı "Shurish" (şoreş/devrim) partisini kurdular. Bazı aşiret reisleri, toprak reformu ile birlikte yürürlüğe konan vergi kanunun yürürlükten kaldırılması için Kasım ile görüşmek için Bağdat'a gittiler ancak görüşme talepleri geri çevrildiği için Kürdistan'a geri geldiler. Aşiret reisleri Kasım'ın bu tavrı karşında vergi ödememe kararını aldılar. Aslında bu bir isyandı. Ve isyan fiili olarak başlamıştı. Halk ise kendilerinin çıkarlarına ters düşmesine rağmen ağaların isyanına katılarak bu süreci desteklemiştir.

Bu tavır temelinde sosyolojik gerçeği barındıran büyük bir çelişkiydi elbette veya ağalık kurumunun ortaya çıkardığı bir sonuçtu. Ağalar Toprak Reformuna karşı oldukları için isyan bayrağını çekmiştiler. Ama Toprak Reformu'nun kendileri için yapılan köylüler büyük bir çelişki ile hareket ederek ağaların yanında yer almışlardı. Yani kendi haklarına karşı bir direniş sergileyen ağların yanında yer aldılar. Bu bir çelişki olarak görülebilir ancak köylülerin bu davranışı temelinde yatan feodal ağalık kurumunun toplumsal karşılığını sorgulandığında bunun bir çelişki olmadığı görülmektedir. Çünkü yüzyıllardan beri kurumsal hale gelen ağalık, köylüler için var olabilmenin en önemli şartlarından birisiydi. Devletin kurumsal olarak var olmadığı bu topraklarda tek kurumsal örgüt ağalıktı. Köylüleri ve ağaları birbirine bağlayan bir diğer unsur da aşiret gerçeğiydi. Her ağa aynı zamanda mensubu olduğu aşiretin de lideriydi. İsmail Beşikçi'nin ifadesi ile "Geniş toprakları ve üretim araçlarını kontrol eden, iş bölümü organizasyonuna hâkim olan ağa, (…) Çünkü ağalar, çok geniş toprakları kontrol ettikleri gibi çok geniş halk yığınlarını da kontrol ederler" (Beşikçi, 1992: 11). Ağalar, kendi varlığı ve üstelendiği rol gereği müesseseleştikleri için her zaman devletten bir adım önde olmuşlardır. Bundan dolayıdır ki köylü kendi aleyhine olmasına rağmen ağaların yanında yer almıştır.

Bu savaşı aslında her iki taraf da istemiyordu. Kasım, Kuveyt Sorunu ve petrol şirketleri ile uğraşıyordu. Barzani ise yorgun düşen Kürtlerin toparlanması gerektiğine inanıyordu. Kürtler savaşmak için hazır değillerdi. Buna benzer birçok sebepten dolayı Kasım da Molla Mustafa Barzani de savaş istemiyorlardı. Kuveyt sorunundan dolayı askere ihtiyacı olan Kasım Kürdistan cephesinde savaşmaya razı değildi. Kasım, Şeyh Ahmet'i Bağdat'a çağırmıştı. Şeyh Ahmet'in Molla Mustafa'dan izinsiz gitmediğini hesaba kattığımız vakit, Barzani'nin de savaş istemediği anlaşılıyor. Ancak herhangi bir anlaşma sağlanamadı.

Bu görüşmeler sonucunda savaşı kaçınılmaz olarak gören Kasım, muhalif aşiret reisleri ile ittifak yapma yoluna gitti. Bu bağlamda birçok aşiret ile anlaşmaya vardı. Barzani

ise kısa bir süre sonra isyan hareketini başlatan adımları atmaya başlamıştı. Kasım'ın koruyamadığı bölgeleri ele geçirerek kısa bir süre sonra Kürdistan bölgesini ele geçirmiştir (Mcdowall, 2004). Daha önce Kasım'ın anlaşmaya çalıştığı ancak anlaşamadığı Barzani'nin eski arkadaşı ve Müttefiki Abbas Mamand'ın 11 Eylül'de Barzan civarında bir ordu konvoyunu pusuya düşürmesi ve Kasım'ın buna karşılık olarak Barzan dahil geniş bir bölgeyi bombalaması ile isyan başlamış oldu. "11 Eylül 1961 tarihi büyük ayaklanmanın başlangıç tarihi olduğu hususunda görüş birliği vardır" (Barzan, 2003: 36). İsyan, birçok sosyal ve siyasal sonuçları taşıyordu. Hızla artan nüfus ile birlikte kentlerde yaşanan yoğun işsizlik oranı, tarımda makineleşmenin artması ile birlikte toprak sahipler ortakçı ve kiracı yerine ücretli işçi çalıştırmaya başlamışlardı. Belirsiz bir şekilde uygulanmaya çalışılan toprak reformu, vergi oranlarının artması, 1958 devrimin yarattığı belirsiz bir ortam ve alt yapının çökmesi ile baş gösteren işsizlik sosyal sonuçlar ile birlikte isyana hazır siyasal kitle yaratmıştır.

Bu saldırılar sonucunda Kasım farkında olmadan topraklarını korumak isteyen ağalar ile milliyetçi-aşiretçi Molla Mustafa'yı birleştirmiştir (Mcdowall, 2004). Molla Mustafa ağaların vergi ödemeyerek başlatmış olduğu isyana katılarak komutayı devraldı. Savaş beraberinde hataları da getiriyordu. Kasım'ın KDP'nin kapatılmasını emretmesi, milliyetçi ağalar ve Barzani'nin ittifak yapmasının sağlamıştır. Böylelikle henüz savaşa dahil olmayan KDP de savaşa dahil oldu. KDP'nin savaşa dahil olması ile savaşı kimin yöneteceği ve KDP'nin alacağı tavır da tartışma konusu olmaya başladı. Talabani'nin öncülük ettiği grup, KDP'nin isyanda önderliği üstlenmesini istiyordu. Buna karşın Ahmet'in öncülük ettiği grup tam tersi bir tavırla ağaları kınadı ve KDP'nin önceliğinin sosyal ve ekonomik ilerleme olduğunu vurgulamıştır.

Bu tutumların sonucunda KDP, Aralık 1961 tarihinde hükümete karşı bir operasyon başlatarak Molla Mustafa Barzani ve diğer aşiretlerin yanında yer aldı. Bu hareket ile Molla Mustafa Barzani, KDP'nin denetimini ele geçirmesinde önemli aşama kaydetti. KDP'nin bu kararı IKP (Irak Komünist Partisi) ile Kürt aydınları arasında tepki ile karşılandı. En önemli tepkiyi IKP verdi. IKP' ye göre demokratik bir Irak'ın bütünlüğünü savunan KDP, bu kararı ile ayrılıkçı bir tavır takınmıştır. Kasım'ı devirmek için KDP ile ortak mücadele kararı alan IKP bundan sonra KDP' ye şüphe ile yaklaşacaktır. IKP ayrıca isyanı İngiliz-Amerikan emperyalist petrol şirketleri tarafından desteklenen bir hareket olarak ifade etti (Mcdowall, 2004).

Aslında Barzani ile KDP temel olarak, farklı nüans ve hedeflere sahiptiler. Bir yanda feodal yapıdan beslenen ve tıpkı diğer toprak ağaları gibi Toprak Reformuna tepki gösteren

Barzani, diğer yanda 3. Kongresi ile bütünüyle sol bir iklimden beslenen KDP; toprak reformunu destekliyor, sendikaların kurulmasını, işçilerin ve köylülerin haklarının korunmasını savunan bir program benimsiyordu. İsyanın yarattığı bir diğer çelişki de burada saklıydı. Sol bir iklimden beslenen, Toprak Reformu'nu destekleyen, aşiret yapısına karşı çıkan KDP, bütün bunların aksini savunanların cephesinde yer almıştır.11 Eylül 1961 tarihinde başlayan savaş Kürdistan bölgesinin birçok bölgesini içine alıyordu. Irak Hava Kuvvetleri, başta Barzan bölgesi olmak üzere tüm Kürdistan bölgesini bombardıman altına aldı. Ancak Irak ordusunun düzenli yapısı yoktu. Kasım'ın hava gücü üstünlüğüne rağmen dengeler Kürtlerin lehine değişiyordu. Çatışmalar sonucunda Kürtler, Irak ordusunda gelen saldırıları geri püskürtüler. Şartların giderek Kürtlerin lehine gelişmesi Kasım'a geri adım attırdı. Abdülkerim Kasım 23 Eylül 1961 tarihinde bir basın toplantısı ile Kürdistan bölgesinde ayaklanmanın sona erdiğini duyurdu (Barzani, 2003).

4.2 Molla Mustafa Barzani ve KDP Çatışması

Irak'ta 8 Şubat 1963 darbesinin üzerinde yaklaşık 10 ay geçmesine rağmen Baasçılar ve Nasırcılar arasındaki iktidar çatışması sürüyordu ve anlaşmak için iki tarafta birbirine güvenmiyordu. Bu iktidar mücadelesinde, önce Baasçılar hamle yapmış, Nasırcılar grubundan bazı ordu mensuplarını tutuklayıp, işkencelere maruz bırakmış ve ordudan atmıştı. Daha sonra Baasçılar kendi arasında sağ ve sol grup olarak çatışmaya girince durum Nasırcıların lehine dönmüştü. Baasçıların kendi arasındaki çatışmayı ve ordunun da Kürdistan cephesinde olmasını fırsat bilen Nasır karşı atağa geçerek Baasçıları devirdi. Kürt Sorunu karşısında başarısız sonuçlar alması ile birlikte halk arasında baş gösteren yılgınlık Nasır'ın işini kolaylaştırmış oldu. Nasır ordu içerisinde üst rütbeli subaylarında desteğini alarak Baas Hükümetini 18 Kasım 1963 tarihinde devirdi (Barzani, 2003).

Yeni hükümeti Abdülselam Arif yönetiyordu. Arif'e, Nasırcılardan oluşan Devrimci Komuta Ulusal Konseyi (DKUK) ve Arap milliyetçileri yardım ediyordu. Yeni hükümet, gönülsüz de olsa Kürtler ile barışmak istiyordu. Savaşın maliyeti yüksekti ve cephede Kürtlere karşı başarısız olmuş bir ordu bulunuyordu. Yeni hükümet, en azında şimdilik savaşı doğru bir seçenek olarak görmüyordu. Aslında Abdülselam Arif'e darbe yapmadan önce Molla Mustafa Barzani ile görüşmüş ve karşılıklı beklentiler konusunda anlaşma sağlanmıştı. Barzani, Baasçılar devrilinceye kadar direnecek buna karşılık Abdülselam Arif de KDP'nin Barzani'ye karşı zayıflatılmasına katkı sunacaktı (Mcdowall,2004). Molla Mustafa, Arif'in

yapmış olduğu darbeyi memnuniyetle karşıladı ve karşılıklı görüşmeler başladı. Molla Mustafa Barzani KDP başkanı sıfatı ile değil kendi adına Cumhurbaşkanı Abdülselam Arif ile 10 Şubat 1964 tarihinde barış antlaşması imzaladı.

Antlaşmaya göre;

- Hükümet, Kürt kardeşlerimizin ulusal haklarını Irak halkı kapsamında, ulusal birlik çerçevesinde kardeşlik ilkesine bağlı olarak kabul etmektedir. Bu madde, geçici anayasada yer alacaktır.
- Kuzeydeki olaylar nedeniyle bütün tutuklular, mahkûmlar serbest bırakılacaktır. Genel af çıkarılacak, daha önce mallarına el konulan şahısların menkul, gayrı menkul bütün malları iade edilecektir.
- Kuzey bölgesinde mahalli idareler yeniden göreve getirilecektir.
- Memurlar ve müstahdemler görevlerine dönecektir.
- Gıda maddelerine konulan nakliyat sınırlandırılması kaldırılacaktır.
- Kuzey bölgesinin imarına derhal başlanacaktır. Rutin faaliyetlerin yürütülmesinin önündeki engellerin kaldırılması için komisyonlar oluşturulacak ve zarara uğrayanların zararları tazmin edilecektir.
- Burhan ve Zerbencihan (Dukan ve Derbendihan) baraj suların altında kalan toprakların sahiplerine arazilerinin bedelleri adil bir şekilde ödenecektir.
- Kuzey bölgesinde güvenlik ve istikrar yeniden hakim olması için gerekli önlemler alınacaktır (Barzani, 2003: 134).

KDP Genel Sekreteri İbrahim Ahmet ve Celal Talabani, Kürtlerin ulusal savaşının temel amacı olan Kürtlerin öz yönetiminden söz etmeyen anlaşmayı ve Molla Mustafa'nın tek taraflı olarak barış antlaşması yapmasını eleştirdiler. Darbeden önce de karşılıklı anlaşan Molla Mustafa ve Arif karşılıklı destek çağrılarını yaptılar. Arif, Molla Mustafa'ya karşı çıkanlara yönelik güç kullanacağını deklare ederken, Molla Mustafa da hükümet kuvvetlerine direnenleri kendisine karşı direnmiş kabul edeceğini ilan etti. Molla Mustafa, daha da ileriye giderek Irak çıkarlarına hizmet ettiği sürece partilerin (KDP) kapatılmasına karşı çıkmayacağını ifade etti (Mcdowall, 2003).

4.3 Tartışmasız Liderlik Dönemi: Yeni KDP

Bu yeni dönem beraberinde KDP ve Molla Mustafa Barzani'nin çatışmasını getirmiştir. Bir tarafta 20 yıl boyunca şekillenen ideolojik bir partinin sergilemiş olduğu tavır. Buna karşı Kürt halkının geleneksel yapısı içerisinde hareket eden Barzani. Elbette İbrahim Ahmet ve Talabani'nin yönetimindeki KDP'nin şansı çok azdı. Bir tarafta laik, milliyetçi, ateist, Marksist bir ideolojik yapı ile özgürlük mücadelesini veren KDP, diğer tarafta dindar, ümmetçi, geleneksel yapı içerisinde Kürt halkının özgürlük mücadelesini veren Barzani vardı. İdeolojik olarak güçlü olmasına karşın KDP'nin Molla Mustafa Barzani karşında şansı yoktu. Çünkü Kürt devriminin yüzü ve Kürt halkının milli kahramanı Molla Mustafa Barzani'ye karşı KDP'nin mücadele etmesi söz konuda değildi. İbrahim Ahmet ve Celal Talabani gün gittikçe azalan taraftarları ile Barzani'ye karşı olan mücadelelerini sürdürdüler. Bu bağlamda, 4 Nisan 1964 tarihinde yaptıkları 6. Kongrede, Molla Mustafa Barzani'n yetkisi olmadığı halde Bağdat yönetiminin 10 Şubat antlaşmasını eleştirisini içeren ve Molla Mustafa Barzani'yi ağır bir şekilde suçlayan bir sonuç bildirisi yayımlandı. Sonuçlardan bir tanesi de Molla Mustafa Barzani'nin KDP üyeliğinin dondurulmasıdır.

> Mustafa Barzani son zamanlarda açıklamalar yaparak, Kürdistan Demokrat Partisi Başkanı sıfatıyla çeşitli kararlar kabul etmiştir. Bu kararların, çoğunlukla devrimin ve halkımızın çıkarlarına ters düştüğünden yola çıkarak, (…) Ayrıca Sayın Mele Mustafa Barzani'ye de parti tüzüğüne saygılı davranmaya, tüzük prensiplerinin bozulmasına yol vermemeye ve konferans tarafından mahkûm edilen bireysel kararlar ve talimatlardan resmi imtina etme yoluyla konferans kararlarına uymaya çağırıyoruz (Babekr, 2010: 297).

Kürt halkının çoğunluğu ve Irak hükümetinin desteğine sahip Barzani, artık KDP'nin kontrolünün kendisinde olması gerektiğine inanıyordu. İbrahim Ahmet ve Celal Talabani tarafından Mawat'ta yapılan KDP'nin 6. Kongresinde çoğunluk sağlanamadı. Bunu bir fırsat olarak gören Barzani, kendisinin başkanlığında, KDP'nin 6. Kongresini 1 Temmuz 1964 tarihinde, Qala Diza'da düzenledi. Kongreye davet edilen İbrahim Ahmet ve Celal Talabani grubu tutuklandılar. Daha sonra İbrahim Ahmet ve Talabani ile birlikte onlara bağlı 400 kişilik bir grup İran'a sürüldü (İzady, 2011).

Molla Mustafa Barzani, kendi başkanlığında topladığı KDP'nin 6. Kongresinin sonucunda, KDP, peşmergeler ve aşiret liderlerinden oluşan Ulusal Devrim Komuta Konseyini kurdu. Eski KDP merkez komitesinin çoğunluğunun görevine son verildi. Artık Kürt halkını temsil eden tek bir güç ve tek bir lider vardı. Molla Mustafa Barzani Kürt

halkının tartışılmaz lideri haline geldi. Buradan güçlü olarak çıkan Barzani yeni bir vizyon çiziyordu. Hükümete, sivil bir yönetime geri dönüşün mümkün olmadığını belirterek yeniden özerklik talebinde bulundu.

Molla Mustafa Barzani'nin yeni tavrı, aslında yeni bir savaşın da habercisiydi. Çünkü Molla Mustafa 10 Şubat antlaşması ile ortaya koyduğu şartların dışında özerklik üzerinde uzlaşmanın zor olduğu konuları yeniden gündeme getirdi. Arif ise kendisinin 10 Şubat kararlarına büyük ölçüde uyduğunu ve bu konuda ilerlemenin sağlanmasındaki tek engelin Molla Mustafa olduğunu belirtiyordu. Mart 1965'te savaş yeniden başladı. Irak yönetimi 100.000 kişilik ordusu ile 15.000 kişilik peşmergeye karşı harekete geçti. Bu saldırı Kürtleri yeniden birleştirmişti. İbrahim Ahmet ve Talabani dahil olmak üzere bütün Kürt halkı özgürlük mücadelesi için Molla Mustafa'nın etrafında birleşti. Kış olmasına rağmen saldırı başlatmış olan Arif, Molla Mustafa Barzani'yi son darbe ile ortadan kaldırmak istiyordu.

Ancak beklenmedik bir gelişme yaşandı. Arif, bir helikopter kazası ile öldürüldü. Bu ani gelişme karşısında kısa süreli de olsa savaş durdu. Yeni yönetim kısa süre sonra belli oldu. Abdülselam Arif'in yerine kardeşi Abdülrahman Arif geçti. Yeni Arif başbakanlığa Abdülrahman Bazzaz'ı atadı. Bazzaz, Kürt sorunun ülkenin gelişmesinin önünde en büyük engel olduğunu biliyordu. Bu konuda barışçı bir çözümün ortaya konmasından yana tavır koydu. Bu bağlamda Kürtlerin ulusal haklarının tanınmasını konu edinen bir açıklama yayımladı. Açıklamada:

> Yeni idari yasa Kürtlerin ayrı bir ulus olduğu gerçeğini teyit edecek ve kuzeydeki yurttaşlarımızın kendi dillerini ve kültürel miraslarını bütünüyle sürdürmelerini mümkün kılacaktır. Ülkenin birliği ile çatışmayan ve anayurdumuzun herhangi bir bölünmesinin kaybedilmesine neden olmayacak yerel faaliyetleri kendilerinin yürütmesine de olanak verecektir (Mcdowall, 2003:426).

Ancak bu barışçıl yaklaşımların yerini kısa bir sürede sonra yine savaş tamtamları aldı. Çünkü ordu Bazzaz'ı ikna etmişti. Arif'in ölümünden sonra, Molla Mustafa, yeni yönetime taleplerini düşünmeleri için bir aylık süre vermişti. Kısa bir süre önce barışçıl açıklamalar yapan Abdülrahman, "Kürtlere asla özerklik tanınmayacaktır. (…) Hükümet isyancılarla asla görüşmeyecek" şeklinde görüş bildirmekteydi (Akt. Mcdowall, 2004: 42). Bu açıklamaların ardından ordu yeniden saldırıya geçti. Hava saldırıları destekli yapılan askeri harekâta karşı, ordu, çok ağır kayıplar vererek yenilgiye uğratıldı. Yenilgi karşısında şaşkına dönen Bazzaz kısa sürede manevra yaparak müzakere yapma kararı aldı. İki hafta süren görüşmeler neticesinde Bazzaz, Kürtlere 29 Haziranda 15 maddelik bir teklif sundu. Teklif Kürtlerin talepleri ile örtüşüyordu. Molla Mustafa Barzani, bir gün sonra teklifi kabul ettiğini bildirdi.

Antlaşmanın bazı maddeleri özetle şöyleydi;

- Kürtlerin ayrı bir ulus olduğu kabul ediliyordu.
- Serbestçe seçilen idari meclisler ile adem-i merkeziyetçi bir yapı vaat ediliyordu.
- Kürtlerin Merkezi hükümette oransal temsil edilmesi öngörülüyordu.
- Kürtçe resmi dil olarak kabul edilmesi ile birlikte bütün kültürel haklar kabul ediliyordu.
- Bir yıl içinde parlamenter sisteme geçiş yapılması öngörülüyordu (Babekr, 2010).

Ayıca Bazzaz, Musul'un Kürt bölgesine ayrılması, KDP'nin halka açık bir şekilde faaliyetlerini yürütmesi ve genel af konusunu içeren 3 maddeyi gizli tutuyordu. Ancak Bazzaz'ın bu iyi niyetli tavrı kısa süre sonra görevinden dolayı alındı (Mcdowall, 2004). Arif, ordunun muhalefetine rağmen Kürdistan bölgesini ziyaret ederek çözüm arayışına başladı. Bu arada İbrahim Ahmet ve Talabani, Molla Mustafa'ya karşı yeniden harekete geçtiler ve kendi silahları gücünü oluşturmaya başardılar.

Molla Mustafa ve Arif arasında diyalog devam ederken 5 Haziran 1967 tarihinde İsrail ve Araplar arasında yaşanan ve İsrail'in kesin zaferi ile sonuçlanan 6 gün savaşı yapıldı. Bu savaş sonunda Arif'in prestiji kalmamıştı. Yapılan hükümet değişikliği de bir sonuç vermedi. 17 Temmuz 1968 tarihinde Baas Partisi ve Ordu başarılı bir darbe ile yönetimi ele geçirdi. Bu darbe ile ikinci Baas Partisi dönemi resmen başlamış oldu. Darbenin ardından Devlet başkanlığına Ahmet Hasan el Bekir geldi. Bekir başkanlığında, 8 Baasçı ve Arap Devrimci Hareketi'nden (ADH) ve 8 Nasırcı'dan oluşan Devrimci Konsey Komuta Konseyi oluşturuldu (Babekr, 2010).

4.4 11 Mart 1970 Özerklik Anlaşması

11 Mart 1970 tarihinde Saddam Hüseyin ve Molla Mustafa Barzani arasında imzalanan özerklik antlaşması Kürtler açısından bu antlaşma tarihi bir belgeydi. Çünkü Kürt halkının siyasal hakları ilk kez egemen bir devlet tarafından kabul ediliyordu. Bu anlaşma Kürtler için önemli olduğu kadar Irak halkının geri kalanı için de bir kazanımdı. Çünkü yıllar süren bir savaş sona erecekti. Herkesin hayalini kurduğu bağımsız ve büyük Irak ancak bu şekilde var olabilirdi. Bu anlaşma Saddam Hüseyin ve Baas Partisi içinde önemliydi. Saddam Hüseyin, bu anlaşma ile askeri kanat üzerindeki etkisini gittikçe arttırıyordu.

Anlaşma özetle şu maddeleri içeriyordu;

1- Arap dilinin yanı sıra Kürt dili de Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgelerde resmi dil olacaktır. Kürtçe bu bölgelerde verilecek eğitimin anadili olacak ve Irak'ın diğer yerlerinde ikinci dil olarak öğretilecektir.
2- Kürtler kabinede ve ordudaki üst düzey ve hassas görevler de dahil olmak üzere hükümete bütünüyle katılacaklardır.
3- Kürtçe eğitim ve kültür teşvik edilecektir.
4- Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgelerde tüm yetkililer Kürtlerden oluşacak ya da Kürtçe bilecektir.
5- Kürtlerin kendi öğrenci, gençlik, kadın ve öğretmen örgütlerini kurması serbesttir.
6- Kürdistan'ın kalkınması için fon ayrılacaktır.
7- Şehit ailelerine ve yoksulluk, işsizlik ya da evsizlik çekenlere maaş bağlanacak ve yardım edilecektir.
8- Kürtler ve Araplar eski yerleşim yerlerine döneceklerdir.
9- Toprak reformu uygulanacaktır.
10- Anayasa'da değişiklik yapılacak ve "Irak halkı iki ulustan, Arap ve Kürt ulusundan oluşur" maddesi eklenecektir.
11- Radyo istasyonu ve ağır silahlar hükümete iade edilecektir.
12- Başkan yardımcılarından biri Kürt olacaktır.
13- Vilayetler Yasası bu deklarasyonun özüne uygun bir şekilde değiştirilecektir.
14- Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgeler bir özyönetim birimi oluşturacak şekilde birleştirilecektir.
15- Kürt halkı yasama yetkisini Irak'taki nüfusuna uygun bir oranda paylaşacaktır (Mcdowall, 2004:437-38).

Her iki taraf da antlaşmayı çok önemsiyordu. Antlaşmanın kutlanması için özgürlük meydanında kutlamalar yapılacaktı. Bunun için Saddam Hüseyin, Bağdat'a Molla Mustafa'nın oğulları Mesud ve İdris Barzani ile birlikte döndü. Anlaşma 11 Martta Devlet Başkanı tarafından imzalandı ve 12 Martta özgürlük meydanında kutlamalar yapıldı (Barzani, 2003).

Taraflar ilk zamanlar antlaşmaya sadık davrandılar. Irak hükümeti Kürdistan'da alt yapı hizmetleri ve bölgeye dair uygulamaları yürürlüğe soktu. Kabineye Kürtlerin de katılması ve 1959 yılında birçok anlaşmazlığa konu olan Toprak Reformu gibi uygulamalar kararlaştırıldı. Anlaşmanın 1, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 13. maddeleri bir kısmı tamamıyla, bazıları ise kısmen uygulanmaya sokularak anlaşmanın 10. maddesi doğrultusunda değiştirildi. Ancak

anlaşmanın bütünün uygulanması konusunda her iki tarafta birbirine tam olarak güvenmiyordu. Özellikle anlaşmanın 8. ve 14. maddesinin uygulanmasına dair çıkan pürüzler olumsuz sürecin başlangıcı oldu. Bunun yanı sıra Faili Kürtlerin sınır dışı edilmesi, köylerin bombalanması, önce karşılıklı olarak Kürtlerin çoğunlukta olduğu yerlerde oluşturulacak özyönetime dair yapılacak nüfus sayımı ertelendi. Daha sonra merkezi hükümet tarafından süresiz ertelendi. Bununla birlikte önce Molla Mustafa Barzani'nin büyük oğlu İdris ve daha sonra Molla Mustafa'nın kendisine yapılan suikast girişimleri süreci iyice zora soktu ve karşılıklı olan güvensizliği iyice artırdı. Her iki taraf da dış desteğini artırmak için hamleler yapıyordu. Irak ve Rusya arasında yapılan anlaşma İran'ın Kürtlere desteğini artırdı. Kürtler İran'ın yanı sıra ABD ve İsrail ile ilişkiler kurdu. Barzani'nin bu atağı Kürtlerin geleneksel müttefiki olan komünistleri ve bazı milliyetçileri KDP'den uzaklaştırdı. İlişkilerdeki gelgitler devam ediyordu. Irak ordusuna ait uçaklar Kürtlerin mevzilerini bombalamaya başlayınca Barzani bunun savaş sebebi olacağını açıkladı. Saddam Hüseyin şimdilik geri adım atmıştı. Saddam Hüseyin henüz ordu üzerinde denetimi tam olarak sağlamamıştı. Ayrıca İran ile Şattu'l Arap sorununa bir çözüm getirmemişti. Saddam Hüseyin, sorunun çözümü için Molla Mustafa'yı Bağdat'a davet etti ancak bu davet karşılık bulmadı. Molla Mustafa Barzani, özerkliğe dair çıtasını yükselterek Kerkük'ün Özerk Kürdistan'ın başkenti olmasını önerdi. Baas Partisi özerklik yasasını tartışmaya açtı bunu yaparken de KDP ile birlikte ona muhalif olanları da tartışmanın içine almıştı. Ayrıca KDP'nin tek başına Kürtlerin temsilcisi olmadığına dair açıklamalar yapılıyordu. Bu Baas'ın amacını ortaya koyuyordu. Açıkçası KDP gözden çıkarılmıştı.

4.5 1974 Özerklik Yasası

Yaşanan gelişmeler karşında Baas Partisi yeni bir hamle yaparak, 11 Mart 1974 gecesi Bağdat radyosu özerklik yasasının yürürlüğe girdiğine dair kararı okudu. Baas Partisi daha önceki yasaların bir adım önüne geçerek yürürlüğe koyduğu özerklik yasası Kürtleri memnun etmemişti. Çünkü mevcut yasa Kürtlerin iktidarından çok merkezi otoriteye bağlılığı pekiştirmiş ve Kürtlerin iktidarından uzak bir şekilde hazırlanmıştı. Üstelik Kerkük konusunda anlaşmazlık çözümsüzlüğe bırakılmıştı.

Tartışmalar ile birlikte çözümsüzlüğü getiren özerklik yasasının tartışmalı bazı maddeleri şunlardı;

- 1. maddesi, 1975 Nüfus Sayımına göre Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgeler olarak tanımlanan Kürdistan, 11 Mart Anlaşması doğrultusunda Irak'ın ayrılmaz bir parçası olarak özerklikten yararlanacak, başkenti Erbil olacaktır.
- 5-6. maddeleri, Bölge, devletin mali bütünlüğünü içerisinde özerk bir mali birim olacaktır. Bütçesi devletin konsolide bütçesi içinde yer alacaktır.
- 13. madde, Cumhurbaşkanı bir Yürütme Meclisi oluşturulması için Yasama Meclisi'nin (seçilmiş) bir üyesini tayin edecektir. Cumhurbaşkanı Yürütme Meclisi'nin başkanını istediği zaman görevden alabilir, bu takdirde Yürütme Meclisi feshedilecektir.
- 17. madde, Bölgedeki polis, güvenlik ve ulusal kuruluşlar İçişleri Bakanlığı'ndaki Genel Müdürlüklere bağlı olacak ve personeli Irak Cumhuriyeti'nde uygulanan yasa ve yönetmenliklere tabi olacaktır.
- 18. madde, Bölgede merkezi otoriteyle ilgili daireler bağlı bulundukları bakanlıkların altında oluşturulacak ve bu bakanlıkların yönetmenliklerine tabi olacaklardır.
- 19. madde, Özerk organların kararlarının yasalara uygunluğu Irak Yüksek Mahkemesi tarafından denetlenecektir (Mcdowall, 2004:449).

Özerklik yasası açıkça Irak Merkezi hükümetin iktidarını hedeflemişti. Özerklik yasası, merkezi yönetimin iktidarını ortaya koyan akıllıca hazırlanmış bir yasaydı. Yasa, Kürtlerin kendi kendini yönetmesine imkân tanımamış ve onların kaygılarını haklı çıkarmıştı. Kürtler bir karar vermeliydi. Ya özerklik yasasını kabul edecekti ya da yeniden savaş kararını verecekti. Bu elbette zor bir karardı. Molla Mustafa Barzani, müttefikleri olarak gördüğü ABD ve İran'ın kendisine olan desteğinden emin bir şekilde savaşı göze almıştı. Ancak Kürtlerin bütünü aynı fikri taşımıyordu. Hatta Barzani'nin büyük oğlu dahi babasının iktidar hırsı ile hareket ettiğini ileri sürerek kendisinden ayrılmıştı. Bu süreçte Barzani, kendisine destek vermeyen ve özerklik yasasının kabulünü savunanlar ile yollarını ayırdı. Molla Mustafa Barzani kendisine destek veren Solcu Kürtler ile savaşın kaçınılmazlığını kabul ederek özerklik yasasını kabul etmedi. Bunun sonucunda savaş yeniden başladı.

5. MOLLA MUSTAFA BARZANİ'NİN SON HAREKETİ (1974-1975)

Nisan 1974 tarihine geldiğinde barış adına her şey sona ermişti. Bağdat, hükümet kabinesindeki KDP üyelerini tasfiye ederek yerlerine uygun gördüğü atamalar yaptı. Saddam Hüseyin, "devrime, otonomiye ve halkımızın ilerici gelişimine karşı silah kaldırmış dağdaki ajanlar bilsin ki artık bundan sonra asla bir daha onlarla aynı masaya oturmayacağız. (…) Barzani'nin sağ kalmasının tek yolunun beyaz bayrak kaldırarak sıradan bir vatandaş olarak yaşamak olduğunu" vurguluyordu (Babekr, 2010: 434).

Savaş başlamıştı, çatışmalar devam ederken Baas hükümeti mart ayında Bağdat'ta tutukladıkları 11 KDP yetkilisini 17 Nisan da kurşuna dizerek infaz etti. Ardından öğrenci gruplar üzerinde baskılar uyguladı ve tutuklamalar yaptı. Kürt öğrencilerinden Leyla Kasım idam edildi. Bu idam Irak'ta idam edilen ilk kadın idamı özelliğini taşıyordu. Bütün bu gelişmeler Kürtler arasında infiale neden oldu.

Çatışmalar Revandüz, Akra, Raniya, Qala Diza da yoğunlaşmıştı. Molla Mustafa Barzani Kürtlerin en iyi bildiği şey olan gerilla savaşının aksine Irak ile cephe savaşına girmişti. Bu en büyük hatasıydı ancak bu konuda İran'a güvenmişti. Irak, hava saldırıları ile Kürt köylerini bombalıyor ve Kürtlerin İran'a doğru göç etmesini sağlıyordu. Ama Irak ordusunu tedirgin eden İran'ın desteği halen devam ediyordu. Özellikle İran'ın konuşlandırdığı füzeler, Irak'ın yeni aldığı savaş uçaklarını vuruyordu. Ayrıca cephede İran'a ait ağır silahlar ve İran ordu mensupları bizzat savaşıyorlardı. Savaş gittikçe zorlaşıyordu. İran'a 100 bini aşkın mülteci akını olmuştur. Irak ordusu içerisinde yaşanan gerginlikler Saddam'ın iktidarını tehlike düşürmek riskini taşıyordu. Saddam Hüseyin geleceğini kurtarmak adına Şattu'l Arap'tan vazgeçmeyi göze alarak İran ile anlaşamaya vardı.

5.1 Cezayir Antlaşması (1974-1975)

Saddam Hüseyin geçmiş iktidarların gitmesine sebep olan Kürt Sorunu'na ve bu savaşa kurban gitmek istemiyordu. Bunun için bu savaşı kazanmalıydı. Savaş devam ederken İran ile müzakere etmenin yolunu arayan Saddam Hüseyin, 6 Mart 1975 yılında Cezayir de yapılan OPEC konferansını bir fırsata çevirdi. Saddam'ın bu konferansta Şah ile yaptığı görüşme sonuç verdi ve İran ile tarihe Cezayir Anlaşması olarak geçecek olan bir hamle, savaşın kaderini bir anda tersine çevirmeyi başardı. Irak ve İran 1913 İstanbul Protokolü ve 1914 Sınır Belirleme Komisyonu'nun belirlediği esaslarda anlaştılar (Mcdowall, 2004).

Anlaşmanın bazı maddeleri;

- İran ve Irak arasında kara sınır hattının kalıcı olarak işaretlenmesi (…)
- İran ve Irak arasındaki nehir sınırının nehrin yatak hattı esas alınarak belirlenmesi. Bu anlaşma temelinde taraflar ortak sınır güvenliğini ve karşılıklı güveni yeniden sağlamayı taahhüt etmekteler. Nerden gelirse gelsin her türlü bozucu nitelikteki sınır ihlallerini engellemek amacıyla taraflar iki ülke arasındaki sınır hattının kontrolünü güçlendirmeyi taahhüt altına alıyor.
- Taraflar yukarıda sıralanan tedbirlerin genel çözümün birer unsurları ve maddelerden birinin ihlalini Cezayir antlaşmasına aykırı olacağını kabul ederler (Babekr, 2010: 451).

İran derhal silahlarını ve askerlerini geri çekti. Bu geri çekilme, savaşın sonucunu açıkça ortaya koyuyordu. Bu sonuç Kürtler için bir yenilgi, Saddam Hüseyin için bir başlangıçtı. Molla Mustafa Barzani ve KDP için anında gelişen olaylar ile her şey bir anda adeta sona ermişti. Kürtler yine bir ihanete maruz kaldılar. Savaşın devamı, ölümlerin sayısını artırmaktan başka bir sonuç getirmeyecekti. Molla Mustafa Barzani, 24 Mart 1975 tarihinde savaşın sona erdiğini ilan ederek İran'a çekildi. Kızıl Haç savaşın bilançosunu, 7000 ölü ve 10.000 yaralı olarak açıkladı (Mcdowall, 2004).

6. 1975 SAVAŞI'NIN SONUÇLARI

Irak Kürdistan'ında savaş yıllarca dağlarda devam etmiştir. Kürtler yıllardır mücadelesini gerilla savaşıyla yürütmüştür. Dağlarda yürütülen bu savaş Türkiye'deki Kürt ulusal hareketindeki "gerilla" ve "dağ" miti gibi Irak'taki Kürt ulusal hareketi içinde "peşmerge" ve "dağ" şeklinde sembolize olmuştur. Irak Kürdistan'ında "gerilla" yerine peşmerge isminin kullanılması, Peşmerge'yi Irak'taki Kürt ulusal hareketi için savaşın sembolü haline getirmiştir. Dolayısıyla Irak'taki Kürt ulusal hareketinde "peşmerge" ve "dağ" mitinin sembol haline gelmesi, kısmen de olsa söz savaşın sonucunu bu iki sembol üzerinden okumak gerekiyor. Yıllardır gerilla taktikleriyle savaşan peşmerge, bu defa düzenli bir savaş pozisyonu alınca yenilgi kaçınılmaz olmuştur. Alınan yenilginin Iran ve Irak'ın Cezayir'de anlaşmasının katkısı elbette önemlidir. Ancak yenilginin ağır olmasında Irak Kürt ulusal hareketi için sembol haline gelmiş peşmergenin gerilla savaşı yerine düzenli bir askeri harekât ile savaşmayı tercih etmiş olmasının payı önemlidir.

Savaşın sonuçları Kürtler için ağır bir yenilgi oldu. Savaşın sağlamış olduğu birlik de yenilgi ile dağılmış oldu. Her şeyden önce KDP dağıldı. Kendi içinde yıllardır liderlik mücadelesi veren gruplar artık Molla Mustafa'nın gölgesinden kurtulup kendi küllerinden yeniden doğabilirlerdi. Savaştan ağır bir yenilgi alan Molla Mustafa Barzani, İran'a çekildi. Yenilginin yarattığı travmanın sonucu olarak KDP dağıldı. Yıllardır Kürtlerin liderliğini planlayan Talabani için bu bir fırsattı. Celal Talabani ve arkadaşları, Şam'da 1 Haziran 1975 tarihinde 'Kürdistan Yurtseverler Birliği'ni' (KYB) kurdular. Aftan sonra Bağdat'a dönen Salih Yusifi 'Kurdistan Sosyalist Hareketi (KSD)'yi kurdu. Komala, KSD, KYB federasyon prensibine dayalı birlikte hareket kararı aldılar. Mesut Barzani ve İdris Barzani ve KDP'ye sadık kalanlar ise KDP-Geçici Önderliği (KD-PL) kurdular. Kurulduğu 1959 yılından itibaren bölgedeki faaliyetlerine devam eden Pasok, Eylül 1976'da kendini yenileyerek Kürt Sosyalist Partisi (KSP) ismi ile faaliyetlerine devam karar aldı.

Molla Mustafa Barzani, 72 yaşında ve hastaydı. Tedavisi için ABD'ye gitmesi gerekiyordu. SAVAK ve CIA arasında yapılan uzun süren diplomatik çalışmalar sonucunda Molla Mustafa Barzani'nin herhangi bir siyasi açıklama yapmamak koşulu ile ABD'ye tedavi amaçla gitmesinde izin verildi. Molla Mustafa Barzani, Minnesota Eyaletindeki Maio kliniğinde tedaviye alındı. Yapılan tetkiklerde Molla Mustafa Barzani'nin kanser olduğu anlaşıldı. Molla Mustafa Barzani, 2 Mart 1979 tarihinde kalp krizi sonucu Kürtlerin Milli Kahramanı olarak yaşamını yitirdi (Babekr, 2010). İki Mart 1979 tarihinde Tahran'a getirilen naaşı vasiyeti üzerine Şino'da Şeyh Babo'nun yanına defnedildi. Ulusal bir kahraman Kürdistan coğrafyasındaki Kürtlerin katılımı ile görkemli bir merasim ile son yolculuğuna uğurlandı. Mesut Barzani'nin tabiri ile "Bu bir cenaze merasiminden çok en görkemli anlamıyla bir ulusal gösteriydi. O dönemde bizim böyle bir gösteriye ihtiyacımız vardı" (Barzani, 2003: 413).

6.1 Politik Eylemler Dönemi ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB)

Molla Mustafa Barzani'nin yenilgisinden sonra, dengeler değişmeye başladı. Irak cephesinde Saddam Hüseyin'in eli güçlenirken, Kürt gruplarının içinden 1 Haziran 1975 tarihinde kurulan Kürdistan Yurtseverler Birliği'ni (KYB) lideri Talabani ön plana çıkıyordu. Talabani öncülüğünde KYB, IKP, KSP ve Suriye Baas'ı kendi aralarında Ulusal Cephe kurdular. Oluşan cephede KDP bulunmuyordu. Talabani Kürtler arasında ortaya çıkan ulusa liderlik boşluğunu doldurmak istiyordu. Talabani'nin askeri birlikleri muhaliflerin

mevzilerine saldırarak alanı genişletmeye başladı. Bu süreçte KPD ve kendine muhalif diğer gruplar arasında çatışmalar yaşanmaya başladı. Aslında 1975 savaşının yenilgisi ortaya çıkardığı bir kazanımı da ifade etmek gerekiyor. Kürtler bu yenilgiden sonra güçlü aşiretsel ve geleneksel mücadele yönteminin kendilerini bir başarıya götürmeyeceklerini anladılar veya bu kaçınılmaz sonuç ile yüzleşme fırsatını yakalamış oldular.

Saddam Hüseyin, İran ile savaşta kendi içerisinde güçlü kalmak ve Kürt gruplar arasında bir barış sağlamak için uğraş verdi. Bunun yanında Kürtlerin gönlünü almak için kaçaklara af çıkardı. Evlerini terk edenlerin evlerine dönmelerine izin verildi. Saddam Hüseyin, Talabani ile anlaşma yaptı. Yapılan anlaşma neticesinde, 40.000 kişilik Kürt ordunun kurulmasına izin verilmesi, devlet bütçesinin % 30'u Irak Kürdistan'ın yeniden yapılanması için kullanılacaktı. Ancak bunun için Kürtlerin İran'a karşı savunma gücünü oluşturması gerekiyordu. Kürdistan'ın yeniden inşası ve Kürtlerin özerkliğine dair atılacak adımlar Talabani'yi Kürtlerin yeni liderine dönüştürebilirdi. Ancak Talabani'nin İran'a karşı almış olduğu bu tavır Kürtler içerisinde rahatsızlıklara yol açtı. Talabani'den kopuşların yaşandığı bu süreç KDP'yi güçlendiriyordu.

KYB ile Saddam Hüseyin arasında yapılan müzakereler KYB taleplerini şu şekilde sıralıyordu.

- Özerk bölgenin Kerkük, Hanikin, Jabal Sincar ve Mandali'yi için alacak şekilde genişletilmesi.
- Tartışmalı bölgelerin Araplaştırılmasına son verilmesi ve göçe zorlanan Kürtlerin serbestçe geri dönmesi.
- İran ve Türkiye sınırları boyunca uzanan güvenlik kordonunun kaldırılması; petrol gelirlerinin yüzde 30'nun Kürdistan'ın kalkınmasına tahsis edilmesi.
- Güvenlikten resmen oluşturulmuş bir peşmerge kuvvetinin sorumlu olması.
- Siyasi tutsakların serbest bırakılması,
- 20.000 civarındaki Cahş[1]'ın (Jahs) serbest bırakılması (Mcdowall,2003: 466).

Talabani öne sürdüğü bu şartlar ile pazarlık masasında güçlü olmayı ve Kerkük'ü Kürdistan'a katarak Molla Mustafa Barzani'den bir adım öteye gitmeyi hayal ediyordu. Kerkük gerçeğini herkes biliyordu. Kerkük tıpkı Kudüs gibi kutsal bir şehirdi. Bu kutsallık Irak'ta yaşayan herkes için geçerliydi. Saddam Hüseyin, "Kerkük'ün bir Kürt şehri olduğunu ısrar etme, biz de onun Kürt kenti olmadığı konusunda ısrarcı olmayalım" (Akt. Mcdowall,

[1] Cahş: Kelime anlamı eşek sıpası anlamına gelen cahş, bu dönemde Irak merkezi hükümetinin yanında yer alan Kürtlerden oluşan silahlı gruplara Molla Mustafa Barzani tarafından verilen isimdir. Dolayısıyla, hükümet yanlısı paralı askerlere verilen isimdir..

2003: 466) diye Talabani'nin teklifini reddetti. Ayrıca Talabani KDP'nin de feshedilmesini talep ediyordu. Yapılan görüşmeler neticesiz kalmıştı. Hükümet ve KYB ortak bir noktada buluşmadı. Saddam Hüseyin, İran ile yürüttüğü savaşta 'Batının' desteğini alınca KYB ile antlaşmaya gerek olmadığına kanaat getirdi. Saddam artık KYB'ye karşı daha merhametsizdi. KYB, 1975 yılından itibaren idamla 1400 üyesini kaybetmişti. Son olarak 20 kişinin idam edilmesi, Talabani'nin kardeşinin ve iki yeğeninin Cahş'lar tarafından öldürülmesi Baas'ın tavrını açıkça ortaya koyuyordu. Ortaya çıkan bu sonuçlar karşısında KYB, savaş kararı aldı. KYB, savaş alanına dönmek ile KDP ve diğer muhalif gruplar ile uzlaşmak istiyordu. Ancak KYB'nin Bağdat ile uzlaşma çabası Kürtler arasında ihanet olarak yorumlanıyordu. Yeni bir uzlaşma zor görünse de öteden beri devam eden uzlaşma çabaları sonuç verdi. 1986 yılında KDP, KYB, IKP rejime karşı ortak deklarasyon imzaladılar. Bu uzlaşmadan sonra Kürtler, rejime karşı ulusal cephe kurma girişimlerini başlattılar. Sonunda 1987 Mayısında KDP, KYB, KSP, KPDP, Pasok, Emek Partisi, IKP ve Süryani Demokratik Hareketi'nden oluşan Kürdistan Ulusal Cephesi kuruldu.

Baas Partisi, KYB ile köprüleri attıktan sonra hırçın ve şiddet içeren politikasını yürürlüğe koymuştu artık. Köyler yakılıp yıkılmaya başlandı. Kısa bir süre içerisinde evsizlerin sayısı 55.000'i buldu. Artık onların gözünde bütün Kürtler potansiyel birer suçluydu. Sayıları 500'ü aşkın çocuğu peşmerge hareketinde olan akrabalarının yerini söyleme bahanesi ile gözaltına aldılar. İşkence ile geçen süre sonunda hepsi öldürüldü (Mcdowall, 2004: 469). Bunun gibi binlerce hikâye yaşanıyordu Irak Kürdistan'ında. Benzer olaylar her gün yaşanıyordu. Saddam Hüseyin gelinen noktadan memnun olmayacak ki Mart ayında kuzeni Ali Hasan al Majid'i Bölge valiliğine atadı. Yapılan bu atama aslında fiilen devam eden soykırım hareketinin resmiyete kavuşmasının anlamına geliyordu. Majid göreve başlar başlamaz bölgedeki operasyonların hızını artırdı. KYB'nin Süleymaniye yakınlarındaki bazı mevzileri kontrol etmeye başlamasının ardından Majid, buna kimyasal silahlar ile karşılık verdi. Kürdistan köylerini beyaz, pembemsi ve gri dumanlar kaplamış ve her yeri elma koksusu sarmıştı. Saldırıdan kurtulan ve tedavi için Erbil'e gidenler tutuklandı ve tutuklananlar arasındaki bütün erkekler idam edildi. Saldırıdan kaçan biri olayı şu sözler ifade ediyordu:

> Her şey karanlıktı, karanlıkla kaplanmıştı, hiçbir şey göremiyorduk… Etrafı sis kaplamış gibiydi. Ve ardından herkes kör oldu. Bazıları kustu. Yüzler siyahlaştı; insanların koltukaltları ve kadınların göğüslerinin altı acıyla şişti. Daha sonra burunlardan ve gözlerden sarı bir su aktı. Sağ kalabilenlerden çoğu ağır görme bozuklukları ya da bir ay süren körlükler yaşadılar… Bazı köylüler dağlara kaçıp,

orada öldüler. Bombaların etki alanı yakın yerlerde bulunan diğerleri bulundukları yerde öldüler (Akt. Mcdowall, 2004: 471).

Olağanüstü yetkiler ile donatılmış Majid, Kürdistan'ın büyük bir kısmını yasak bölge ilan etti. Bini aşkın köyü yaktı. Binlerce insanı katletti. Ve binlerce insanı evsiz bıraktı. Irak meclisi, Kürtlere daha geniş bir özerklik ile durumun yumuşatılması gerektiğini tartışıyordu. Durumdan hoşnutsuzluğu dile getirenler Süleymaniye eski belediye başkanı Şakir Fettah gibi ya bir daha haber alınmamak üzere ortadan kayboluyordu ya da Irak Başkan Yardımcısı İzzet İbrahim al Duri gibi emekliye sevk edildi. Kürtler bu acıları yaşarken, bu acıları yaşatanların çoğu kendi soydaşları olan ve hainlikleri ile geçmişten beri Cahş diye tabir edilen hükümet yanlısı paralı askerlerdi. Birçoğu önceden beri bu işi yapıyordu ancak yaşanan bu felaketten sonra birçok kişide hayatta kalmak için Cahş olmayı seçiyordu. Hayatta kalmanın bir diğer yolu Cahş olmaktı. Başka bir tabirle kendi halkına karşı savaşın haini olarak yaşamaktı. Ayrıca Cahş olayı ağalar içinde yeni bir kazanç kapısıydı. Birçok ağa kontrol altında olan Cahş sayısını fazla bildirerek yüksek oranda para kazanıyordu.

Saddam Hüseyin, Kürtlerin bölünmüşlüğünden her zaman yararlandı. Bunun, Kürtler ile olan savaşı kazanmanın en iyi yöntemi olduğunu çok iyi biliyordu. Bunu ya para ile satın aldığı Cahş ile yapıyordu ya da Kürtler nezdinde manevi değerleri yüksek olan Şeyhleri özellikle de Nakşibendî şeyhlerini kullanıyordu. Nakşibendî şeyhleri, iç politika için önemli bir çalgı aleti olarak kullanırken, dış politikada ise Şii İran'a karşı Sünni bir blok oluşturmak için kullanılmaktaydı.

6.2 Enfal Operasyonları: Halepçe Olayı

İran'ında desteğini alan Kürt gruplar Irak ordusuna karşı başarılar elde etmeye başlamıştı. KYB'ye bağlı gruplar İran'ın da desteği ile stratejik noktaları ele geçirince Ali Hasan al Majid Kürt Sorunu'nu, Kürtleri tamamen yok etmek yöntemi ile bitirmek için harekete geçti. 15 Mart 1988 tarihinde KYB ve İran Kuvvetleri stratejik öneme sahip Halepçe kentinde denetimi sağladılar (Mcdowall, 2004). Bunun üzerine Majid, kimyasal silahlar ile Halepçe kentine saldırı düzenledi. Acıları halen unutulmamış ve insanlık tarihinde derin bir yara açan soykırımın en acı örneği Halepçe'de yaşandı. Yaşanan bu ilk kitlesel kıyım sonucunda kesin olarak ifade edilmemesine karşın uluslararası kamuoyunun da ortak kanısı olan yaklaşık 5000 kişinin kimyasal silahlar ile katledildi (İzady, 2011).

> Caddelere, kapı aralıklarına insan ve hayvan cesetleri yayılmıştı, insanlar tekerlekleri dönen arabalarının direksiyonlarına yığılmıştı. Kurtulabilenler yere düşmeden önce isterik kahkahalar atarak etrafa koşuşturuyordu… Gazı doğrudan soluyanlar da görülen belirtiler akşama doğru kötüleşti. Çoğu çocuk yol üzerinde öldü ve düştükleri yerde bırakıldılar (Akt. Mcdowall, 2004: 478).

Mart 1988'de Halepçe'de başlatılan Anfal I operasyonları sırasıyla bütün Kürdistan bölgesini kapsayacak şekilde Anfal II, III, IV, V, VI, VII, VIII şeklinde 25 Ağustos'a kadar devam etti. Anfal operasyonları sonucunda kesin sayının tespit edilmemesine karşın sayıları 150.000 ile 200.000 arasında değişen insan hayatını kaybetti. Yaklaşık 4000 köy yakıldı ve 1,5 milyon insan yerinden göç etmek zorunda kaldı. Göç eden Iraklı'lardan 60.000 kişi Türkiye sınırını geçmişti. İran'daki toplam mülteci sayısı ise 250.000'i bulmuştu. Kürdistan bölgesinin büyük bir kısmı rejime muhalif Kürtlerden arındırılmış oldu. Bütün bu insanlık dramına Avrupa yine çıkarları doğrultusunda sessiz bir şekilde takip ediyordu. KYB ve Mesut Barzani'nin ısrarlı tepkilerine rağmen Avrupa bu sessizlik tutarlılığında ısrar ediyordu. Bu sessizlik İran ve Irak'ın ateşkes imzaladı. Çünkü batı Irak'ın yapacağı daha fazla katliamın kendilerini içine alacağının farkındaydı. Finacial Times'ın 23 Mart'ta yaptığı açıklamaya göre; Irak 26 Marta açıkça olmasa da kimyasal silah kullandığını kabul etti (Mcdowall, 2004:483). Saddam Hüseyin, Majid eli ile ortaya koymuş politika ile içeriğinde ve anlayışından hiçbir şey kaybetmeden devam ediyordu.

Kürtlerin 1988'de yaşadıkları bu yenilgi, 1975 yılındaki yenilgiden daha ağırdı. Saddam Hüseyin ise Irak'ın kuruluşundan itibaren psikolojik olarak en güçlü dönemi yaşıyordu. Kürtler bugüne kadar en az üç iktidarın değişmesine sebep olmuştu. Bağdat artık kendi gücünden şüphe duymuyordu. Bu konuda Kürtler de farklı bir düşünceye sahip değillerdi. Bu özgüvenden dolayı Saddam'ın 1975 yılında Kürtlere özerklik verilmesine dair cömertliği de söz konusu değildi. Geçmiş politikalardan hatırlanacağı gibi Irak merkezi hükümeti gücünden kuşku duyduğu dönemlerde Kürtler ile müzakereyi düşünmüş ve bu düşünceleri güçlerini toparlayana kadar korumuşlardı. Saddam Hüseyin de geçmiş politikasını aynı şekilde uyguluyordu. Ama artık daha sağlam ve gerçekçi bir gerekçelerle çünkü ortada kazanılmış mutlak bir zafer vardı.

Halepçe olayının bir diğer önemi Irak ve Türkiye'deki Kürt ulusal hareketi için sembol haline dönüşmesidir. Halepçe katliamı halen Kürt ulusal hareketi veya Kürtlerin siyasal tezlerini ifade etmek için kullanılan en önemli sembollerden biridir. Özellikle Müslüman toplumun Kürt sorununu ele alış yaklaşımındaki eleştirisini vurgulamak ve Müslüman toplumun Kürt sorunu karşındaki duyarsızlığı için Halepçe katliamı önemli bir sembol olarak

kullanılmıştır. İslam ümmetinin bir parçası olan Kürtler, yaşadıkları bu zulme karşı İslam ümmeti sessizliğini korumuş ve bunun ötesinde Saddam Hüseyin'e zımnen destek vermiştir. Kürtler için en travmatik iki örnek ise Yaser Arafat'ın tavrı ve katliamdan sonra 20-31 Mart 1988 tarihleri arasında Ürdün'ün başkenti Amman'da toplanan İslam Kurtuluş Örgütü'nün Halepçe katliama dair bir kınama bildirgesi dahi yayınlamamış olmasıdır. Kürtler tarihsel süreçte Filistin davasında her zaman destek vermesine karşın, Halepçe katliamından hemen sonra Arafat, "Katliamın ertesi sabahı 17 Mart'ta Bağdat TV'sinde Saddam'ın yanında el sıkışarak ve gülerek poz veriyordu. (…)"(Akt. İsmet Aydemir, Serhat Bucak, Özgür Politika-17 Kasım 2004). Yaser Arafat'ın tavrına dair ikinci örnek iste; bir gazetecinin Arafat'a: "Halepçe'de işlenen insanlık suçu için ne düşünüyorsunuz" sorusuna Arafat: "Bu durum Irak'ın iç işleriyle ilgili bir durum, Irak'ın iç işlerine saygı duyuyoruz" diye cevaplamasıdır (Mustafa Acar, Kürdün "Ümmet Kardeşliği" Sofrasında Yeri Yoktur, Nasname).

Halepçe katliamı Kürtlerin uluslararası arenada kendilerine karşı uygulanan baskı ve şiddeti ifade etmeleri konusunda bir sembol haline gelmiştir. Kürtler, Halepçe katliamını Dünya kamuoyunda nasıl baskı altında eşit olmayan koşullarda nasıl yaşadıklarını, bu eşitsiz koşullar sonucunda her an nasıl öldürübileceklerini ifade etmek için kullanmıştır. Kürtlere karşı kimyasal silahla sınırlı değildi. Aynı vahşilik bu bölgede yaşanan kadınlara karşı maaşlı tecavüzler için görevlilerin olmasıdır. Aziz Salih Ahmed adında birinin üstünde çıkan karta: "Adı: Aziz Salih Ahmet, Doğum Yeri: (Boş Bırakılmış), Mesleği: Halk ordusunda savaşçı, İşi: Kadınların şerefine tecavüz" (Makiya, 2003: 354). Bu nedenle Halepçe katliamı bir insanlık dıramı olmakla birlikke Kürtlerin aşırı şiddet kullanımıyla etkisiz hale getirilmesi, Kürtlere karşı insafsız bir baskının sembolü olmuştur.

Bu süreçte Kürtlerin özgülük mücadelesine devam ediyorlardı. KYB, dağlarda tutunmaya devam ediyordu. Bununla birlikte vur kaç eylemleri ile mücadelesine devam ediyordu. KDP ise daha önce almış olduğu özgürlük mücadele kararını, Aralık 1989'de yaptığı 10. Kongresinde de teyit etmiştir. Kürtler'in bu ortak mücadelesine karşın karşılarında kimyasal silahlarını kullanmaktan çekinmeyen Saddam Hüseyin ve Halepçe örneği vardı. Bunu bildiklerinden dolayı bu mücadelelerini en üst perdeden yürütmeyi tercih etmiyorlardı. Yürütülen barış görüşmeleri tamamen göstermelik olmaktan öteye bir şey ifade etmiyordu. Mesud Barzani, 21 Temmuz 1989 tarihinde Londra'da verdiği bir röportaj'da;" Kürt sorunu askeri araçlar ile çözülmeyecek siyasi bir sorundur"(Akt. Mcdowall, 2004: 489). Buna karşın Bağdat'ın bu tür açıklamaları çok da ciddiye almadığı açıkça ortadaydı. Çünkü 1988

savaşından sonra ilan ettiği af Talabani'yi kapsamıyordu. Baas rejiminin bu tavrı Barzani'nin veya yapılan açıklamaları ne kadar ciddiyi aldıklarını göstermekteydi.

7. KÖRFEZ SAVAŞI VE IRAK KÜRTLERİ

Irak'ın İran ile vardığı antlaşma Batı dünyasını hoşnut etmedi. Saddam'ı kendi elleri ile güçlendiren Batı şimdi tam tersi bir hamle yapıyordu. Çünkü elinde kimyasal silahları olan ve İran ile barışık olan bir Saddam Hüseyin batı için tehlikeydi. Kesinliği teyit edilmemiş olsa bile sonuçları bize gösteriyor ki Saddam Hüseyin, arka planda Kuveyt'i işgal etmesi için ikna edilmişti. Saddam Hüseyin kendi sonunu getirecek ama Kürtlere bir hayat öpücüğü olacak bir hamle yaparak Kuveyt'i işgal etti. Bu işgal Kürtler için bir mucizeydi. Kürtler artık rahat bir nefes alıp soluklanabileceklerdi.

Batı'nın beklenmedik tepkisi ile karşılaşan Saddam, gerideki Kürtler ile müzakere yolları aradı. Bunun için öncelikle KYB ve IKP ile görüşme yapma isteğini iletti. Kürtler bu notada bir ikilem yaşıyordu. Bir tarafta dünya'yı karşısına almış bir Saddam Hüseyin ile mi yoksa başta ABD olmak üzere Batının yanında mı yer olmak. Çünkü Kürtler savaş halindeki bir Irak'a karşı ABD'nin yanında bulunmanın yaratacağı olumsuzluktan çekiniyorlardı. Nihayetinde Kürdistan Cephesi, Irak içinde muhalif gruplar ile Irak dışındaki gruplar ile 'Birleşik Cephe' oluşturdukları deklare ettiler. Ama ABD ve koalisyon güçleri Kürdistan Cephesinin kesin bir tavırla yanında olmalarını konusunda ısrar ediyorlardı. Ancak Kürdistan Cephesi bütün bu telkinlere rağmen tarafsız kalacakları konusunda ısrarcıydılar. Çünkü halen elinde kimyasal bulunan bir Saddam Hüseyin ve bunun sonucu olan Halepçe katliamı örneği önlerinde duruyordu. Kürtlerin bu endişelerini haklı çıkaran bir açıklamayı Devrimci Konseyi Başkan Yardımcısı İzzet İbrahim al Duri, Süleymaniyelileri, " Eğer Halepçe'yi unuttuysanız, size operasyonu tekrarlamaya hazır olduğumuzu hatırlatmak isterim" (Akt. Mcdowall, 2004: 490) sözleri ile tehdit ediyordu.

Kürtler temkinli davranmak ile birlikte toparlanmaya devam ediyorlardı. Bunun için Cahş'lar ve Düzenli ordu içerisindeki Kürtler ile irtibata geçtiler. Kürdistan Cephesi'nin geçmişe yönelik Cahş'lara verdikleri af sözü ile önemli kazanım elde etmişlerdi. Kürtlerin bu hamlesi onlara şehir merkezlerinde savaşmaya hazır birlikler ve geniş bir istihbarat ağı elde etmelerini sağladı. Bu son hamle Kürtlerin Saddam'a karşı kent ve kasaba merkezlerinde adeta bir Truva atı hamlesini yapma kabiliyetine sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır. İçeride

bunlar yaşanırken dışarıda Koalisyon güçleri ve bu hamleden pay almak isteyen bir Türkiye ve İran faktörü söz konusuydu. İran'ın Şiiler ile dini bağları ve Türkiye'nin geçmişten itibaren dillendirdiği Musul ve Misak-ı Milli sınırları faktörü kendini belirgin bir şekilde gösteriyordu. Türkiye'nin bir diğer ve bekli de en önemli kaygısı Kürtlerin özerk ve ardından Bağımsız Kürdistan kurma ihtimaliydi. Türkiye bu konuda Koalisyon güçleri ile İncirlik hava üssünün kullandırılmasına karşın Irak Kürdistan'ın kurulmasına kesinlikle izin verilmemesi konusunda anlaştılar.

Ancak bütün bu kaygılara karşın Cumhurbaşkanı Turgut Özal, ortaya çıkabilecek tabloda Kürtlerin güçlü çıkabileceğini hesaplayarak onlar ile ilişki kurmanın gerekliliğine inanıyordu. Bu şekilde hem Irak'ta ortaya çıkabilecek yeni tablo karşısında hazırlıklı olacak hem de kendi içinde Kürt Sorunu'nun çözümüne bir adım daha yaklaşmış olacaktı. Bu minvalde Cumhurbaşkanı Özal, Kürtlerin Irak'ın bütünlüğü içerisinde kalmaları koşulu ile Talabani'den daha önce gelen görüşme talebini kabul etti. Bu gelişmeler sonucunda Talabani ve KDP adına Muhsin Dizai görüşmek için Ankara'ya gittiler (Mcdowall, 2004).

7.1 ABD'nin Türklere vermiş olduğu sözün sonucu: Kürtlerin Erken Sevinci ve Kitlesel Göç

Kürtlerin belki de ilk kez kitlesel olarak yapmış olduğu ayaklanma kısa bir süre içerisinde somut başarılar elde etti. Bu başarının bir mutlu bir sonuca ulaşması ve yaşanan bu sevinç erken oldu. Çünkü Saddam Hüseyin'in bütün askeri gücü Kürtlerin üzerine gelmeye başladı. ABD, Kürtlere ve Şiilere olan desteğini çekmişti. Sonuçlara baktığımız zaman ABD, 'Kürdistan'a dair olan çekincesinden dolayı Türkiye'ye, Şiilere olan çekincesinden dolayı Suudi Arabistan'a söz vermişti (Mcdowall, 2004). Bununla birlikte ABD, Bağdat'ı güçlü bir şekilde teslim almak istiyordu. Bu sonuçlardan dolayı Saddam Hüseyin hem sahip olduğu silahlar hem de elde ettiği moral ile Kürtlere güçlü bir şekilde saldırdı. Saldırılar Cumhuriyet Muhafızları, savaş uçakları ile birlikte savaşa dair en güçlü enstrümanlar ile başlattığı savaşta güçlenerek ilerliyordu.

Kürtler, ABD ve Koalisyon tarafından ihanete uğradı. Bu ihanetin çöküntüsü ve donanımlı Irak ordusu ile mücadele edemeyen Kürdistan Cephesi geri çekilmişti. Saddam Hüseyin kimyasal silahlar olmak üzere elindeki bütün enstrümanları kullanıyordu. Saddam Hüseyin'in yapmış olduğu toptancı bu saldırı sonucu, panik içinde kitlesel bir göçün sonucu 1,5 milyon Kürt İran ve Türkiye sınırına dayandı. Türkiye sınırında yığılan Kürtler ilk etapta

kabul edilmemelerine karşın dünya kamuoyunun baskısı sonucu kabul edildiler. Bir milyon'u aşkın Kürt ise İran sınırı geçerek oradaki kamplara yerleştirildi (Mcdowall, 2004).

Ortaya çıkan bu insanlık dışı manzara karşısında uluslararası kamuoyu hem Irak yönetimine karşı hem de ABD ve Koalisyon güçlerine sert tepkiler ortaya koydu. Bu tepkiler sonucunda Birleşmiş Milletler toplanarak aldığı 688 no'lu karar ile yaşanları kınadı. Nisan 1991'de Koalisyon güçleri Irak içerisinde 36. paralel'in kuzeyinde bir güvenlik ağı oluşturdu. Bu bölgeyi uçuşa yasak bölge ilan etti. Bununla birlikte BM ve Irak arasında 18 Nisan 1991 tarihinde Petrol Karşılığında Gıda, İlaç ve İnsani İhtiyaç Maddeleri Programı (MOU) ile uzlaşma sağlandı (Mcdowall, 2004). Koalisyon güçlerinin uçuşa yasak bölge alanı yaratması ile BM'nin Irak hükümeti arasında varılan uzlaşma bütün Irak ile birlikte Irak Kürtleride kitlesel bir rahatlama yaşatmıştır.

7.2 Tarihi Bir Dönem: Irak Kürdistan'ında Seçim

Irak Kürdistan'ı bir kriz yaşıyordu. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu krizi Saddam Hüseyin bilinçli bir şekilde yaratmış ve yönetiyordu. Bütün bu zorlukların farkında olarak yaşayan Kürtler, yapılacak seçimleri bir fırsat olarak kabul ediyorlardı. KDP ve KYB ile birlikte bütün gruplar Kürtlerin Iraktan ayrılma niyetlerinin olmadığını ifade ediyordu. Kürdistan Cephesi, daha öncede ifade ettiği gibi müzakerelerden resmi olarak çekildiğini beyan etmişti. Kürdistan Cephesi, Meclisin mevcut hali olan atanma şekliyle devam etme yerine, daha önce kabul edilen özerklik yasası gereği, seçim yoluyla oluşturulmasına dair talebini açıkça ortaya koymuştu. Bu süreç Kürtler için yeni bir sayfa anlamına geliyordu. Bu seçimler Kürtlerin demokrasi ile tanışmalarının ilk sınavıydı. Yüzyıla yakın bir zamandır feodal bir yapı ile kendini ifade eden Kürtler bundan sonraki süreçte kendi yönetimini belirleme hakkına kavuşacaktı. Kürtler bu seçim ile yüzyıl önceki kendileri gibi Feodal Avrupa'nın deneyimlerini yaşayacak ve yeni bir yaşayış tarzı ile kendilerini yönetme yolunu belirleme fırsatını yakalayacaktı.

Bu seçimlerin bir diğer özelliği de Barzani ailesi ve Talabani dışındaki diğer küçük grupların da kendilerini ifade etmeleri ve yönetime katılmaları için bir fırsat niteliğini taşımasıdır. KDP ve KYB dışındaki bu küçük gruplar bir kaçı KPDK, KSP, IKP ve Pasok'tan oluşuyordu. Ayrıca Cahş'larda kendi 'Kürt Aşiret Cemiyetlerini' kurmanın yollarını arıyorlardı. Ve bu bağlamda KDP, KYB ve KSP gibi partilerden ayrılıyorlardı.

Sonuçları ne olursa olsun bu süreç Kürtler için tarihi bir dönemi ifade ediyordu ve çok önemliydi. Bütün gruplar bunu çok önemsiyor ve küçük gruplar dahil herkes kendine son derece güveniyordu. Bundan dolayı %7 seçim barajı ki bu 1970 özerklik yasasına uygun olan bir maddeydi, bütün gruplar tarafından kabul edilmişti. Bu süreci yalnızca Kürtler önemsemiyordu. Türkmenler ve Süryaniler gibi farklı gruplarda önemsiyordu. Türkmenler Türkiye odaklı bir seyir izliyorlardı. Kürt ulusal hareketi'nin içinde yer almış olan Süryaniler süreci önemle takip ediyorlardı. Süryanileri ilginç bir ayrıntı ile kırsalda yaşayan Süryaniler Kürtler ile özdeşleşirken şehir merkezlerinde yaşayan Süryanilerin ise Araplar ile özdeşleşmiş olmalarıydı.

Seçimlerin 3 Nisanda teklif edilmesine karşın 19 Mayıs 1992 tarihinde nispi temsil sistemine göre yapıldı. Yapılan seçimler, KDP ve KYB'nin zaferi ile sonuçlandı. Buna karşın seçimler birçok küçük parti için hüsran oldu. Birçok küçük parti seçim ittifakı yapmasına karşın %7 seçim barajını geçemediler. Seçimleri %45, %43,6 ile kazanan KDP ve KYB, Kürdistan Cephesini birlikte yönetme kararını aldılar. Mecliste bulunan 105 sandalye, KDP ve KYB tarafından 50'şer tane, Süryani Demokratik Hareketi 4 koltuk ve Kürdistan Hıristiyan Birlik Partisine 1 tane olmak üzere paylaşılmıştır (Mcdowall, 2004).

Seçimler sonucunda en çok göze çarpan sonuç; İslamcı grupların, Irak Kürdistan'ın en muhafazakâr yapısına sahip Erbil ve Dehük'ta çok düşük bir oy almalarıydı. Ama buna karşın Süleymaniye ve Kerkük gibi gelişmiş kentler %8'e varan oy aldılar. Buda Kürtler de güçlü aşiretçilik duyguların dini duyguların ötesine geçtiğini göstermektedir. Ya da dini kimliği ile özdeşlemiş Barzani ailesinin, aşiretçilik duygusu ile dini duyguları birlikte barındırdığından dolayı, bu kentler Kürdistan İslami Hareketi (IMK) için manevra alanı bırakmamış olmasıdır.

Bu sonuçlar ile Kürdistan'ın ilk Meclisi, yapılan seçimlerin sonucunda kurulan hükümet KDP ve KYB' un ortak yönetimiyle oluşturuldu. Bölgesel Kürt Hükümeti (KRG)'nin uluslararası arenada tanınmayacağının anlaşılması üzerine Barzani ve Talabani, uluslararası diplomasiyi yürütmek ve müzakerelerin bu şekilde daha sağlıklı yürüyebileceğine inandıkları için kurulan hükümette yer almadılar. Daha sonra yaşanan tecrübe bunun doğru bir yaklaşım olmadığını ortaya koydu. Çünkü bu şekilde çok başlı bir karar mekanizması oluştu. Öyle ki hükümet, her iki partinin öncesinde ortak parti kararı almadığı sürece hiçbir karar alınamıyordu.

7.3 Kürtlerin Yeni İmtihanı: Ekonomik Savaş

Saddam Hüseyin, 1992'de Kürdistan da yapılan seçimler sonucunda kurulan KRG'yi ekonomik sistemin dışına itmek ve onu bu alanda etkisiz hale getirmek için yeniden ekonomik savaş oyununa başladı. Saddam bu savaşın nasıl kazanılacağını çok iyi biliyordu. Kürdistan bölgesi iflas halindeydi. Savaşta yorgun düşen bir bölge, Anfal olaylarından dolayı birçok köy ve kasaba harabeye dönmüş, savaşta kaybedilen erkeklerden dolayı birçok köyde ise yalnızca kadınlar ve çocuklar yaşıyordu. Bu tablo'nun sonucunda ortaya çıkan sonuç bölgede tarımın yapılamamasıydı. Bundan dolayı bölge tarımsal temel besin ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmişti. Kurtarılmış bölgede elde edilen tarımsal ürünlerde yüksek fiyat ile Saddam tarafından satın alınıyordu. BM ile yapılan antlaşmalar neticesinde gelen yardımlar ya geciktiriliyor veya para ile tutulan Kürtler tarafında sabote ediliyordu. Ayrıca Irak merkezi hükümet tarafından karşılanması gereken insanı yardımlarda yapılmamaktaydı.

BM ve uluslararası kurumlar, Bölgede yapıalcak herhangi bir görüşmenin KRG'nin tanınması anlamına geleceği endişesi karşısında, kurulamayan diyalog sonucunda yaşanan ihmallerde eklenince Saddam Hüseyin, yürütmüş olduğu yeni model savaşın açık ara galibi olmuştu. Bu ekonomik savaşın bir diğer sonucu da ekonomik olarak tükenmiş olan bölge halkı kişisel gelir etme amacıyla bölgede var olan fabrika ve ağır teçhizatlar İran'a satılıyordu. Yağma denebilecek olaylar bunlar ile sınırlı kalmayıp yapımı devam eden barajların malzemesinin satılması ile geniş bir yelpazeye uzanıyordu. Bütün bunlara hem merkezi hükümet hem de siyasi hesaplar nedeniyle KRG göz yumuyordu.

7.4 Çelişkili Milliyetçilik; KDP ve KYB'nin PKK ile Savaşması

Yaşanan bütün bu sıkıntı ve gelişmeler Irak Kürtlerini Türkiye'ye yaklaştırdı. Talabani, Irak ile sadece kâğıt üzerinde kurulan bir özerkliğin hiç yaşayamayacağına inanmaya başlamıştı. İran'ın da uluslararası baskıdan dolayı kendilerine bir faydası olamayacaktı. Dolayısıyla tek kendileri için tek kurtuluş reçetesi Türkiye görünüyordu. Turgut Özal'ın daha önce Kemalist yaklaşımdan vazgeçtiklerine dair ortaya koyduğu yeni tutum ve yaklaşımlar, KDP ve Talabani'nin bu yargıya varmalarını kolaylaştırıyordu.

Her iki parti ve Türkiye arasındaki ilişkiler hızla gelişti. İki parti Türkiye'de büro açtılar. Hatta Talabani daha ileri bir noktaya giderek Türkiye'nin Musul üzerinde talebini dile getirdi. Bu gelişmeler beraberinde bir çelişkiyi de getiriyordu. Her iki parti, kendi varlık

sebebi olan Kürt milliyetçiliklerine ters bir tutum ortaya koydular. KDP ve KYB, Türkiye ile birlikte PKK'ya karşı silahlı operasyon başlattı. Bu çelişkili bir milliyetçilik tavrıydı. Belki de varlıkların devamı için buna mecburdular ama sebep ne olursa olsun bu tutum, Kürt dünyasında büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Bununla birlikte bu yakınlık Irak Kürdistan'ının bir nevi meşru hale getiren adımlar olarak yorumlanıyordu. Bunun sonucunda Ankara, Ağustos 1993'te tanımadığı ama değer verdiği Bölgesel Federe Devletine 13,5 milyon dolar yardım yaparak desteğini açıkça ortaya koymuştur (Mcdowall, 2004).

7.5 Aşiretçiliğin ve Modernliğin Çatışması'nın Sonucu; Modern Aşiretçilik

Seçimlerin ardından KDP ve KYB'nin eşit bir güç ile siyaset sahnesinde yerini almaları beraberinde birçok sorun ile birlikte yeni bir anlayışı da getirmiştir. Bu yeni anlayış Modern aşiretçilik'ten başka bir şey değildi. Her iki liderin güçlerini korumak ve güçlerini artırma isteği Kürtlerin demokrasiyi kurumsallaştırmalarını ve içselleştirmelerini engellemiş oldu. KDP ve KYB eşit güç paylaşım modeli ile bölgeyi yönetiyordu. Herhangi bir kurumsal yönetimde başkan bir partiden olduğu zaman başkan yardımcısı bir diğer partiden oluşuyordu. Bu yapı yereldeki en küçük birimdeki oluşumlara kadar etkisini gösteriyordu. Bu anlayış çatışmaların yaşanmaması için önemli olabilir ancak Kürtlerin demokrasi ile tanışmalarını engelliyordu. Bu yapı güçlendikçe Kürt gruplar kendi güçlerini oluşturmak için aşiret kurumlarına olan bağlılıklarını devam ettirmelerine neden olmuştur.

1970'lerde güç kaybeden gelenekçi politik yapı yeniden güçlenmiştir. Yeni ortaya çıkan sosyo-politik yapı geçmişteki geleneksel yapıdan çok farklı değildi. KDP ve KYB'nin iki güç olarak varlıklarını güçlü bir şekilde korumaları beraberinde ağalık kurumunun modern yapısı ile kurumsallaşmasının yolunu açmıştır. Yeni sosyo-politik yapı, geçmişteki aşiretlerinin birliği gibi, parti merkezinde her iki liderin bağlılığı etrafında oluşan politik bir yapı meydana getirmiştir. Artık herkes geçmişteki güçlü aşiret liderleri gibi KDP ve KYB'nin liderlerinin etrafında toplanıyordu. Sonuç olarak eskiden aşiret liderleri tarafından dağıtılan güç artık buradan dağıtılmaktaydı. KDP ve PUK'un yeni güç dengelerini aleyhine çevirme rekabeti uluslararası camiadan da temkinli karşılanıyordu. Mesut Barzani ve Celal Talababini de belli konularda işbirliği yapmalarına karşın birbirine güvenmiyordu. Her iki liderin diplomatik ilişki kurma çabaları bu düşünce paralelinde oluşuyordu. Hatta bu rekabetin sonucunda Washington ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürümesi için görüşmelerin her iki lider ile ortak yapılması kararını aldı.

1990'lı yıllarda Kürtlerin kaderini etkileyen birden fazla sebep vardı. Bunlardan bazıları;

- "BM ve Irak ambargo altındaki Kürt ekonomisinin durumu;
- Kurtarılmış bölgenin on yılın çoğu döneminde fiilen bölünmesine neden olan KDP ile PUK(KYB) arasındaki rekabet;
- Amerika'nın koruduğu bölgeyi, giderek bir takıntı haline getirdiği Saddam Hüseyin'i devirmek için bir sıçrama tahtası ve 'ikili denetim' (Irak ve İran) politikasının manivelası olarak kullanmaktaki kararlılığı;
- PKK'nın Irak Kürt bölgesini Türkiye'ye karşı savaşını sürdürmek için kullanması (suiistimal etmesi);
- Bağdat'ın Kürt bölgesini yeniden kendi yörüngesine sokma kaygısı ve ABD, Türkiye, İran ve Suriye'nin bir kısım ya da tüm Kürt halkını kendisine karşı kışkırtmak için işbirliği yapmalarından korkması;
- Irak'ın kuzeyinde komşularının muhtelif kaygıları" (Mcdowall, 2004: 514).

Bütün bu sorunlar ile birlikte KDP ve KYB'nin bölgesel nüfuzlarını artırmak ve bölgesel toprak kontrolü sağlamak adına ortaya konan kıyasıya mücadele kalıcı çatışmaların yaşanmasına yol açmıştır. Çatışmaların şiddeti zamanla telafisi mümkün olmayan sonuçlara sebep veriyordu. Örneğin Aralık 1994'te KYB'nin Erbil'i ele geçirmesine kadar götüren çatışmalarda 500 kişi yaşamını yitirmiştir. KYB'nin Erbil'i ele geçirmesi şiddetli çatışmaların devamı ve uzlaşmanın zor bir seçenek olması anlamını taşıyordu. Yaşanan şiddetli çatışmalar Nisan 1995 tarihinde varılan bir anlaşma ile tarafların nefes almaları için zaman kazandırmaktan başka bir sonuç doğurmamıştır.

KYB'nin Erbil'i ele geçirmesi uzlaşmayı zorlaştırdığı gibi özellikle KDP'nin sonuca varmak için her yolun mubah olarak görmesine yol açmıştır. Bunun için Mesud Barzani, Saddam Hüseyin ile ilişki kurmaya başlamıştır. KDP'nin mevzilerinde boy gösteren ağır silahlar bu durumu somut bir şekilde özetliyordu. Buna karşın KYB ise İran ile ilişkilerini geliştiriyordu. KDP, Irak ile kurduğu ilişkiler sonucunda ağır silahlar elde etmiştir. KDP, güçlü bir hamle yaparak Erbil tekrar ele geçirdi. Hatta Süleymaniye'yi karşı bir direniş ile karşılaşmadan teslim aldı (Mcdowall, 2004). KDP ve Bağdat'ın ilişkileri bununla sınırlı kalmadı elbette. Saddam Hüseyin, 1991'den beri bölgeye uyguladığı ambargoyu kaldırdı. Bu çatışmalar karşılıklı hamleler ile devam ediyordu. Son olarak KYB karşı harekete geçerek Süleymaniye'yi geri ele geçirdi ancak Erbil konusunda aynı başarıya ulaşamadı.

7.6 Toplumsal Bağımlılık; Sosyal ve Ekonomik Temel İhtiyaçların Karşılanamaması

1999 yılına geldiğimizde Irak Kürdistan'ı toplumsal bir çöküntü yaşıyordu. Bölge insanı geçmiş savaşların yorgunluğunu yaşıyordu. 3000 köy yeniden inşa edilmeyi bekliyordu. Anfal olayları 100.000 civarında dul kadın çocuklar ile birlikte ya kamplar da ya da göç halinde yaşıyordu. Binlerrde insan günlük temel besin ihtiyacını karşılayamadığı için kamplarda kalmaya razı oluyordu. Bunlara ilaveten KDP ve KYB'nin bölgedeki rekaneti sonucunda yaşanan 1990'lardaki çatışması bu bağlılığı ve sonuçları daha güçlü hale getirmişti.

Irak Kürdistan'ı, KDP ve KYB tarafından Erbil'in ve Süleymaniye'nin iki taraflı şekilde başkente dönüştürmesi de halkın bu liderlere olan bağlılığını artırmıştır. Çünkü bölgede her şey bu iki lider tarafından kontrol ediliyordu. Ticaret dâhil olmak üzere bütün temel faaliyetler bunların gözetiminde ve denetiminde yapılabiliyordu. Varılan uzlaşmalar neticesinde, gıda yardımı yapılmaya başlandı. Petrol karşılığında gıda programı yeniden işlevlik kazandı. Bölge ekonomik olarak iyileşme sergiliyordu. Kürt halkı birbiri ile çatışan liderlerine olan güvenlerini yitirmiş olsa da onlara bağımlı olarak yaşamlarını sürdürmeye devam ediyorlardı.

8. IRAK KÜRT ULUSAL HAREKETİ'NİN SONUÇLARINA İLİŞKİN GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Irak Kürdistan'ındaki Kürt ulusal hareketi genellikle feodal bir liderlik yaklaşım sergilemiştir. Molla Mustafa Barzani, Kürt ulusal hareketini, kendi feodali liderliğinde gelenekçi yaklaşım içerisinde barındırarak bu süreci yönetmeye çalışmış, KDP gibi yıllarca sol bir misyon ile faaliyetini yürüten bir oluşumu dahi kendi içerisinde eriterek, kendi gelenekçi feodal liderliğinde yönetmeyi başarmıştır. Bu feodal liderlik yaklaşım, 1975 yılında Molla Mustafa Barzani'nin ağır bir yenilgi alması ile etkisini kaybetse de Kürt ulusal hareketi 1990 yılından itibaren yeniden eski feodal yapısına geri döndüğü görülmektedir.

1930'lu yıllardan itibaren Irak Kürdistan'ında hareket halinde olan Kürt ulusal hareketinin yegâne lideri olmasından dolayı bu süreç bu şekilde devam etmiştir. Ancak 1975 yılında alınan ağır yenilgi Kürt ulusal hareketin değişime uğraması için umut olmuştur. Bu dönemde birçok siyasal parti kurulmuştur. Özellikle bu dönemde kurulan KYB ve KPD Kürt

ulusal hareketi'nin en önemli birer aktörleri olmuştur. Ancak buna rağmen Irak'taki Kürt ulusal hareketi yeni bir yaklaşım sergileyememiştir.

Molla Mustafa Barzani ile birlikte diğer Kürt ulusal hareketlerindeki temel sembol Kürdistan olmuştur. Bir diğer ifadeyle Kürdistan milliyetçiliğidir. Smith'in etnik topluluk boyutlarından bahsederken ifade ettiği dayanışma boyutu Kürtlerde Kürdistan ismi ile karşılık bulmaktadır. 'Kürdistan' kavramı bütün Kürt ulusal hareketin beslendiği temel bir sembol olmuştur. Kürtlerdeki Toprak milliyetçiliği, 'Kürdistan' kavramı ile bütünleşmiştir. Kürt ulusal hareketinin etno sembolcü bir yaklaşımla ifade edilmesinde Kürdistan önemli semboldür.

Kürt milliyetçiliği Kürtlerin yaşadığı coğrafyada, Kürdistan olgusu üzerinden gelişim göstermiş ve bu anlamda günümüzde halen varlığını sürdürmektedir. Cemal Nebez'in ifadesi ile Kürt milliyetçiliği ortaya çıkışını tarihsel olarak ele aldığımız zaman ilk milliyetçilik örneklerinden bir tanesini oluşturmaktadır:

> 1694-195 yıllarında Mem û Zin'i kaleme alan Kürt düşünür Ehmedê Xani (1650/1-1706) Kürtleri birleşmeye, bağımsız bir Kürt devleti kurmaya, kendilerini Türk ve Farsların egemenliğinden kurtarmaya ve Kürt padişahı, parası, tacı ve kültürü aramaya çağırmıştır. Aynı zamanda (buna dikkat) Xani Türk ve Farsilerce ezilmelerine rıza gösteren Kürt şehzadelerini eleştirmiştir… Eğer tüm bu hususları bir arada değerlendirirsek, bağımsız bir Kürdistan'da bir Kürt padişahı önderliğinde tüm Kürt ulusunu bir bütün olarak kapsayacak bir Kürt devleti kurma fikrinin Kürdistan'dan yükseldiği, yabancılardan ödünç alınmadığı gerçeği hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde anlaşılır (Akt. Vali, 2005:105).

Iraklı Kürt tarihçi Cemal Nebez, Kürt milliyetçiliğini tanımlarken Xani'ye atıfta bulunarak iki noktaya işaret ediyor.

> (i) Kürt milliyetçiliği düşüncesi yerli bir düşünce olup on yedinci yüzyılın ilk döneminden beri mevcuttu. (ii) Ortaçağ Avrupa ulusları gibi teritoryal devlet kurmaya çalışan on yedinci yüzyıldaki Türkler ve Farsların tersine, Kürt milliyetçiliği ortaya çıkışından beri ulusal bir devletin kuruluşuna ilham vermiştir (Vali, 2005: 105).

Bu açıdan incelediğimizde Kürt ulusal hareketi, 'Kürdistan' sembolü üzerinden varlığı sürdürmeye devam etmektedir. Günümüz Irak Kürdistan'ı için bu tanımlamanın halen devam ettiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır (Vali, 2005). Kürt bayrağı, 1990'lı yıllardan sonra Irak'taki Kütler arasındaki ulusal dayanışmanın sağlanmasında ve kimliğin pekişmesinde önemli bir sembol haline gelmiştir.

> Kürt olarak kimliklerini öğrenmekte olan kişiler yalnızca Kürt bayrağına uzaktan bakmakla kalmamaya, ama onu ellerinde taşımaya, bayrak rozetlerini takmaya, bayrak geçitlerine ve bayrak çekme törenlerine katılmaya çağrılır (Aziz, 2013: 65).

Sembollerin siyasi gücü etkileyen önemli bir araç olduğu açık bir şekilde kabul edilmektedir. Ayrıca semboller grup içi kimliklerin belirlenmesi, grupların oluşan semboller etrafında bütünleşerek dışa karşı bir kesin bir ayrım yapmasını da güçlü kılmaktadır. Emile Durkheim bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: "Bayrağı için ölen asker ülkesi için ölür, ama aslında onun bilincinde birincil yeri bayrak tutar" (Aziz, 2013: 66). KDP lideri ve Irak Kürdistan'ı Başkanı Mesut Barzani, Kürdistan bölgesindeki kamu binalarında Irak bayrağının asılmasına izin vermemesi ile Kürdistan bayrağını rakip bir simgeyle baskı haline dönüştürmesi de bayrağın sembol olarak kullanılmasının farklı bir boyutunu göstermektedir.

GCRIS

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

C- IRAK VE TÜRKİYE'DEKİ KÜRT ULUSAL HAREKETLERİ'NİN KARŞILAŞTIRILMASI

1 KÜRT ULUSAL HAREKETLERI'NIN TEMEL ÖZELLIKLERI AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Bu bölümde söz konusu bu iki ülke arasındaki Kürt ulusal hareketi ayrıntılı bir şekilde incelenerek bu hareketlerin temel özellikleri karşılaştırılmıştır. Her iki ülkedeki Kürt ulusal hareketi temel olarak; Kürtlerin bağımsızlığı, özerk bir statüye kavuşması ve temel hak ve özgürlükleri konusunda benzerlik göstermektedir. Bu temel benzerlikler aşağıda ayrıntılı bir şekilde izah edilmeye çalışılmıştır.

1.1 Amacı Açısından Kürt Ulusal Hareketleri

Irak ve Türkiye'deki Kürt ulusal hareketleri Kürtlere özgürlük elde etme amacı ile yola çıkmış olmalarına rağmen, nasıl bir özgürlük sorusuna ise farklı cevaplar vermişlerdir. Irak'ta hareketin başladığı tarihten itibaren temelde herkesin hayallerini süsleyen bağımsız bir Kürdistan olsa da reel de Özerk Kürdistan etrafından şekillenmektedir. Molla Mustafa Barzani, Irak'ta Kürt ulusal hareketini başlattığı ilk günden itibaren özerk bir Kürdistan temelinde bir statü amacı çerçevesinde müzakereleri yürüttüğü ve mücadele verdiği görülmektedir. Irak'taki Kürt ulusal hareketi'nin amacını oluşturan Kürtlere özerklik

statüsünün tamamlayıcısı olan kültürel hakların talebi noktasında Türkiye'deki Kürt ulusal hareketi ile aralarında farklı görüş bulunmamaktadır. Ancak anadilde eğitim gibi temel kültürel haklar noktasında Irak Devleti'nin katı çekincelerinin olmadığı görülmektedir. Irak'ta 1968 yılından itibaren Kürtçe eğitim dili olarak kabul edilmiştir. Yani Irak'ta anadilde eğitim gibi temel konularda Kürtlerin yasaklayıcı sorunları Türkiye'ye nazaran düşük profilde olmuştur.

Türkiye'deki Kürt ulusal hareketi'nin temel amacı geçmişte özerklik üzerine kurgulanmış olsa bile PKK ile bağımsız bir Kürdistan ile yeniden şekillenmiştir. Türkiye'nin çok partili hayata geçmesiyle Kürtlerin politik alana yeniden çıkmasıyla başlayan süreç ilk etapta kültürel hakların talebinin bile gerisinde olan bir yaklaşım içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Fakat 1950'li yıllardan itibaren özellikle 49'lar davasından sonra Kürt ulusal hareketi, Kürtlerin varlığının kabulü noktasında seslerini çıkarmaya başladılar. Daha sonra DDKO ile ilk örgütlenmelerini geçekleştiren Kürtler, öncesinde yapılan Doğu Mitingleri ile varlıklarının kabulüne dair önemli bir dönem geçirdiler.

Ancak 1978 yılında PKK'nın kurulması ile Türkiye'deki Kürt ulusal hareketi, Irak Kürdistan'ından farklı olarak bağımsız bir Kürdistan üzerine inşa edilmiştir. PKK'nın bağımsız bir Kürdistan talebi üzerine inşa edilen Kürt ulusal hareketi geniş bir taban kitlesine ulaştı. Sovyetlerin dağılması ile siyasi bir değişime giden PKK 1995 yılında yaptığı 5. Kongresi ile bağımsız Kürdistan talebinden vazgeçtiğini ilan etti. Bu tarihten itibaren Türkiye'deki Kürt ulusal hareketini temelde özerklik gibi anadilde eğitim talebi ve Kürtlerin temel haklarının iadesi etrafında şekillenerek devam etmektedir.

1.2 Aktörleri Açısından Kürt Ulusal Hareketleri

Kürt ulusal hareketinin Irak ve Türkiye'deki temel farklılıklardan ilki hareketin aktörlerini oluşturmaktadır. Irak'taki Kürt ulusal hareketi, milli bir kahraman haline gelen Molla Mustafa Barzani'nin etrafında şekillenmiştir. Molla Mustafa Barzani, sahip olduğu karizmatik özellikleri ile birlikte, önemli bir aşiret lideri ve Nakşibendî tarikatına mensup olması kendisine artı bir değer katmıştır. Molla Mustafa Barzani'nin belki doğal olarak var olan bu özellikleri ile birlikte Kürt milliyetçisi olması, Kürtlerin kendi kaderlerinin tayin hakkına olduğuna inanması Kürt ulusal hareketine önderlik yapması üzerinde olan etki mensubu olduğu Barzan aşireti ile yürütmesi hareketin devamlılığı açısından güçlü bir etki yaratmıştır.

Kısaca ifade etmek gerekirse; Irak'taki Kürt ulusal hareketi, temel olarak Molla Mustafa Barzani aktörlüğünde olmak üzere güçlü aşiret ve tarikat yapısı ile şekillendiği görülmektedir (Abdulkareem, 2013). Türkiye'de ise Kürt ulusal hareketi, 1950'li yıllardan itibaren Naci Kutlay'ın ifadesi ile 1950'li yıllardan itibaren ortaya çıkan Kürt burjuvazisi ile hareket kazanmıştır. Tarımın makineleşmesiyle kentlere yapılan göç ve şehirlerde oluşan işçi sınıfı ile Irak'tan farklı bir özellik kazanmıştır. Irak'taki temel karakteristik özelliği olan tarikat ve aşiret mensupları ve tek lider etrafında oluşan hareket, Türkiye'de farklı sınıflardan oluşan burjuvazi sınıfı ile hareket kazanmış ve daha sonra köylü ve işçi sınıfı etrafında şekillenmiştir (Kutlay, 2012).

PKK Kürt ulusal hareketini devlete karşı bir direniş olarak ifade etse bile temel çıkış noktasını feodal yapıya karşı bir direniş olarak feodal aşiret ve tarikat yapılanmasına karşı olarak kendini anlamlandırmaktadır. PKK, hareket bölgesinde bazı ağalardan ve destek alsa bile kuruluşunda feodal yapının kırıntılarına mensup hiç kimse bulunmamaktadır. Zaten tarihsel olarak PKK ilk eylemini Mehmet Bucak'a karşı yapmış olması bunu açıkça ifade etmektedir. PKK'nın açılımı olan Kürt İşçi Partisi ismiyle de kendisini bir işçi ve köylü hareketi olarak tanımlaması ve bu isim altından faaliyette bulunması bunu açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca bayrağındaki orak-çekiç sembolleri, sosyalist bir yapılanmayı ifade etse de dayandığı temel aktörlerin ifadesi açısında son derece önemlidir. Oysa Irak'ta Kürt ulusal hareketi, aşiret eli ile yapılmaktaydı. Bu temel farklılık her iki Kürdistan'ın temel noktasını oluşturuyordu.

1.3 Devlet ile İlişkisi Açısından Kürt Ulusal Hareketleri

Kürt ulusal hareketin temel dinamiğinde yatan gerçek devlettir. Devlet, Kürtler için kutsal bir anlam ifade ettiği gibi aynı zamanda da kendi ulusal hareketinin temel gerekçesidir. Çünkü Kürtler var olma savaşlarını her zaman kendi varlığını inkâr eden devletlere karşı yapmıştır. Bundan dolayıdır ki Kürt ulusal hareketini devletten bağımsız düşünmek imkânsızdır.

Irak Kürtlerinin devletle ilişkisi Kürtler'e dair özerk bir yapının ret veya kabulü bağlamındadır. Irak devleti, kuruluş tarihinden itibaren Kürtlerin anadil eğitimi gibi temel haklarını temelden reddeden bir yaklaşım sergilemişlerdir. 1968 yılında üniversitede Kürtçe eğitim yapılması yasal güvence altına alınmıştır. Buna karşın Kürtlerin çoğunluğu Arap olan bir devlette nasıl bir statü ile yer alacağını konusu sorun olarak kabul etmişlerdir. Kürtler ile Irak devletinin sorunsal ilişkisi temel de be şekilde meydana gelmektedir.

Irak'ta Kürt ulusal hareketi; Kürtlerin, Irak devletinin bütünlüğü içerisinde özerk bir yapıya sahip olma talebine karşın, Irak devletinin bunun reddine ilişkin politikası sonucu meydana gelmiştir. Ancak Türkiye'de sorun buna benzerlik teşkil etse de farklıdır. Irak devletinin prensip olarak Kürtlerin varlığına evet ama özerk bir yapıya hayır şeklindeki politikasına karşılık, Türkiye Cumhuriyeti tamamen Kürtlerin varlığının inkârı şeklinde bir politika izlediği görülmektedir. Osmanlı döneminde Kürtler, kendi varlıklarının ret ve inkarına dair bir problem yaşamazken Cumhuriyetle birlikte kendi varlıklarının reddiyle karşı karşıya kaldılar. Bu bağlamda Türkiye'deki Kürt ulusal hareketi tarihsel gelişimi bakımında farklılaşarak gelişmiştir. Osmanlı döneminde daha önce sahip oldukları özerk yapılarının tekrar geri kazanma talebine dair yapılan ulusal hareket, Cumhuriyet ile birlikte öncelikle kendi varlıklarını kabul ettirme ve sonrasında bağımsız bir devlet talebiyle şekillenmektedir.

Özellikle PKK'nın geçmiş ulusal hareketlerden farklı olarak bağımsız bir devlet kurma talebiyle kurulması ve mücadeleye başlaması, Türkiye ve Irak'taki Kürt ulusal hareketini ayıran temel bir özelliktir. Buradan hareketle Irak'taki Kürt ulusal hareketi ile Türkiye'deki Kürt ulusal hareketi'nin devletle ilişkisini özerklik ve bağımsız devlet talebi ile tanımlayabiliriz. Ancak Türkiye'de PKK'nın 5. kongresinde bağımsızlıktan vazgeçip özerklik noktasına gerilemesini de göz ardı etmemek gerekir. Irak ve Türkiye Kürtlerinin temel farklılık taleplerine rağmen her iki devletin Kürtlere karşı katı bir tutum sergilediği tarihsel bir gerçektir. Irak, İran, Türkiye ve Suriye bölgesel çıkarları söz konusu olduğunda çoğu zaman karşıt politikalar sergilemelerine rağmen konu Kürtler olunca ortak mücadele yöntemini benimsediklerini gözden kaçırmamak gerekir. Sadabat Paktı bunun en açık örneğidir. Irak, İran ve Türkiye, Kürtlere karşı bu anlaşmayı imzalamışlar. Pakistan'ı da anlaşmaya dahil ederek uluslararası baskıdan kurtulma formülünü uygulamışlardır.

Çalışmamızın birçok yerinde kısmen ifade edildiği gibi Kürtler söz konusu olduğu vakit Irak, Iran, Suriye ve Türkiye devletleri ortak bir yaklaşım sergilemekten çekinmemişler. Bu ortak yaklaşım çoğu zaman uygulanan politikalarda kendini açıkça göstermiştir. Irak ve Türkiye'de yer isimlerinin değiştirilmesi ortak bir politikaya örnek olarak gösterilebilir. Bununla birlikte Irak Araplara aittir ve Türkiye Türklere aittir gibi ortak söylemler gibi yaklaşım sergilenmiştir. Yine bu bağlamda bölünmez bütünlük vurgusu sıkça vurgulanmıştır. Aynı zaman da kullanılan eşkıya ve terörist kavramlar yönünde de benzer politik yaklaşımlar sergilenmiştir. Barış dönemlerin de yine Irak ve Türkiye'de Araplar ve Kürtlerin kardeşliği ile Türklerin ve Kürtlerin kardeşliğine dair vurgular yapılmıştır. Aynı zaman da ortak din vurgusu da sürekli kullanılan ortak politik yaklaşımlardır.

.

1.4 Örgütlenmeleri Açısından Kürt Ulusal Hareketleri

Kürt ulusal hareketinde İlk milliyetçi hareket olarak kabul edilen Şeyh Ubeydullah'tan itibaren feodal bir liderler veya Şeyhler önderliğinde örgütlenmiştir. Molla Mustafa Barzani, Irak'ta bu hareketi başlatırken kendi feodal ilişkileri etrafında bir örgütlenmiştir. Bu bağlamda sol bir jargon ile kurulan KDP'nin kontrolünü ele geçirerek KDP'yi feodal bir liderlik yapısı etrafında örgütlemeyi başarmıştır. 1975 yılında Molla Mustafa Barzani'nin yenilmesi ve ardından ölmesi, Irak Kürtleri tarafından bu feodal örgütlü yaklaşımını sorgulanmasına yol açmıştır. Ancak daha sonra feodal yaklaşıma alternatif bir politika izleyen Talabani bile Irak'taki Kürt ulusal hareketi'nin ancak bu şekilde başarılı olabileceğine inanarak hareketin rotasını tekrar feodal örgütlü bir yapıya doğru çevirmiştir.

Irak Kürtleri ile birlikte bütün Kürtler için milli kahraman olarak kabul edilen Molla Mustafa Barzani, Irak Kürtlerini bu temel politika ile yoğurmuş ve hareketi geleneksel feodal liderlik yapısıyla bütünsel hale getirmiştir. Bundan dolayı Molla Mustafa Barzani'nin birçok defa yenilgiye uğramasına rağmen kendi meşruiyetinin kaybetmemiştir.

Türkiye'de ise bu süreç farklılık arz etmektedir. Türkiye Kürtleri ile Irak Kürtlerinin temel karakteristik yapılarının benzeşmesi ile birlikte Cumhuriyetle birlikte Türkiye'de Kürt ulusal hareketi farklılaşmaktadır. Özellikle tarımın makineleşmesi ile birlikte kırsal alandan kentlere doğru yapılan göç, Kürt ulusal hareketi'nin farklılaşmasındaki temel faktörüdür. Türkiye Kürtlerinin kente göç etmesi birlikte kent yaşamı ve sanayi ile tanışan Türkiye Kürtlerinin milliyetçilik talepleri yeniden şekillenmiştir. Zaman içinde oluşan işçi ve burjuva sınıfı ulusal harekete yeni anlamlar yüklemeye başladı. Bu süreç aynı zaman Kürt milliyetçiliğin tabana yayılması için bir araç oldu. Çünkü Kürtler artık öteki olduklarının farkına vardılar. Musa Anter'in tabiri ile kendilerinin öteki yani Kürt olduklarının farkına vardılar. Artık Türkiye'deki Kürtler, Irak'ın aksine sadece Kürdistan'da değil bütün Türkiye'de var olmaya başladılar.

Irak ve Türkiye'de Kürt ulusal hareketi'nin örgütsel yapısındaki temel farklılığı; Irak'taki ulusal hareket feodal kişiliğiyle ön plana çıkan Molla Mustafa Barzani etrafında şekillenmiş daha sonra aynı şekilde feodal özellikteki yeni liderler tarafından yürütülmeye devam edilmektedir. Buna karşılık Türkiye'de Kürt ulusal hareketi'nin Türkiye'nin çok partili hayata geçmesi, tarımın makineleşmesi ve kente doğru yoğunlaşan göçün beraberinde

yaratmış olduğu toplumun farklı kesimlerinden oluşan yeni bir aydın sınıfının etrafında şekillenerek devam edilmektedir.

1.5 Devlet Politikaları Bağlamında Kürt Ulusal Hareketleri

Irak Devleti, Türkiye'nin aksine temel olarak güçlü bir asimilasyon politikası uygulama yoluna gitmemiştir. Irak Kürtleri, temel haklar, kültürel hakların asimilasyonuna dair sistematik bir politikayla karşı karşıya kalmadılar. Savaşın yarattığı mağduriyet ve merkezi hükümetin Kürtleri yıldırma politikaları dışında, Kürtler kendi dillerinde eğitim gibi temel haklardan mahrum edilme, kültürel hakların kullanılması noktasında Türkiye ölçeğinde sıkıntılar yaşamadılar. Yoğun savaş dönemi dışındaki dönemler haricinde kendi radyolarını açma, kendi dillerinde gazete ve dergi yayımına dair ciddi yasaklar ile karşılaşmadılar. Örneğin 1968 yılından itibaren Üniversitede Kürtçe eğitim dili haline geldi. Ancak bu hiçbir zaman tamamen özgür ve yayım serbestîsi şeklinde olmamıştır. Kürtler her dönemde bu bağlamda kendi var olma sürecinde ciddi sıkıntılar yaşadıkları aşikârdır.

Türkiye'deki Kürtler ise Irak, İran ve Suriye gibi Kürtlerin yoğun yaşadığı ülkelerden en güçlü asimilasyon politikasına maruz kaldılar. Bu noktada söz konusu devletlerden en başarılı olanı Türkiye'dir. Cumhuriyetle birlikte Türkiye'de Kürtlere dair asimilasyon politikaları, Kürtlerin reddine varacak şekilde güçlü bir şekilde uygulanmıştır. Söz konusu dönemler Kürtlerin, Türk olduklarına dair ciddi politikalar üretilmiştir. Bunun ötesine gidilerek Kürtçenin kamusal alan dışında gündelik hayatın içinde dahi yasaklanmasına dair yasal işlemler yapılmıştır. Özelikle 12 Eylül darbesi ve sonrasında başlayan yasaklayıcı süreç, Kürtlerin kendi var oluşlarına dair her alanda kendini göstermiştir. Kürtçenin kamusal alanın dışında yasaklanması dışında, Kürtçe yayın yapan radyo ve televizyon, Kürtçe gazete ve dergi gibi Kürtlerin var oluşlarını simgeleyen bütün alanlarda asimilasyon ve inkâr politikaları güçlü bir şekilde uygulanmıştır. Kültürel Hakların İnkârı ve Asimilasyon Politikaları Bağlamında Irak ve Türkiye'de temel farklılık Kürtlerin inkârıdır. Irak'ta Kürtler, Araplar ile birlikte ikinci bir halk kabul edilmesine karşın Türkiye'de Kürtler yakın tarihe kadar Türk olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla politikalar bu temel yaklaşım çerçevesinde gerçekleşmiştir.

1.6 Tarihi Gelişimleri Bakımından Kürt Ulusal Hareketleri

Kürt ulusal hareketleri'nin tarihi gelişimini Irak ve Türkiye olarak ayırmak son Cumhuriyet dönemi dışında son derece güçtür. Kürtlerin yaşadığı coğrafyanın şekillendiği Birinci Dünya Savaşından önceki dönemde, Irak Türkiye Osmanlı'nın hâkimiyetinde olduğu için ortak bir değerlendirme yapılması çok daha doğru olur. Ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kürdistan'ın parçalanmasını getiren Lozan Barış Antlaşması ile her iki bölgeyi coğrafik olarak ve politik olarak ayırmıştır. Irak'ta Kürt ulusal hareketi her dönemde canlılığını koruyarak 1931 yılında başlayan süreç 1958 yılında Molla Mustafa Barzani'nin Rusya'dan gelişi ile yeniden ivme kazanmıştır. 1961 yılında başlayan yeni hareket dönemi, Molla Mustafa Barzani'nin 1975 yılındaki yenilgisi ile çöküntüye uğrasa da 1991 Körfez Savaşı ile yeni bir ivme kazanmış ve 2003 yılında Saddam Hüseyin'in devrilmesi ile Irak Kürt ulusal hareketi başarılı bir şekilde Kürtlerin anayasal bir güvence ile özerklik statüsü kazanması ile sonuçlanmıştır.

Türkiye'de ise Cumhuriyet'in ilanından sonra süreç, 1925 yılında Şeyh Sait Hareketi, 1930 Ağrı, 1938 Dersimde yaşanan hareket ile baskılanan Kürt ulusal hareketi, 1945 yılında Türkiye'nin çok partili hayata geçmesi ve vatandaşın seçmen olarak değer kazanması ile yeniden uyanışa geçmiştir. Çok partili hayata geçişin bu süreçte en önemli mihenk taşı olarak kabul edilmektedir. Çünkü vatandaş artık sadece vatandaş değil, vatandaş artık seçmen ve iktidar olmanın bir aracıydı. Yıllarca baskılanmış, sürgün edilmiş, ötekileştirilmiş halk, yeni dönemde iktidar olmak isteyenlerin tek meşru aracı haline gelmiştir. Sürgünde olan Kürtlerin yurtlarına dönmesi ile başlayan bu süreç, Kürtlerin kendi kimliklerini sorgulamaları ile devam etmiştir. Bu kimlik sorgulaması tarımın makineleşmesi ile büyük kentlere yapılan göç ile iyice belirgin hale geldi. Kentlerde oluşan işçi sınıfı ve İstanbul'da okumaya gelen öğrencilerden oluşan yeni Kürt aydın sınıfı, Kürt ulusal hareketinin öncüleri oldular (Kutlay, 2012).

Türkiye'deki yeni dönem Kürt ulusal hareketi, bu grubun yargılandığı 49'lar davası, bu yeni dönemin simgesi halinde gelmiştir. Daha sonra ağırlıklı olarak bu grubun kurduğu DDKO'yu Kürtlerin kendi kimlik bilinci ile hareket ettiği ve bu bağlamda kurdukları ilk örgütsel yapı olarak kabul edilmektedir. Ancak bu dönemde Kürt ve Kürdistan ismi hala yasaklı olduğu için Kürtler yapılanmalarını 'Doğu' ismi ile yapıyorlardı. Ama herkes 'doğu' isminin Kürt olduğunu çok iyi biliyordu. Elbette bunun hemen öncesinde yapılan 'Doğu Mitingleri' çok etkili olmuştur. Kürtlerin yoğun ilgi ile izledikleri bu mitingler Kürt ulusal hareketin toplumsal desteğinin var olduğuna dair en önemli işareti olmuştur. DDKO'nun kurulması bu mitinglerden sonra olmuştur. Kürtlerin yaşadığı bu deneyimler yeni oluşumları

ve ayrılıkları beraberinde getirmiştir. Kürt öğrenci grupları da kendi arasında yeniden örgütlenmeye başladılar. 1974 yılında Abdullah Öcalan ve arkadaşları tarafından Ankara Yüksek Öğrenim Derneği (AYÖD) kuruldu. Daha sonra 1978 yılında ise Abdullah Öcalan ve arkadaşları halen devam eden Kürt ulusal hareketin başlangıcı olan PKK'yı kurdular. 12 Eylül 1980 darbesi toplumda var olan bütün örgütlü yapıları adeta yok etmiştir. Özellikle sol ve Kürt örgütlere yönelik ciddi baskıların arttığı gözlemlenmektedir. Hemen hemen bütün örgütler ya tasfiye edildi ya da yurt dışına kaçma vesilesi ile izole edilmiştir. Abdullah Öcalan'da darbeden hemen önce Bekaa vadisine giderek bu süreçten en az etkilenmeyi başaranlardan oldu. Bu dönemde Kürtlere yapılan baskılar özellikle Diyarbakır Cezaevi'nde yapılan işkenceler PKK'ya katılımı artırmıştır. İsmail Beşikçi'nin Şubat 2013 tarihinde NTV Tarih dergisine verdiği mülakatta ifade ettiği gibi "bütün askeri darbelerin asıl hedefi olan Kürtler ve kıpırdanmaya başlayan Kürt ulusal hareketiydi" (Beşikçi, 2013: 22-30). Ama tepkiler ters oldu ve süreç tam ters işlenmiştir. 1984 yılında PKK'nın ilk silahlı eylemiyle başlayan olaylar yeni bir dönemin miladı olmuştur. 1990'lı yıllarda yoğunlaşan bu çatışma süreci 1999 yılında Abdullah Öcalan'ın yakalanması ile duraklama dönemine geçmiş olmakla birlikte halen devam etmektedir.

1.7 Uluslararası Niteliği ve Yarattığı Etkileri Açısından Kürt Ulusal Hareketleri

Ulusal hareketlerin uluslararası destek aramalarındaki amaç yürüttükleri hareketin haklılığını ortaya koyarak uluslararası destek elde etmeyi, sınırların dışınndaki soydaşlarının desteğini kazanarak ve heyecanlarını paylaşmaktır. Kürtlerin yaşadıkları coğrafyayı şekillendiren güçler tarafından dört parçaya bölünmüş bir halk olması sebebiyle Kürt ulusal hareketi, her dönemde kendi bu özel koşulundan dolayı uluslararası bir niteliğe sahip olmuştur. Irak'taki Kürt ulusal hareketine bakıldığında bu uluslararası niteliği çok rahatlıkla gözlemlebilmektedir. Molla Mustafa Barzani hareketini başlattığı zaman İran'da yaşayan Kürtlerden maddi ve manevi desteği her zaman almıştır. Aynı zamanda Irak'taki ulusal hareketin önemli bir taşıcıyısı olan KDP ilk olarak İran'da KYB ise Suriye'de kurularak faaliyetlerini Irak'a taşımıştır. Molla Mustafa Barzani döneminde başlayan ve daha sonra Mesut Barzani ve Talabani tarafından yürütülen Irak'taki Kürt ulusal hareketinin Kürtlerin yaşadığı diğer bölgelere etkisi her zaman olmuştur. Özellikle 1958 yılında Barzani'nin Rusya'dan dönüşü ve devamında kazandığı başarılar başta Türkiye'de olmak üzere motive edici büyük bir etki yaratmıştır. Ayrıca KDP ve KYB'nin Kürtlerin yaşadığı diğer

coğrafyalarda siyasi faaliyette bulunma çabaları her dönemden olmuştur. Irak Kürtleri başta ABD olmak üzere diğer birçok ülkeyle ilişki kuran Kürtler bugün elde ettikleri kazanımların temelinde bu uluslararası ilişkiler yatmaktadır. Geçmişte İngiltere ile olan siyasi ilişkilerinde büyük hayal kırıklığı yaşan Kürtler, uzun dönem devam ulusal hareketi sonucunda elde kazandıkları birikimleri sonucunda ABD ile kazanımsal ilişkiler kurarak diplomatik kazanımlar elde etmiştir. Ayrıca Rusya ile olan ilişkileri, Molla Mustafa Barzani yaklaşık 11 yıllık bir sürede orada yaşamış olması da önemli bir dönem olarak Kürt ulusal tarihindeki yerini almıştır.

Türkiye'de ise süreç daha farklı şekilde işlenmiştir. Öncelikle Molla Mustafa Barzani'nin kazandığı başarılar burada büyük bir heyecan yaratmıştır. Bu dönemde Kürtlerin örgütlenmesi ve kimliklerinin sorgulamaları açısından önemli bir etkisi olmuştur. PKK'nın kurulması ile Türkiye'deki Kürt ulusal hareketi kendi sınırlarının dışına taşınmıştır. Abdullah Öcalan'ın Beka vadisine yerleştikten sonra silahlı güçlerini Irak Kürdistan'ına çekerek Türkiye sınırı dışından Türkiye içerisindeki Kürt ulusal hareketini yönetmesi Irak'taki Kürt ulusal hareketinden önemli bir farklılıktır. Bugün Irak ve İran arasındaki Kandil Dağlarında yerleşmiş olan PKK Türkiye'deki Kürt ulusal hareketinin silahlı faaliyetini Kandi dağlarından yönetmektedir.

Bununla birlikte PKK bütün Kürdistan parçalarında siyasi örgütlenme yoluna giderek oradaki siyasi oluşma direk etki etmektedir. Irak'ta Kürdistan Demokratik Çözüm Partisi (PÇDK), Suriye'de Demokratik Birlik Partisi (PYD) ve İran'da Kürdistan Özgür Yaşam Partisi (PEJAK) ile Türkiye'nin dışındaki diğer parçalarda aktif siyaset yapan PKK bu yapısı ile uluslararası önemli bir etki yaratmaktadır. Belki bu etkiyi dünya siyasi arenasında etkisiz bir etki yaratıyor gözü ile bakılabilir ancak bölge ölçekli düşündüğümüzde son derece önemli olduğu görülmektedir. PEJAK'ın 2011 yılında anlaşma imzalaması önemli bir kazanım olarak kabul edilmektedir. Ayrıca halen devam etmekte olan Suriye ayaklanmasında PYD'nın kendi bölgesini kontrol altına alması, daha önce öngörülebilir bir siyasetin izlendiği ve bu öngörülerin de doğru sonuçlar elde edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca PKK Avrupa'nın birçok ülkesi başta olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde köklü bir şekilde örgütlemiştir. yapılanmıştır. Bugün PKK başta lojistik kaynaklar olmak üzere önemli bir gücünü Avrupa'daki örgütlenmesinde almaktadır. Sonuç olarak hem Irak ve hem de Türkiye'deki Kürt ulusal hareketinin uluslararası etkilerinin temelde birbirine etkileri kaçınılmaz olmuştur ama özellikle PKK'nın silahlı ve politik olarak daha yayılmacı ve daha etkin bir mesafe kat ettiği gözlemlenmektedir.

1.8 Liderlik Özelliği Açısından Kürt Ulusal Hareketleri

Ulusal hareketlerde liderlik önemli bir faktördür. Bu açıdan bakıldığında Kürt ulusal hareketlerinde de liderlilerin etkisi önemli bir etkendir. Kürt ulusal hareketinin tarihsel miladı olarak kabul edilen Şeyh Übeydullah, sonrasında Şeyh Said, Seyid Rıza, Molla Mustafa Barzani, Abdullah Öcalan'ın etkileri söz konusu harekâtlarda belirgin etkileri olmuştur.

Irak'taki Kürt ulusal hareketinden söz ederken veya Irak Kürtlerin konu edildiği bir metin üzerinde okuma yaparken karşımıza çıkan ilk lider hiç şüphesiz Molla Mustafa Barzani'dir. Başarıları kadar yenilgileriyle de Irak'taki Kürt ulusal hareketine mal olmuş bir milli liderdir. Aslında Molla Mustafa Barzani, yalnızca Irak Kürtleri için değil bütün Kürtler için milli bir kahramandır. Molla Mustafa Barzani'nin toplumsal etkisinin temelinde yatan faktörler, kendisinin kişisel karizması ve liderlik özelliklerinin yanında aşiret lideri olması ve tarikat mensubu olmasıdır. Sahip olduğu bu özellikler onu Irak Kürtlerinin tartışılmaz lideri yapmıştır. "Irak Kürt ulusal hareketi'nin başarılı olmasının temelinde yatan önemli bir etken Molla Mustafa Barzani'nin milli bir lider olarak bütün Irak Kürtlerini harekete entegre etmesini başarmış olmasıdır." (Abdulkareem, 2013). Molla Mustafa Barzani, 1958 yılında Rusya'dan dönüşü ile Irak'ta yarattığı kadar olmazsa bile Türkiye'de Kürt ulusal hareketi'nin tekrar canlanması ve duyarlılık kazanmasında büyük bir etki yaratmıştır.

Türkiye'deki Kürt ulusal hareketinde ise durum Irak Kürdistan'ından farklıdır. Cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte ortaya çıkan Kürt ulusal hareketlerinde de liderler başat rol almışlar ancak Irak Kürdistan'ında olduğu gibi Molla Mustafa Barzani gibi bir liderlik söz konusu olmamıştır. Son dönemdeki bir çok örgütlenmeler için bir idol olan Şeyh Said ise ölümünden sonra bir milli lider halini almıştır.

PKK'nın sol bir ideolojiye sahip olması ve çoğunluğu dindar-muhafazakâr olan Kürtlerin tamamına etki etmesini zorlaştırmıştır. Bundan dolayıdır ki PKK'nın kurucusu ve halen devam eden dönemin Kürt ulusal hareketin lideri olan Abdullah Öcalan Türkiye'deki bütün Kürtlere hitap edecek bir etkiye sahip olamamıştır. Ancak Abdullah Öcalan'ın Türkiye'deki bütün Kürtleri PKK'nın izlediği yolda bir araya getirmemesine rağmen Kürt ulusal hareketi söyleminde etkin liderlik yönüyle en önemli liderdir. Abdullah Öcalan yalnızca Türkiye'de Kürt ulusal hareketini yöneten bir lider konumunda değildir. Bu bağlamda, Suriye'de devam eden halk ayaklanması sonucunda ortaya çıkan bir sonucu da ifade etmek gerekir. Suriye'de 2004 yılında Abdullah Öcalan'ın talimatıyla kurulan PYD (Partiya Yekîtiya Demokrat-Demokratik Birlik Partisi), güçlü bir örgüt olarak ortaya çıkması ve Suriye'de Kürtlerin kendi bölgesini illegal bir şekilde yönetmesine ön ayak etmesi

Abdullah Öcalan'ın sadece Türkiye Kürtleri için bir lider olmadığını ortaya koymaktadır. Abdullah Öcalan aynı zamanda İran'daki PJAK'ında (Partiya Jiyana Azad a Kurdistanê- Kürdistan Özgür Yaşam Partisi) lideridir. Yani örgütlülük ve silahlı güç olarak Abdullah Öcalan'ın liderliğinin kendi sınırlarını aşan bir gerçeği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu yönüyle Abdullah Öcalan'ın Molla Mustafa Barzani'den daha etkin ve güçlü bir liderlik özelliğine sahip olduğu söylenebilir.

Kürt ulusal hareketi'nin Irak'ta başarılı olmasına karşına Türkiye'de aynı oranda başarı göstermediğine dair yapılan eleştirilerin haklı sebepleri olmak ile birlikte doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü bu sonucun kendi özel nedenleri mevcuttur. Irak'ta Kürtlerin inkârı veya özel asimilasyon politikaları izlenmemiştir. Ancak buna karşın Türkiye'de tek bir ulus yaratma hedefiyle Kürtler ve Türk olmayan diğer halkların türkleştirmelerine dair güçlü politikalar uygulanmıştır. Bu nedenle Türkiye'de Kürt ulusal hareketi'nin ortaya çıkardığı sonuçları incelenirken veya tespitlerde bulunulurken bu ve buna benzer sebeplerden dolayı Kürtlerin dışın oluşan faktörlerinde göz önünde bulundurulması gerekmektedir

1.9 İdeolojileri Açısından Kürt Ulusal Hareketleri

Türkiye'deki Kürt ulusal hareketi 1950'li yıllardan itibaren ideolojik olara köklü değişim sergilemiştir. 1950'li yıllar öncesinde feodal ve muhafazakâr bir liderler öncülüğünde ortaya çıkan Kürt ulusal hareketi, 1950'li yıllar itibariyle yeni bir yaklaşımla hareket ettiği gözlemlenmiştir. Türkiye'deki Kürt ulusal hareketi, söz konusunu tarihlerden itibaren sol, aynı zamanda toplumun geniş tabanından oluşan yeni bir aydın sınıfının öncülüğünde şekillenmeye başlamıştır. PKK'nın gelişim sürecinden itibaren önceleri Marksist-Leninist bir ideolojik yaklaşımla hareket emiştir. Ancak Rusya'nın geçirmiş olduğu ideolojik değişim süreci PKK'yı ve dolayısıyla Kürt ulusal hareketini de ideolojik olarak etkilemiştir. PKK'nın 1995 yılından itibaren Marksist-Leninist çizgisinden ayrılarak sosyalist bir yaklaşımla hareketini sürdürmeye devam etiği anlaşılmıştır.

Irak'taki Kürt ulusal hareketinde ise Kürtlerin tarihsel kodlarından ayrışmayan muhafazakâr sağ bir ideolojik yaklaşım olduğu gözlemlenmiştir. 1930'lu yıllardan 1975 yılına kadar hareketin liderliğini yapan Molla Mustafa Barzani'nin Nakşibendî tarikatı üyesi olmakla birlikte aynı zamanda bir aşiret lideri olması bunun temel sebeplerindendir. Barzani'nin yönettiği KDP, yaklaşım olarak sol bir parti olmakla birlikte Barzani'nin feodal liderlik çizgisinin dışına çıkamamıştır. 1975 yılından itibaren KDP'nin yanında Irak'taki Kürt

ulusal hareketinde önemli bir aktör haline gelen Talabani'nin yönettiği KYP' de sol jargonlu bir parti olmasına karşın temel olarak feodal liderlik yaklaşımları etrafından hareket etmiştir. Tıpkı Barzaniler gibi kendisi de üyesi olduğu aşiretinin gücünden dolayı önemli bir aktör olabilmiştir. Celal Talabani'de, bu feodal yaklaşımla hareket etmekle birlikte KDP'den daha belirgin sol bir yaklaşım sergilemiş olduğunu da ayrıca belirtmek gerekmektedir.

GCRIS

SONUÇ

Irak ve Türkiye'deki Kürt ulusal hareketi, içerisinde barındırdığı birçok sebep ve sonuçla uzun süreçli ulusal hareketlerden biridir. Kürtler yaşadığı coğrafyayla özdeşleşmiş ilşikisi nedeniyle aynı zamanda o coğrafyada ötekileştirilmiş bir millettir. Kürtlerin yaşadığı bu ikilem, asimilasyon, hatta kimliklerinin inkâr edilmesi Kürt ulusal hareketini etkileyen önemli nedenlerdendir. Kürt ulusal hareketi, 1839 yılında yayınlanan Tanzimat Fermanı'yla Osmanlı'nın merkezileşme politikalarıyla birlikte hareketlilik kazanmıştır. Osmanlı'nın gerileme dönemi, ardından modernleşme ve bu doğrultudaki merkezileşme çabaları Kürtlerin özerk yapısının da son bulmasına neden olmuştur. 19. yüzyıldan itibaren Osmanlıda başlayan merkezileşme, ulus devleti olma çabası ve I. Dünya Savaşı Osmanlı'nın modernleşme sürecinde önemli etkiler yarattı. Osmanlı İmparatorluğu birçok ulus devlete bölündü. Ancak Kürtler bu süreçte Irak, Türkiye, İran ve Suriye'nin içinde bölünmüş bir şekilde devletsiz kaldır. Bu durum Kürtlerde, sonraki süreçlerde dönemsel olarak yoğunlaşan bir ulusal hareket yarattı.

Irak'ta, 1930'larda Molla Mustafa Barzani ile başlayan Kürt ulusal hareketi, Barzani'nin 1945 yılında yenilgisiyle sessizlik dönemine girmiştir. Bu süreçte önce İran, sonra Rusya'ya giden Barzani, Irak'ta 1958 yılında General Abdülkerim Kasım'ın darbe yaparak cumhurbaşkanı olmasının ardından yaptığı çağrı üzerine Rusya'dan döndü.

Irak'taki Kürt ulusal hareketi için Barzani'nin dönüşü yeni bir dönemi ifade etmektedir. Bu tarihten itibaren Irak merkezi yönetimiyle ve Kürtler arasında inişli-çıkışlı bir çatışma ve kısa süreli barış süreci varmış gibi görünse de aslında büyük resimde, savaş hep devam etmiştir. 1970 yılında Saddam Hüseyin ile Molla Mustafa Barzani arasında imzalanan özerklik yasası gibi zaman zaman Kürt sorunun çözümüne yönelik ciddi adımlar atılsa da kalıcı bir çözüme ulaşılamamıştır.

Türkiye'deki Kürt ulusal hareketi ise tarihi bir geçmişi olmakla birlikte Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Şeyh Said, Ağrı ve Dersim hareketleriyle devam etmiştir. 1938 yılındaki Dersim hareketinin bastırılmasından sonra Irak'ta olduğu gibi bir sessizlik dönemine girilmiştir. 1945 yılından sonra Türkiye'nin çok partili siyaseti döneme girmesi ve özellikle 1961 Anayasası'nın siyasal ve örgütlenme konusunda özgülük ortamı sağlaması, Kürt ulusal hareketi'ne yeniden örgütlenme ortamı sağlamıştır. Aynı şekilde Irak'ta devam eden Kürt ulusal hareketi'nin de psikolojik olarak Türkiye'deki Kürtlerin örgütlenmesine ktkı sağlamıştır.

12 Eylül 1980 askeri darbesi, sol örgütler ile birlikte Kürtlerin örgütlü yapısına büyük ölçüde zarar vermiştir. Sürecin sonuna gelindiğinde birçok örgüt tasfiye edilmiştir. Ancak

darbe öncesinde Abdullah Öcalan'ın ülkeyi terk ederek Bekaa vadisine gitmesi, Kürt ulusal hareketi'nin 12 Eylül darbesinden daha az etkilenmesini sağlamıştır. PKK'nın 1984'ten sonra silahlı eyleme geçmesi Kürt ulusal hareketi için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. 1990'lı yıllar PKK ile devletin çatışmasının en şiddetli olduğu dönemdir. Bu dönem aynı zamanda Kürtlerin legal siyasi yapılanmaya gitmesi ve Avrupa'daki örgütlenmenin zirveye çıktığı dönemdir. Halkın Emek Partisi'yle (HEP) başlayan legal partileşme dönemi halen Barış ve Demokrasi Partisiyle (BDP) devam etmektedir. Söz konusu süreç inişli ve çıkışlı olmakla birlikte Abdullah Öcalan'ın teslim edilmesiyle yeni bir sessizlik dönemine girmiştir. Bu sessizlik dönemi, 2004 yılından itibaren yeniden çatışmalı bir döneme girsede 2013 yılında itibaren Kürt sorunun çözümü için başlatılan müzakere süreciyle yeniden çatışmasızlık sürecine girmiştir.

Yukarıda kısaca ifade edilen Irak ve Türkiye'deki Kürt ulusal hareketinin yapılanma ve gelişim süreci bu çalışmada ortaya konmaya çalışılmıştır. Tarihsel süreç içerisinde çözülemeyen Kürt sorunu hem Irak'ta hem de Türkiye'de Kürtlerin temel hak ve özgürlüklerinin yok sayılmasının temelinde ortaya çıkmıştır. 19. yüzyıldaki ulus devlet anlayışının sonucu olarak Irak ve Türkiye'de kurgulanan tek ulus yaratma anlayışı bu sorunu kalıcı hale getirmiştir. Daha öncesinde Osmanlı'nın başlattığı güçlü merkezi yönetim anlayışıyla başlayan süreç 1900'lü yıllardan sonra kendisini tek ulus anlayışına bırakması, Kürt sorununu çözümsüz bırakmıştır. Bununla birlikte Kürtlerin siyasal olarak parçalanmışlığı ve devletsizliği, siyasal bir muhalefet anlayışını geliştirmiştir. Bu anlayışın bir ulusal harekete dönüşümesi aynı zamanda Kürt ulusal hareketinin temel karakteristiğini oluşturmuştur.

Bu temel sorun, Irak ve Türkiye'de karakteristik farklılıklar gösterse de temel olarak aynıdır. Sorun ve ulusal hareketteki bu benzerlikler her iki ülkede hem Kürtler açısından hem de mevcut devletlerin tepkisel politikalarının benzerliklerinde de görülmektedir. Kürtler ile birlikte aynı coğrafi sınırlar içerisinde yaşayan halkların (Türk, Arap ve Fars) Kürtlerin inkârı ve temel haklarını yok sayan asimilasyon politikalarını uygulamasına zemin hazırlamıştır. İnkâr ve asimilasyon politikaları beraberinde Kürtlerin tarihinin görmezden gelinmesine yol açmıştır. Kürtlerin kendilerine karşı uygulanan inkâr ve asimilasyon politikalarına karşı her dönemde tepkilerini karşıt örgütlenmelerle veya hareketlerle ortaya koydukları gözlemlenmiştir. Temel olarak bu durum, Kürtlerin kendi toplumsal yapılarıyla birlikte yaşadıkları halklar tarafından görmezden gelinmesi, uluslararası devletler tarafından kabul görmemesi, dini anlayışı ve yaşadıkları coğrafyanın geçiş güzergâhında bulunması Kürt sorununu doğuran önemli etkenler oarasında sayılmaktadır.

Kürtlerin geçmişinde var olan sembolleri yeni dönemde de etkinleştirerek kullanması, Anthony D. Smith'in, etnik toplulukları toprağa bağlama, ulusal hareketlerin toplumsal tabana yayılması için sembollerin önemli birer araçsal olgu olduğunu ifade etmektedir. Söz konusu mücadele sonucunda Kürtlerin üzerinde yaşadıkları topraklarda yeni bir devlet ve ulus inşa etmeyi amaçlaması, Smith'in ifade ettiği gibi bağımsızlık sonrasında bütünleştirici bir milliyetçilik örneğini teşkil etmektedir.

Ayrıca Kürtlerin, kendi tarihsel geçmişini milattan öncesine dayandırarak Mezopotamya'nın eski yerleşik milletlerinden olduğunu işlemesi ve bu bağlamda geçmişteki efsaneleri, ulusal mücadelelerde ölenlerin şahsiyetinde yeniden var etmeye çalışması, Smith'in "etno-sembolcü" yaklaşımında açıkladığı, milletlerin var oluş hikâyelerinin, etnik kökenlerinde saklı olduğu görüşünü ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Smith'in milliyetçiliğin nasıl bu kadar geniş bir halk desteğine sahip olabildiğini açıklarken belirttiği entelijensiyanın halk kitlelerini harekete geçirmesi ve ulusal hareketlere olan katkısı, yeni oluşan Kürt entelektüel sınıfının yaptığı katkıya benzemektedir. Bu durum, Kürt ulusal hareketinin "etno-sembolcü" yaklaşımla özdeşleşmektedir.

Amerikalı siyaset bilimci John Armstrong'un etnik kimliklerin var oluş hikâyesini antik çağa kadar götürerek, etnik bilincin uzun bir tarihsel geçmişe sahip olduğunu ifade etmektedir. Kürtlerin kendi tarihlerini geçmişleriyle bütünleştirmeleri Kürt milliyetçiliğininde tarihsel olarak gelişen etnik bir bilince sahip olduğunu göstermektedir. Etno-sembolcüler, milletlerin yoktan var edilemeyeceğini, milli kimliklerin geçmişten kalan mitler, değerler ve sembollerin etkisi altında şekillendiğini ifade etmektedir. Kürt milliyetçiliğinin inşasında da mitler, değerler ve semboller yoğun bir şekilde kullanılmaktadır.

Sonuç olarak, Irak ve Türkiye'deki Kürt ulusal hareketi, 1958 ve 1999 tarihleri arasında önemli ve belirgin bir gelişme sergilemiştir. Irak'ta Kürt ulusal hareketi özerkliğini sağlayarak önemli bir kazanım elde ederken, Türkiye'de sorun halen devam etmekle birlikte, temel hak ve özgürlükler konusunda önemli adımlar atılmıştır. Böylece Kürtlerin inkârından, Kürtlerin varlığının kabulüne doğru evrilen yeni bir sürece girilmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'de Kürt sorunun çözümüne dair müzakere süreci yeni gelişmelerle devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmad F. (2007). Bir Kimlik Peşinde Türkiye. (2.bs) (S.C.Karadeli Çeviri). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Ahmad, F. (2011). Modern Türkiye'nin Oluşumu. (9.bs.). (Y.Alogan Çeviri) İstanbul: Kaynak Yayınları

Akdeniz, H.A. (2009). Melekan Şeyhleri. Malatya: İtaki Kitabevleri

Akgönül, S. (2011). Azınlık, Türk Bağlamında Azınlık Kavramına Çapraz Bakışlar. (D.T. Esnault, S. Akgönül Çeviri). İstanbul: Bbgst Yayınları

Alınak, M. (1996). HEP, DEP, ve Devlet, İstanbul: Kaynak Yayınları

Anderson, B. (2011). Hayali cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması, (6.bs.) (İ.Savaşır Çeviri). İstanbul: Metis Yayınları

Anter, M. (2011). Hatıralarım. (2.bs). Diyarbakır: Aram Yayınları

Aras, F. (2011). Azadi Örgütü. Rojevakurdistan. 17 Nisan 2011.

Aydın, E.(2007).Milliyetçilik: Türkiye'nin Çıkmazı. (4.bs.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Aygün, H. (2011). Dersim 1938 ve Zorunlu İskân. (5.bs.), Ankara: Dipnot Yayınları.

Aygün, H. (2012). Dersim 1938 ve Hacı Hıdır Ataç'ın Defteri. Ankara: Dipnot Yayınları.

Aziz A.M. (2013). Irak Kürtleri, Irak Kürdıstanı'nda Milliyetçilik ve Ulusal Kimlik, İstanbul: Kitap Yayınevi

Babekr, X. Pauel S. (2010). Kürdistan Bayrağının Altında Mustafa Barzani Yaşamı ve Eylemi. (Kamiz Şeddadi Çeviren). İstanbul: Avesta Yayınları.

Barzani, M. (2003). Barzani ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi. (Cilt. 1-2) Adana: Doz Basım Yayın.

Başkaya, F. (1991). Batılılaşma, Çağdaşlaşma, Kalkınma: Paradigmanın İflası (Resmi İdeolojinin Eleştirisine Giriş), İstanbul: Doz Yayınları

Bayrak, M. (2013). "Türk Tarih Tezi"nden Irkçı "And"a Kürtler. Deng, Şubat 2013, s. 57-72.

Bedirhan, E. (2007). 20.yy'ın Başlarında Kürt Milliyetçi Söylemine Bir Örnek: Lütfi (Ahmed Ramiz), İstanbul: bgs Yayınları

Bedirhan, S. (1994). Kürt Davası ve Hoybun. (D.Zîrek Çeviri). İstanbul: Med Yayınları

Belge, M. (2006). Linç Kültürünün Tarihsel Kökeni: Milliyetçilik, İstanbul: Agora Kitaplığı

Beşikçi, İ. (1991). Cumhuriyet Halk Fıkrası'nın Tüzüğü (1927) ve Kürt Sorunu, Ankara: Yurt Kitap-Yayın

Beşikçi, İ. (1992). Doğu Mitingleri Analizi (1967), Ankara: Yurt Kitap-Yayın.

Beşikçi, İ. (2006). Hapisteki DDKO (Devrimci Doğu Kültür Ocakları) Kovarabir 5.

Beşikçi, İ. (2013). Dünden Bugüne Kürt Meselesi. NTV Tarih 49, 22-30.

Beşikçi, İ. (2013). Mir Bedirxan Üzerine Düşünceler. Mezopotamya, 27 Mart 2013.

Bilgin, F. Yakılan Şex, İstanbul: Ekovizyon Yayıncılık

Birand, M. A. (1992). Apo ve PKK (4.bs), İstanbul: Milliyet Yayınları.

Birikim. (2007, Aralık). Kürt Sorunu Ya diyalog Ya da Düello. İstanbul: Birikim Yayınları.

Birikim. (2008, Şubat). Kürt Sorununda Yeni Boyutlar. İstanbul: Birikim Yayınları.

Bruinessen, M. V. (2010). Kürdistan Üzerine Yazılar, (7.bs) (N.Kıraç… (diğ.) Çeviri). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bruinessen, M. V. (2011). Kürtlük, Türklük, Alevilik, Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadeleleri, (9.bs.) (H.Yurdakul Çeviri). İstanbul: İletişim Yayınları

Bruinessen, M. V. (2011). Ağa, Şeyh, Devlet, (7.bs) (B. Yalkut, Çeviri). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bulaç, A. (2010). Kürtler Nereye, İstanbul: Çıra Yayınları

Bulut, F.(2011a). Ehmedê Xanî'nin Kaleminden Kürtlerin Bilinmeyen Dünyası, (2.bs.) İstanbul: Berfin Yayınları

Bulut, F.(2011b). Dersim Raporlar, (4.bs.). İstanbul: Evrensel Basım Yayın

Burkay, K. (2002). Anılar Belgeler I, (2.bs.). İstanbul: Deng Yayınları

Burkay, K. (2009). İki İhtimal, Dema Nû, 17 Aralık 2009, s. 2.

Burkay, K. (2010). Anılar Belgeler II, (2.bs.). İstanbul: Deng Yayınları

Burkay, K. (2010). Anadilde Eğitime Bile Karşı Çıkanlar Kürt Sorununu Nasıl Çözecek?, Dema Nû, 21 Ekim 2010, s. 2.

Burkay, K. (2011). Neolitik çağdan 1.Dünya Savaşı'na, Kürtler ve Kürdistan, (5.bs) İstanbul: Deng Yayınları

Calhon, C. (2012). Milliyetçilik,(3.bs.) (B.Sütçüoğlu Çeviri), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Canan R. Ve Funda D. (2011). Bildiğin Gibi Değil 90'larda Güneydoğu'da Çocuk Olmak, İstanbul: Metis Yayınları

Cemal, H. (2004). Kürtler,(15.bs), İstanbul: Doğan Kitap.

Cemil, E. (1992). Muhtasar Hayatım, (2.bs) Ankara: Beybun Yayınları

Coşkun, V. (2009). Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu, Ankara: Liberte Yayınları.

Çandar, C. (2011). Dağdan İniş-PKK Nasıl Silah Bırakır? Kürt Sorunu'nun Şiddetten Arındırılması. TESEV Yayınları.

Çandar, C. (2012). Mezopotamya Ekspresi, Bir Tarih Yolculuğu, İstanbul: İletişim Yayınları

Çürükkaya,S. (2006). Apo'nun Ayetleri, Beyrüt Günlüğü, İstanbul: Doz Yayınları

Demir, E. (2005). Yasal Kürtler, İstanbul:Tevn Yayınları

Deng. (2007, Eylül 80). Parlamento ve Kürtler. Diyarbakır : Evin Turizm İnşaat ve Yayıncılık.

Dersimi, N. (2012). Kürdistan Tarihinde Dersim, (3.bs.). İstanbul: Doz Yayıncılık

Ekinci, T. Z. (2010). Lice'den Paris'e Anılarım, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ekinci, T. Z. (2011). Kürt Siyasal Hareketlerinin Sınıfsal Analizi, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

El-Meranî, M. R. (2013). Bilinen En Eski Kürt Alfabesi. Kürt Tarihi 5, 14-23.

Ensaroğlu, Y., Dilek Kurban (2011). Kürtler Ne Kadar Haklı? Türkiye'nin Batısı Kürt Sorunu'na Bakıyor. TESEV Yayınları.

Erdoğan, M. (2009). Diyarbakır'da Toplanan Türk-Kürt Kongresi. Zaman, 16 Ağustos 2009.

Erdoğan, M. (2011). Bizi Kürtler Özgürleştirecek, Ankara: Orion Kitabevi

Eriksen, T.H. (2000). Kültür Terörizmi, Kültürel Arınma Düşüncesi Üstüne Bir Deneme, (A.Ö. Otçu Çeviri), İstanbul: Avesta Yayınları

Gstrein, H. (2012). Avukatsız Halk Kürtler, İstanbul: Parşömen Yayıncılık

Güneş, C. (2013). Türkiye'de Kürt Ulusal Hareketi, Direnişin Söylemi, (E. B. Yıldırım Çeviri). İstanbul: Dipnot Yayınları

Haci, Ş. (2006). Kerkük'ün Araplaştırılması, 80 Belgede Araplaştırılma Politikası, (2.bs.) (H.Bengi Çeviri). İstanbul: Doz Yayınları

Hakan, S. (2013). Türkiye Kurulurken Kürtler (1916-1920), İstanbul: İletişim Yayınları

Halfin (1992). XIX.Yüzyılda Kürdistan Üzerinde Mücadeleler, İstanbul: Komal Basın Yayın.

Heper, M. (2010). Devlet ve Kürtler (3.bs), (K.Göksel Çeviri). İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.

Hobsbawm, E.J. (2010). 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik,"Program, Mit, Gerçeklik", (4.bs.) (O.Akınbay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Hovhannisyan, N.(2007). Ermeni Soykırımı, Ermenikırım, Nedenler, Eylemler, Sonuçlar, (2.bs.) (Atilla Tuygan Çeviri). İstanbul: Pencere Yayınları

Hür, A. (2008). Osmanlı'dan Bugüne Kürtler ve Devlet, Kürt Milliyetçiliğin Geç Doğumu. Taraf, 19. 10.2008-25.10.2008.

Hür, A. (2012a). Öteki Tarih I, Abdülmecid'den İttihat Terakki'ye (7.bs). İstanbul: Profil Yayıncılık

Hür, A. (2012b). Öteki Tarih II, Mondros'tan İzmir Suikastı Davası'na. İstanbul: Profil Yayıncılık

Hür, A.(2012). Lozan, Şark Islahat Planı ve Kürtçe. Radikal, 21 Ekim 2012.

Işık, F. (2012). Kürt Yayıncılığının Kısa Öyküsü. İlkehaber, 05 Mart 2010.

İnsel A. (2012). Türkiye Toplumunun Bunalımı, (9.bs) İstanbul: Birikim Yayınları

İzady, M. R. (2011). Kürtler Bir El Kitabı, (3.bs.), (C. Atila, Çeviri). İstanbul: Doz Yayıncılık.

James B. (2011). Selahaddin ve Kürtler, Haçlılar Döneminde Bir Topluluğun Kavranması, (N.Bilgiç Çeviri). İstanbul: Avesta Yayınları

Jwaideh, W. (2009). Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi Kökenleri ve Gelişimi, (6.bs.), (İ. Çekem, A. D. Çeviri). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kahraman, A. (2004). Kürt İsyanları, Tedip ve Tenkil, (2.bs.), İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Karabekir, K. (1995). Paşaların Hesaplaşması, İstiklâl Harbine Neden Girdik, Nasıl Girdik, Nasıl İdare Ettik, (3.bs.) İstanbul: Emre Yayınları

Karpat, K.H. (2010). Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul: Timaş Yayınları

Kaya, H. (2012). Doğunun Elçisi'nden Yüce Divan'a Şerafettin Elçi, İstanbul: Fanos Yayınları.

Kaynak Yayınları (1999). Mustafa Kemal Eskişehir-İzmit Konuşmaları, (1923) (3.bs.), İstanbul: Kaynak Yayınları.

Kaynak Yayınları, (2011). Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları I-II, (2.bs). İstanbul: Kaynak Yayınları

Kızılkaya, M. (2010). Bir Dil Neye Kanar?, İstanbul: İletişim Yayınları

Kirşiçi, K. ve Gareth M.W. (2007). Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi, (5.bs) (A.Fethi). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları

KOMAL, (2006). Koçgiri Halk Hareketi (1919-1921), (5.bs). İstanbul: Komal Basım-Yayım-Dağıtım

Kreyenbroek, P. Ve Christine A. (2003). Kürt Kimliği ve Kültürü, İstanbul: Avesta Yayınları

Ksenophon. (1985). Anabis (Onbinlerin Dönüşü), (T.Gökgül Çeviren). İstanbul: Sosyal Yayınları

Kutlay, N. (2012a). İslamiyet-Osmanlı-Cumhuriyet, Kürt Tarihini Yeniden Okumak, İstanbul: Peri Yayınları

Kutlay, N. (2012b). Kürt Kimliğinin Oluşum Süreci, Ankara: Dipnot Yayınları

Kutlay, N.(2012c). 21. Yüzyıla Girerken Kürtler, İstanbul (2.bs): Peri Yayınları

Kutschera, C. (2001). Kürt Ulusal Hareketi, (F. Başkaya, Çeviri). İstanbul: Avesta Yayınları.

Kürt Tarihi. (2012, Ağustos-Eylül 2). Aziz Efendi'nin Islahatnamesi ve Kürd Mirlerinin Muktedir Zamanları. İstanbul

Kürt Tarihi. (2012, Haziran-Temmuz 1). Kürt-Rus İlişkileri Tarihinde Bir Yaprak Şemsedinov Kürtleri. İstanbul

Kürt Tarihi. (2013, Aralık-Ocak 4). 1916 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Bediüzzaman Said-i Kürdi. İstanbul

Kürt Tarihi. (2013, Şubat-Mart 5). Kürtlerin Kullandığı Alfabeler. İstanbul

Kymlicka, W. (1998). Çokkültürlü Yurttaşlık, (A.Yılmaz Çeviri). İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Maalouf, A. (2012). Ölümcül Kimlikler, (A.Bora Çeviri). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Makiya, K. (2003). Vahşet ve Sessizlik, (A.Karabağ Çeviri). İstanbul: Avesta Yayınları

Maraşlı, R. (2010). Rızgari'nin Sosyalist Hareket ve Kürdistan Ulusal Kurtuluş Mücadelesindeki Yeri Üzerine Bir Deneme-I-. Mesafe 4, 68-93.

Marcus, A. (2010). Kan ve İnan. PKK ve Kürt Hareketi, (Ayten A. Çeviri) (3.bs), İstanbul:İletişim Yayınlar.

McDowall, D. (2004). Modern Kürt Tarihi, (N. Domaniç, Çeviri). Ankara: Doruk Yayıncılık.

Minorsky, V. ve Thomas B. (2008). Kürt Milliyetçiliği, (E. Karahan, H. Akkuş, N. Uğurlu, Çeviri). İstanbul: Örgün yayınevi.

Miroğlu, O. (2012). Silahları Gömmek, İstanbul: Everest Yayınları

Mojab S. (2005). Devletsiz Ulusun Kadınları, Kürt Kadını Üzerine Araştırmalar, Feminist Bir Yaklaşım, (F.Adsay, S.Kılıç, E.Uşaklı) İstanbul: Avesta Yayınları

Moltke, H.V.(1995). Moltke'nin Türkiye Mektupları, (2.bs) (H.Örs Çeviri) İstanbul: Remzi Kitabevi

Muhammed R. (2007). Dicle Operasyonu, (Ü.Demirhan). İstanbul: Doz Yayınları

Mumcu, U. (2010). Kürt-İslam Ayaklanması, 1919-1925 (28. bs.). Ankara: um: ag Vakfı Yayınları.

Nevzat, B.(2013). Bitlis İsyanı ve Şeyh Selim, İstanbul: Do Yayınevi

Nikitine, B. (2010). Kürtler, (2.bs.) (E. Karahan, H. Akkuş, N. Uğurlu, Çeviri). İstanbul: Örgün yayınevi.

Nişanyan, S.(2012). Yanlış Cumhuriyet, Atatürk ve Kemalizm Üzerine 51 Soru (7.bs.). İstanbul: Everest Yayınları

Noel, E.W.C. (2010). Kürdistan 1919, Binbaşı Noel'in Günlüğü, (B. Birer Çeviren). İstanbul: Avesta Yayınları

Nuri, İ. (1992). Ağrı Dağı İsyanı ,(2.bs.), İstanbul: Med Yayınları.

Olsa, R. (2010). Kürt Meselesi ve Türkiye-İran İlişkileri, (H.İlhan Çeviren). İstanbul: Avesta Yayınları

Olson, R. (1992). Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Said İsyanı, (B.Peker, N.Kıraç Çeviren). Ankara: Öz-Ge Yayınları

Oran, B. (2009). Fransa'da Azınlık Dillerin Önünde Hiçbir Engel Yok. Radikal, 09 Eylül 2009

Oran, B. (2009). Fransa'da Ülkesel Türkiye'de Etnik Üst-Kimlik. Radikal, 08 Eylül 2009.

Öcalan, A. (2011). Halk Cumhuriyetine Doğru; Özgür İnsan Savunması, İstanbul: Mem Yayınları

Öcalan, A.(2012). Kürdistan Devrim Manifestosu; Kürt Sorunu ve Demokratik Ulus Çözümü, İstanbul: Ararat Yayıncılık

Ölmez, A.O. (1995). Türkiye Siyasetinde DEP Depremi, Ankara: Doruk Yayınları

Özbey, S. (2009). Kürtler ve İslami Kurtuluş, İstanbul: Dua Yayıncılık.

Özcan, H.S. (2011). Kürt Tarihi Aşiretler ve İsyanlar, (4.bs.) İstanbul: Akis Kitap

Özer, A.(2011). Beş Büyük Tarihi Kavşakta Kürtler ve Türkler, (3.bs.) İstanbul: Hemen Kitap

Özgürel, A.(2012). Kürt Sorununda Kavşak; 49'lar Davası, Radikal, 03 Ocak 2010.

Özkan, F. (2011). Dil Yarası, Kürt Meselesini Konuşmak,. İstanbul: Okur Kitaplığı

Özkırımlı, U. (2009). Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış, (3.bs.), Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Özoğlu, H. (2005). Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği, İstanbul: Kitap Yayınevi.

Pêşeng R. (2013). Ali Şeriati: Kürt Medeniyetinden, Yunan ve Çağdaş Amerikan Medeniyetine. İlkehaber, 12 Mart 2013

Peşeng, R. (2011). Dördüncü Bakış, Kürt Milliyetçiliği'nin Alt Yapı Analizi, İstanbul: Hivda İletişim

Roja Welat. (1977-78). İstanbul: Hejmaren 1-12.

Sadoğlu, H. (2010). Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları, (2.bs.) İstanbul: İstanbul Bilge Üniversitesi Yayınları

Sarıkoyuncu, E. (2010). Amerikan Basınında Doğu İsyanları (1925-1938). Akademik Bakış 6, 97-114.

Sediyani, İ. (2013). Kürtler'i Kandıran ama Bangaller'i Kandıramayan "İslam Kardeşliği". Ufkumuz, 29 Mart 2013.

Sekban, Ş.M. (2010). Kürtler Türkler'den Ne İstiyor? (Dr. Şükrü Mehmet Sekban'ınKürt Sorununa İlişkin "Muhtıra Mektubu (1923)". Kovarabir 8.

SETA – Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. (2011, Şubat). Şark Meselesinden Demokratik Açılıma Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası. (SETA Yayınları XII). Ankara: Hüseyin Yayman.

Sever, T. (2010). Unutturulmaya Çalışılan Bir Örgüt ve Çarpıtılan Bir Tarih 1925 Hareketi Azadi Örgütü, İstanbul: Doz Yayıncılık.

Smith, A.D. (2010). Milli Kimlik, (6.bs.). (B.S.Şener Çeviri). İstanbul: İletişim Yayınları

Şahin, K. (2012). Bir Halkın Özel Yargı ile İmtihanı, Radikal, 17 Haziran 2012.

Şeref Han (2011). Şerefname Kürd Tarihi, (5.bs.) (M.Emin Bozarslan Çeviri). İstanbul: Deng Yayınları

Şeriati, A. (1984). Medeniyet ve Modernizm, (A. Yüksek, Çeviri). İstanbul: Bir Yayıncılık.

Tan, A. (2011). Kürt Sorunu Ya Tam Kardeşlik Ya Hep Birlikte Kölelik, (11.bs.), İstanbul: Timaş Yayınları.

Tapan, B. (2007). Terörün Bekçileri Hamidiye Alaylarından Günümüze Koruculuk, İstanbul: Güncel Yayıncılık.

Tuğluk A. (2013). Politika mı, Siyaset mi? Radikal2, 31 Mart 2013.

Tunçay, M. (2009). Dersim'de İsyan Yoktu. Yenişafak, 23.11.2009.

Türköne, M. (2012). Milletler ve Milliçilikler, İstanbul: Etkileşim Yayınları

Ulugana, S. (2012). Ağrı Kürt Direnişi ve Zilan Katliamı (1926-1931), (2.bs). İstanbul: Peri Yayınları

Ulugana, S. (2013). Alman ve İngiliz Ajanlarının Kürdistan Seyahati (1911), İstanbul: Do Yayınları

Vali, A. (2005). Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri Üzerine Çalışmalar (F. Adsay, Ü. Aydoğmuş, S. Kılıç, Çeviri). İstanbul: Avesta Yayınları.

Vassaf G. (2008). Türkiye Sen Kimsin?, Uçmakdere Yazıları I (3.bs) İstanbul: İletişim Yayınları

White, P. J. (2012). İlkel isyancılar mı? Devrimci Modernleştiriciler mi?, Türkiye'de Kürt Ulusa Hareketi, (M.Topal, Çeviri). İstanbul: Vate Yayınevi.

Xani, E. (2010). Mem û Zîn (K. Yıldırım, Çeviri). İstanbul: Avesta.

Yeğen, M. (2009). Devlet Söyleminde Kürt Sorunu, (4.bs.). İstanbul: İletişim Yayınları

Yeğen, M. (2011). Son Kürt İsyanı, İstanbul: İletişim Yayınları

Yeğen, M. (2012). Müstakbel Türk'ten Sözde Vatandaşa Cumhuriyet ve Kürtler, (4.bs.). İstanbul: İletişim Yayınları

Yeğen, M. (2013). Hükümet ve PKK Birbirlerine Güvenmeye Karar Vermiş Gibi. Adil Medya, 02 Nisan 2013.

Yeşil, H. (2012). Bolşevik Bakışla Mehabad Kürt Cumhuriyeti, İstanbul: Dönüşüm Yayınları

Yıldız, A. (2010). "Ne Mutlu Türküm Diyebilene", Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları, (1919-1938) (4.bs.). İstanbul: İletişim Yayınları

Yüksel, M. (1993). Kürdistan'da Değişim Süreci, Ankara: Sor Yayıncılık

Zaza N. (2000). Bir Kürt Olarak Yaşamım, (A.Karaçoban Çeviri). İstanbul: Peri Yayınları

Zeki Beg, M E. (2005). Kürd ve Kürdistan Ünlüleri (Meşâhirê Kurd û Kurdistan), (3.bs). (M. Baran, M. Yağmur, S.Kutlay Çeviri). Ankara: Öz-Ge Yayınları

Zeki Beg, M E. (2012). Kürtler ve Kürdistan Tarihi, Tarihin Eski Devirlerinden Günümüze, (4.bs.), (V. İnce …[ve diğ.], Çeviri). İstanbul: Nûbihar Yayınları.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

1. 19 Mart 2013 tarihinde http://www.ilkehaber.com/haber/baskin-oran-yazdi-ulus-devlet-ve-diger-terimler-25643.htm adresinden alınmıştır.
2. 13 Ocak 3013 tarihinde http://www.radikal.com.tr/radikal.aspx?atype=radikaldetayv3&articleid=1116544 adresinden alınmıştır.
3. 17 Mart 2013 tarihinde http://www.baskinoran.com/gazete/DIZI_1.pdf adresinden alınmıştır.
4. 27 Mart 2013 tarihinde http://www.mezopotamya.gen.tr/srove-yorum/mir-bedirxan-uzerine-dusunceler-h1752.html adresinden alınmıştır.
5. 01 Mart 2013 tarihinde http://www.baskinoran.com/gazete/DIZI_2.pdf adresinden alınmıştır.
6. 12 Mart 2013 tarihinde http://www.ilkehaber.com/haber/ali-seriati-kurt-medeniyetinden,-yunan-ve-cagdas-amerikan-medeniyetine...-25567.htm adresinden alınmıştır.
7. 19 Mart 2013 tarihinde http://www.baskinoran.com/gazete/DIZI_4.pdf adresinden alınmıştır.
8. 31 Mart 2013 tarihinden http://www.radikal.com.tr/radikal.aspx?atype=radikaldetayv3&articleid=1127635&categoryid=42 adresinden alınmıştır.
9. 29 Mart 2013 tarihinde http://www.ufkumuz.com/22504_Kurtler%E2%80%99i-kandiran-ama-Bengaller%E2%80%99i-kandiramayan-%E2%80%9CIslam-kardesligi%E2%80%9D.html adresinden alınmıştır.
10. 02 Mayıs 2013 tarihinde http://www.demokrathaber.net/roportajlar/hukumet-ve-pkk-birbirlerine-guvenmeye-karar-vermis-gibi-h17087.html adresinden alınmıştır.
11. 07 Mayıs 2013 tarihinde http://www.kovarabir.com/dr-sukru-mehmet-sekban-kurtler-turkler%E2%80%99den-ne-istiyor/ adresinden alınmıştır.
12. 21 Şubat 2013 tarihinde http://yenisafak.com.tr/politika/?t=23.11.2009&i=224993 adresinde alınmıştır.
13. 26 Nisan 2012 tarihinde http://www.ilkehaber.com/yazi/kurt-yayinciliginin-kisa-oykusu-449.htm adresinden alınmıştır.

14. 07 Mayıs 2013 tarihinde http://www.ismailbesikcivakfi.org/default.asp?sayfa=duyuru&id=13#.UYlr0ZprPIU adresinden alınmıştır.
15. 15 Ağustos 2012 tarihinde http://www.radikal.com.tr/yazarlar/avni_ozgurel/kurt_sorununda_kavsak_49lar_davasi-972402 adresinden alınmıştır.
16. 13 Mart 2012 tarihinde http://www.taraf.com.tr/haber/apo-bana-demisti-ki.htm adresinden alınmıştır.
17. 26 Haziran 2012 tarihinde http://www.taraf.com.tr/nese-duzel/makale-selahattin-demirtas-baris-icin-uc-onerimiz-var.htm adresinden alınmıştır.
18. 26 Haziran 2012 tarihinde http://haber.stargazete.com/yazar/derin-pkk-kopabilir-cozum-anina-yaklasiyoruz/yazi-619775 adresinden alınmıştır.
19. 10 Eylül 2012 tarihinde http://www.taraf.com.tr/nese-duzel/makale-naci-kutlay-ataturk-ten-kurtlere-telgraf.htm adresinden alınmıştır.

KAYNAK KİŞİLER

1- Naci Kutlay, 28 Aralık 2012.
2- Salar Abdulkareem, 24 Ocak 2013
3- Bahros Galali, 21 Mart.3013
4- Fehmi Demir, 14 Mart 2013.
5- Ahmet Türk, 27 Mart 2013
6- Altan Tan, 09 Nisan 2013

ÇCRIS

ÖZET

ÇİÇEK, M.Fatih. Türkiye ve Irak Kürt Ulusal Hareketlerinin Karşılaştırmalı Analizi (1958-1999), Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.

Bu çalışmada 1958 ve 1999 tarihleri arasında Irak ve Türkiye'deki Kürt Ulusal Hareketlerinin analizi, benzerlikleri ve farklılıklarını tespit ederek her iki ülkedeki Kürt Ulusal Hareketinin karşılaştırılması amaçlanmıştır.

Bu tarih aralığının seçilmesinin nedeni, Irak'taki Kürt Ulusal Hareketi'nin temel aktörü olan Molla Mustafa Barzani'nin 1958 yılında Rusya'dan Irak'a dönmesi ve 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'deki Kürt Ulusal Hareketi'nin temel aktörü olan PKK'nın lideri Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye 1999 yılında teslim edilmesidir.

Anahtar Sözcükler

1- Milliyetçilik
2- Kürt
3- Kürdistan
4- Kürt Ulusal Hareketi
5- Gerilla
6- Önderlik
7- Peşmerge
8- Newroz
9- Değişim
10- Ulusal Hareket

GCRIS

ABSTRACT

ÇİÇEK, M.Fatih. Comparative Analysis of Turkish and Iraq Kurdish National Movements (1958-1999), Master's Thesis, Ankara, 2013.

The aim of this study is to analyse Kurdish National Movements between 1958 and 1999 in Iraq and Turkey, and to compare Kurdish National Movements in both countries by setting similarities and differences.

The reason for choosing this date range is that Mullah Mustafa Barzani, who is the main actor of Iraq's Kurdish National Movement, returned from Russia to Iraq in 1958 and Abdullah Öcalan, who is the main actor of Kurdish National Movement from 1980s, has been handed over to Turkey in 1999.

Key Words

1 - Nationalism
2 - Kurdish
3 - Kurdistan
4 - The Kurdish National Movement
5 - Guerrilla
6 - Leadership
7 - Peshmerga
8 - Newroz
9 - Change
10 - National Movement

GCRIS